

KLASJE NAŠIH RAVNI

SUBOTICA

Broj 1 ■ Godina I ■ 1935

zkvvh.org.rs

PUČKA KASINA U SUBOTICI

izdaje vanpolitički
povremeni časopis

„KLASJE NAŠIH RAVNI“

Cijena 10.— dinara

S A D R Ž A J :

* * *

<i>Aleksandar Kokić</i>	<i>Mili Rode</i>
<i>Aleksandar Kokić</i>	<i>Nacionalni rad pop Paje Kujundžića</i>
<i>Petar Pekić</i>	<i>Pjesma djetetu</i>
<i>Ante Jakšić</i>	<i>Bunjevka</i>
<i>Marko Čović</i>	<i>Večeras Isus će doći u moj stan</i>
<i>Ljudevit Vujković</i>	<i>Put u život</i>
<i>Marko Čović</i>	<i>Na grobu svog druga</i>
<i>Stjepan Bešlin</i>	<i>U sumorni dan</i>
<i>Marin Šemundvarac</i>	<i>Noć nad poljima</i>
<i>Ante Jakšić</i>	<i>Na uzničkom groblju</i>
<i>Tan.</i>	<i>Sat na starom tornju</i>
<i>Aleksandar Kokić</i>	<i>Govor Bune vile, kod prve seobe Bunjevaca</i>
<i>Marko Čović</i>	<i>Radosni dan</i>
<i>Aleksandar Kokić</i>	<i>Ministrant</i>
<i>Ljudevit Vujković</i>	<i>Jutro na salašu</i>
<i>Anto Kopunović</i>	<i>Povratak</i>
<i>Tan.</i>	<i>Židovsko pitanje</i>
<i>Petar Pekić</i>	<i>Tronedjeljni spomen . . . 10'II 935</i>
<i>Ljudevit Vujković</i>	<i>Bunjevci na Mirovnoj konferenciji u Parizu</i>
<i>Dr. Vjekoslav Matanić</i>	<i>Pozdrav</i>
<i>Dr. Vojislav Ostrogonac</i>	<i>Kliring kao savremeno sredstvo trgovinske politike</i>
<i>Veco Čović</i>	<i>Savremeni nazori u medicinskoj nauci</i>
<i>G.</i>	<i>Zadrugarstvo u Subotici</i>
<i>Tan.</i>	<i>Naš seljak i socijalni problem</i>
<i>Aleksandar Kokić</i>	<i>Spomenik „Miroljubu“</i>
<i>Anto Kopunović</i>	<i>Tuga proljetnog jutra</i>
<i>ing. Bolto Dulić</i>	<i>Socijalna nauka katoličke Crkve</i>
* * *	<i>Moderna građevna umjetnost</i>
* * *	<i>Svetoj Tereziji od M. I.</i>
	<i>Dar milom Rodu</i>

KLASJE NAŠIH RAVNI

V a n p o l i t i č k i
p o v r e m e n i č a s o p i s
z a k n j i ž e v n o s t i i k u l t u r u

Broj 1 ■ Godina I ■ 1935

Mili rode

Sve što nas je do nedavne prošlosti održavalo, što nam je davalo snagu za život i borbu za očuvanje naših starina, kako u narodnim običajima, tako u vjeri i postojanosti u onim životnim malenkostima, koja su jezgra i vidna oznaka našeg bivanja... Sve se to vrti oko onoga zlatnoga klasja, što pokriva naše ravni, koje nas uzvisuju!

Jest, uzvisuju nas i gledamo nepregledna polja u kojima su nam neizmjerne nade, strepnje i molitve, da uloženi rad bude blagoslovljen u plodu plemenita zrna, što nosi lik Boga, stvoritelja i darovatelja našega kruha svagdašnjega.

Motrimo li tijesnu i neprekidnu vezu između našega seljaka i njegove inteligencije, nerazdvojnost motike i pera, pluga i olovke, oranja i pisanja, prostrtoga stola i talasanja nebeskoga klasja... dolazimo do uzvišene harmonije sviju nas, koji smo sinovi ovih ravni.

Mi smo jednaka braća u onom trenutku, kada gasimo žeđ plodom vinove loze, kada izlazimo u susret našem „gospodaru“ da ugušimo glad...

Ovaj se sklad ruši svakoga trenutka zloćom sviju nas, nemarnošću, razvratnošću, psovkom i gnjusnim djelima naše otmjenosti... i to naročito kroz usta... pored kruha.

Kako iz zemlje oranjem dobivamo tjelesnu hranu, tako i pisanjem stvaramo onu duševnu, koja je potrebna svakom čovjeku.

Skromnim radom želimo da pružimo svome rodu plod našega duševnoga klasja. Želimo da opišemo naše njive i nastojacemo da ublažimo tamnu prazninu horizonta, što nam krati vid. Cilj nam je da duhom budemo bijeli poput naših snježnih salaša, tih radnih mravinjaka, kojih zelena okna pružaju otsjev plavetnoga neba i radanje sunca, a zabati daleko odjekuju pjesmu umiljate bunjevačke djevojke, koja pod prozorom sprema prvi vez mlađanoga srca svoga i broji godine... broji nedjelje... i dane... kada će na grudi svoga ljubljenoga staviti suzama orošeno, ... u ranu zoru probrano:

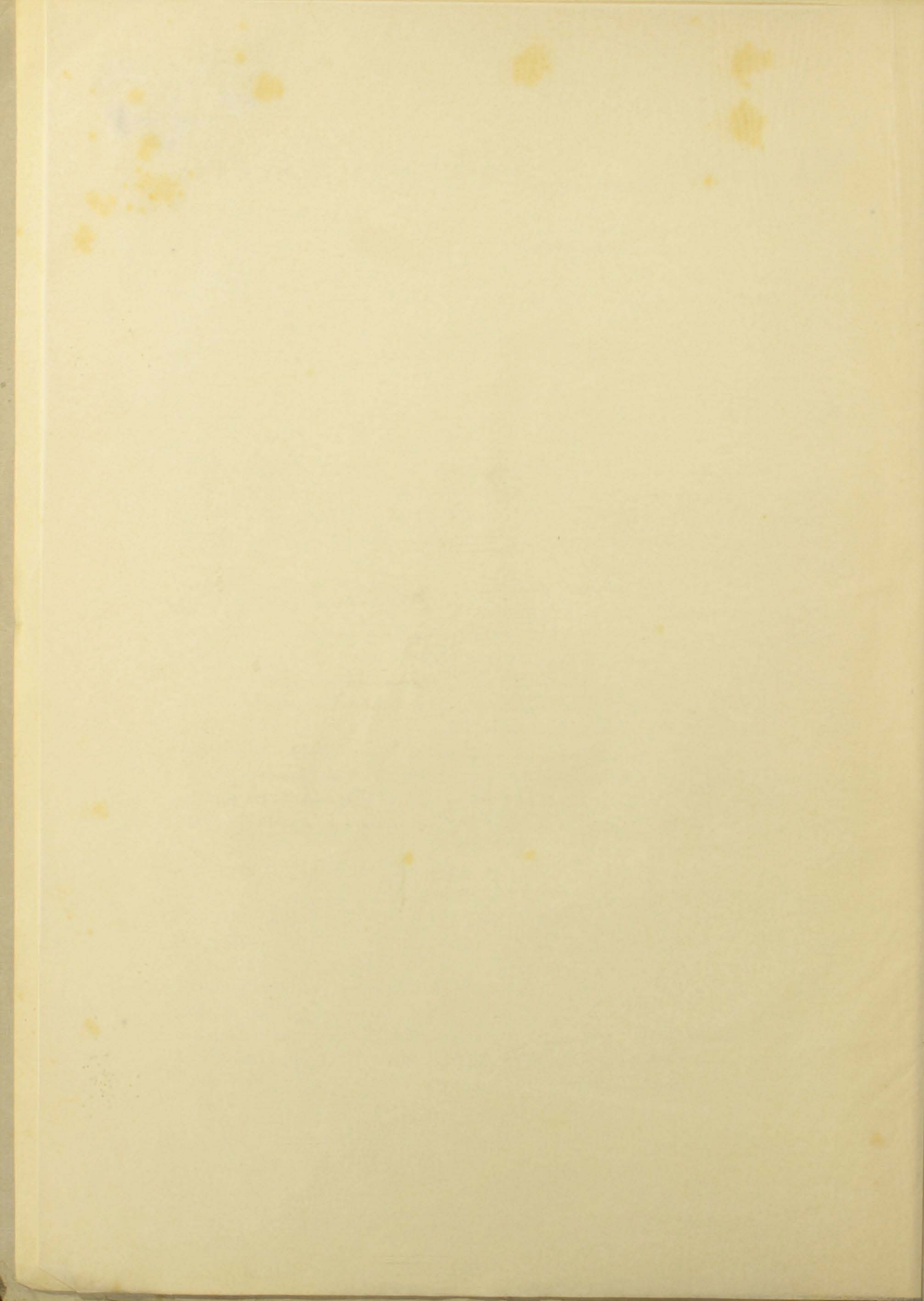
„Klasje naših ravni...“

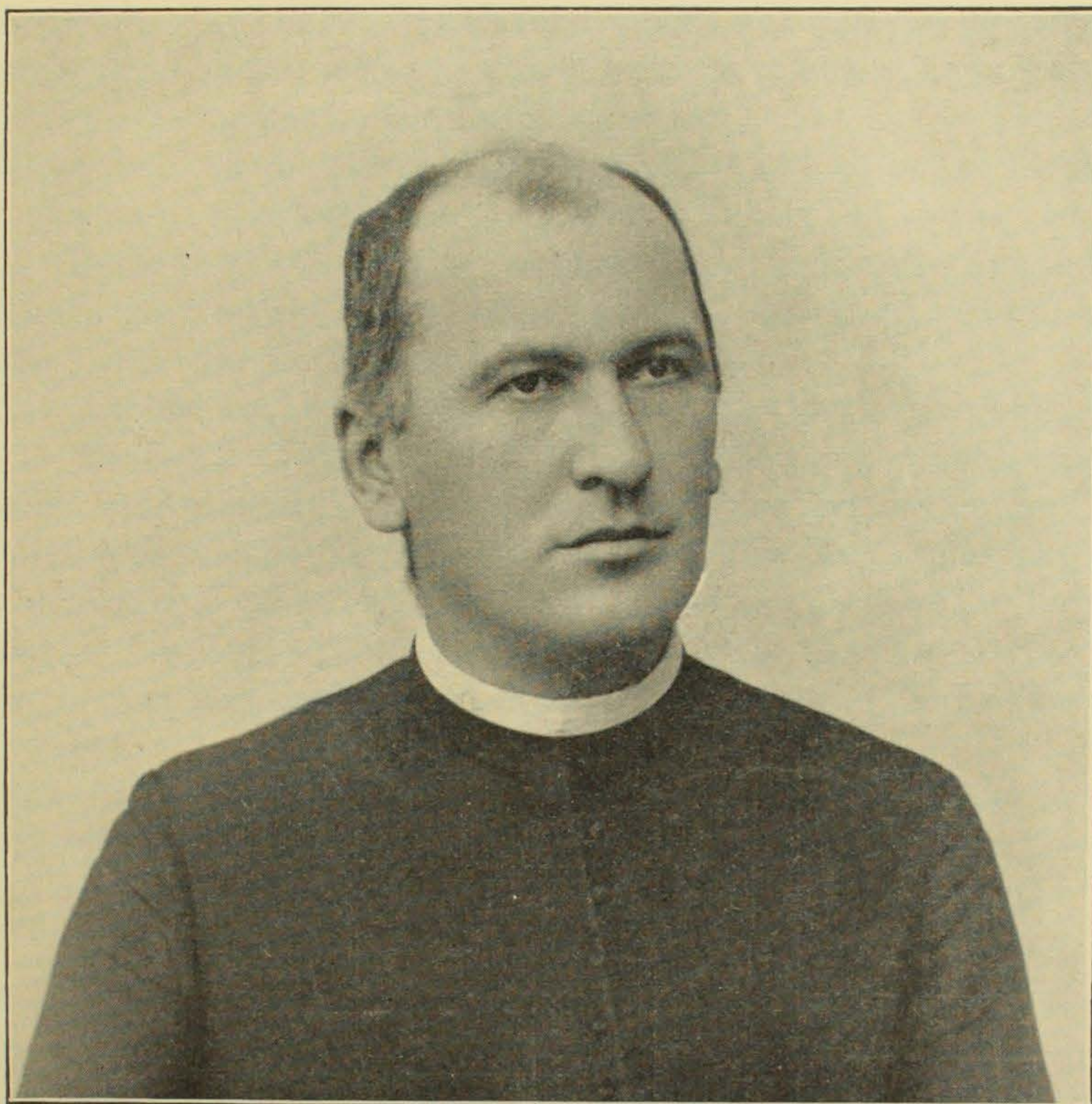

Pop PAJO KUJUNDŽIĆ

* 18 7 1866. † 10 8 1918

zkh.org.rs

Pop PAJO KUJUNDŽIĆ

* 15 V 1859, † 10 X 1915

zkh.org.rs

Nacionalni rad Paje Kujundžića

(Prigodom 20-godišnjice smrti)

Krajem prošloga vijeka Bunjevci se sve više stali buditi iz svoga narodnoga mrtvila. Počeli su osjećati, kao što osjeća svaki narod, svijestan svoje slavne prošlosti, snage i moći. Uvidjeli su da je već krajnje vrijeme da se jedanput prenu, dignu i pokažu čitavom kulturnom svijetu, da postoje i da su spremni i uz najveće poteškoće čuvati sve ono što je njihovo. Oni više nisu ponizno molili, nego su punim pravom zahtijevali, da im se dadu potrebni uvjeti za opstanak i kulturni napredak.

Vlastodršci su se zaprepastili od straha kada su vidjeli što traži ovo na smrt osuđeno „nekulturno racko pleme“. Najviše ih upeklo, što je ovo nastojanje Bunjevaca bilo baš u vrijeme hiljadugodišnjice ugarskoga kraljevstva kada su čitavom svijetu htjeli pokazati, da od Karpata do Jadrana sve osjeća i diše pravim Arpadovim duhom.

Svi susjedni narodi, osobito cijela hrvatska javnost obratila je svoju pažnju na Bunjevce. Otkuda toj šaćici Bunjevaca — govorili su oni — toliko snage i odvažnosti, i ko je iskru nacionalnog preporoda Ivana Antunovića pretvorio u živi plamen koji se sve više širi i pretvara u vatru pravoga narodnoga oduševljenja? Mnogi su se uputili središtu bunjevštine da se uvjere o onome, što su do sada čuli i čitali: jedni iz straha, drugi iz znatiželje, a treći gonjeni iskrenom bratskom ljubavlju. Njihovo iznenađenje bilo je golemo.

Malen broj naših rodoljuba stojao je u čvrstom redu, svi kao jedan. A na čelu sviju bio je muž dostojanstvenoga stasa, ozbiljnih crta, koštunjava lica: muž odvažan, pronicavih očiju, pogleda koji osvaja. Ime mu je *Pajo Kujundžić*.

*

Rođen u bunjevačkoj metropoli 15 svibnja 1859 godine Pajo je svoje srednjoškolske nauke počeo u svom rodnom mjestu, a završio u Kalači gdje je bio i zaređen za svećenika 3 lipnja 1882 godine. Nakon kratkog kapelanovanja postavljen je vjeroučiteljem na subotičkoj gimnaziji.

U Subotici su u to vrijeme upravo trebali čovjeka kao što je bio pop Pajo. Djelovanjem biskupa Antunovića i njegovih učenika narod je bio prilično osviješćen, pa je sve više težio za kulturnim napretkom. Narod je čeznuo za ljudima koji su naobraženi i spremni da ga pouče, da se bore za njegova pogažena prava. Bilo je doduše više njih koji su u to vrijeme činili za svoj narod sve i sva, ali ni jedan, koje iz nesposobnosti, koje iz bojazni, nije se usudio da se stavi na čelo cijeloga naroda. Zato je dolazak pop Paje bio od otsudnog značaja, jer je on za vođu bio upravo kao stvoren.

Impozantna njegova pojava: visoko čelo, odlučan korak, k tomu njegova blagost i duboka naobrazba, sve je to bez razlike privlačilo. Razumio

je narod kao malo ko, osjećao je s njime i pomagao ga svuda i svagdje, riječju i djelom. Pa nije stoga čudo što za kratko vrijeme iza svoga dolaska u Suboticu vidimo pop Paju među prvacima bunjevačke inteligencije, a ne dugo zatim na čelu čitavoga bunjevačkog pokreta.

Zauzevši tako odlično mjesto pop Pajo je postostručio svoj rad za narod. Gledajući kako pomadžarivanje biva sve žešće i opasnije, bilo mu je jasno, da će svoj narod spasiti jedino prosvjetom, raznim društvima, te širenjem hrvatskih knjiga i listova. Osobito je mnogo radio oko rasprostiranja knjige „Hrv. Književnog Društva Sv. Jeronima“. On je skoro sam ispunjavao tadašnji „Neven“, koji je kraj svih progona vlasti bio uređivan u čisto bunjevačkom duhu. A da godišnje pruži našem narodu jednu dobru i nada sve korisnu knjigu gdje bi surađivali samo naši sinovi, pokrenuo je bunjevačko-šokački kalendar „Subotičku Danicu“. Ovaj je kalendar ubrzo tako postao popularan, da nije bilo bunjevačko-šokačke kuće koja ga ne bi imala. On je postao skoro jedino štivo naših salašara, koji se za dugih zimskih večeri naslađivahu njegovim „Gatalcem“ ili kojim zgodnim člankom. Treba naglasiti da je pop Pajo dao našoj „Subotičkoj Danici“ tako dobar temelj i u nju udahnuo svoju dušu tako, da je ona jedina knjiga, koja kod Bunjevaca i Šokaca već 52 godine izlazi i diše istim onim duhom koji joj je utisnuo njezin osnivač.

Središte kulturnog i nacionalnog rada pop Paje bila je naša omiljela „Pučka Kasina“. Tu je on kao svoj među svojim imao glavno područje rada. Tu je širio svoje ideje, savjetovao i hrabrio. A u „Kasinu“ kao uvijek, tako i u njegovo doba, zalazio je svako, ko je mislio i osjećao, kako to misli i osjeća sam naš narod.

Kao najdosljedniji i najbolji učenik Ivana Antunovića pop Pajo je svuda i otvoreno naglasivao da su Bunjevci, što je svakom pametnom čovjeku sasvim jasno, pravi ogranak hrvatskoga naroda i da prema tome bunjevački jezik ujedno jeste i hrvatski. Radio je dakle skroz u hrvatskom duhu, a drukčije nije ni mogao, jer bi se iznevjerio svome velikom učitelju i ocu bunjevštine biskupu Ivanu Antunoviću. I baš za to što je pop Pajo svoje uvjerenje tako otvoreno i često ispovijedao neki tipovi danas nastoje da njegov ugled u narodu umanje i unište. Ali to čine odnarođeni elementi, kojima je novac sve dok poštenje i obraz bacaju pod noge. Narod ih sve pozna, pa je njihov utjecaj skučen samo na malen broj neiskusne mladarije.

Školsko pitanje zadavalo je bunjevačkim rodoljubima najviše nevolje. Državne su vlasti redom zatvarale škole na našem jeziku, šta više i u onim krajevima gdje su bili sami Bunjevci. A da im se namjera jasnije vidi našoj se djeci postavljali onakovi učitelji koji hrvatski nisu znali ni riječi. Ko god

se od naših rodoljuba borio protiv ovoga nasilja, smatran je antidržavnim elementom. Međutim pop Pajo se nije bojao nikakvih progona, nego je s nekolicinom svijesnih Bunjevaca poveo opširnu akciju oko ponovnog uvađanja hrvatskog jezika u naše osnovne škole. U tu je svrhu već 1 prosinca 1895 godine podnio molbu školskom odboru u Subotici, ne bi li bar domaći učitelji uvidjeli pogrešku državnih vlasti. No školski je odbor pod pritiskom pretjeranih mađarskih nacionalista odbio pop Pajinu molbu. Kada ga je i nadzorništvo odbilo, on se obratio izravno narodu i za kratko vrijeme je sakupio preko 1200 potpisa najuglednijih naših ljudi. Sastavivši novu molbu priključio je potpise i poslao u Peštu ministarstvu bogoštovlja i nastave.

Mađarska je javnost budno pratila svaki korak neustrašivoga pop Paje, pa ga je svuda nemilosrdno kritizirala. Doznajući za njegovu najnoviju akciju, digla se protiv njega takovom žestinom, kao nikada prije toga. Nazivajući ga buntovnikom i izdajicom uporno je stala zahtijevati, da ga protjeraju iz Subotice.

Zauzimanjem naših viđenih ličnosti do toga ipak nije došlo.

Željno očekivani odgovor od ministarstva stigao je 6 prosinca 1897 godine. Bez ikakvoga komentara molba je konačno odbijena. Novo razočaranje je međutim još više podiglo svijest u narodu.

U ovo teško vrijeme doživio je pop Pajo i nekoliko lijepih dana. Kada se godine 1906 ispraznila velika župa sv. Đurđa, ogromnom većinom glasova izabrao ga narod za župnika. Svečano ustoličenje obavljeno je naredne godine 24 travnja u prisustvu naših prvaka i veliko oduševljenje vjernika. Time je pop Paji osiguran stalan boravak među Bunjevcima, što je opet od silne važnosti.

Kao župnik on je svom energijom nastavio rad oko prosvjećivanja svoga naroda. Njegovom inicijativom osnovalo se 1910 godine „Kolo mladih Nevenaša“, koje je postavilo sebi za zadaću: pisati i širiti dobre knjige. I ako se mađarski listovi pobunili protiv ovoga društva, Bunjevci se nisu više ništa bojali, ta vodio ih je neustrašivi borac i vatren rodoljub pop Pajo Kujundžić!

Svojom dugom borbom i neustrašivim radom došao je pop Pajo do važnog zaključka. Uvidio je naime, da se od mađara ne može ničemu nadati, jer oni hoće da unište i ono malo što je Bunjevcima preostalo, a pozivati se na zakon nema smisla, jer je i sam rad mađarskih vlasti od ministra do posljednjega učitelja skroz protuzakonit. „Bunjevci moraju otsele sami sebi pomoći, ako hoće da ne propadnu“, govorio je pop Pajo. Ali kako?

Poznato je da Nijemci, Francuzi i drugi kulturni narodi imaju i izvan svoje domovine veliki broj svojih škola koje služe za očuvanje narodne svijesti iseljenika dotičnih naroda. Te škole izdržavaju pojedini narodi i svuda

uživaju potpunu slobodu. Takove je škole namislio pop Pajo da i Bunjevci podignu.

Svoj naum je prvo razložio našim prvacima, a 29 ožujka 1913 god. sazvaio veliki narodni zbor. Čim se pojavio na govornici svi su ga oduševljeno pozdravili, a kada je razložio potrebu osnivanja bunjevačkih privatnih škola, odobravanje u narodu bilo je neopisivo. Iste godine 1 rujna izdao je znamenit proglas i pozvao narod da se upiše u prvu školsku zadrugu. Trebalo je najmanje 200 članova da se rad može započeti, a javilo se za kratko vrijeme 1155. Međutim kada je ministarstvo zamoljeno da dopusti Bunjencima vlastitim novcem podići i uzdržavati svoje škole, ono je i ponovno s prezirom odbilo molbu. Ogorčenje u narodu bilo je sada tako veliko, da se i same vlasti poboјale. Jedino je blagost pop Pajina uspjela umiriti pravednom srdžbom raspaljene duhove.

Godine 1914 sinula je zadnja nada. Izašao je nov zakon koji je narodnim manjinama dopuštao uporabu maternjeg jezika u osnovnim školama. No kada je pop Pajo htio da započne novu akciju, buknuo je svjetski rat.

*

Suho je već bilo koštunjavo lice našega pop Paje. Tjelesna snaga već pomalo ga izdavala, život se približavao kraju . . .

Kraj svega toga, ko je pogledao u njegove oči i njegov izraz lica, taj je odmah opazio da iza ovih očiju bije još uvijek mlado i vatreno srce.

Zabranjeno mu je bilo izdavati knjige . . . Zborove nije smio držati . . . u društva nije mogao zalaziti . . . Kasina je bila zatvorena . . . a ipak on je neprekidno radio do zadnjega časa. Kao dobri duh obilazio je naše ljude koji su još ostali na svom ognjištu.

Kada su svanuli najteži dani naše povijesti . . . Kada su na hiljade topova rigali smrtonosnu vatru, rušili sela i gradove . . . kada su napokon kako se činilo, bile uništene sve bunjevačke nade . . . on je još uvijek čvrsto vjerovao u pobjedu pravde nad zlobom, vjerovao u dane kada će Bunjencima biti bolje . . . I u toj vjeri ispusti svoju veliku dušu 10 listopada 1915 godine.

*

Dvadeset je već godina kako tijelo neprežaljenoga našega pop Paje počiva u hladnom grobu, a ipak njegova uspomena još svježija živi u narodu i živjeće dok bude i jednoga svijesnoga Bunjevca! Nadgrobni pak spomenik koji će se ove godine podići troškom Pučke Kasine, neka bude vječno svjedočanstvo naše ljubavi prema njemu.

Prosvjetna sekcija Pučke kasine nije znala ljepše da izrazi odanost pokojnom pop Paji, nego da ovaj prvi broj „Klasja naših ravni“ posveti njemu kao najvećem borcu za prava onih Bunjevaca koji nastavaju ove ravni.

A. Kokić

Pjesma djetetu

Tebe maleno dijete, nevinih očiju modrih i svježa rumena lica
Što letiš zelenim poljem ko ptiče hitro i lako,
Tebe, o dijete, molim: ostavi igračke svoje,
Dođi mi hrabro bliže,
Stani do mene . . . tako!

Gledaj na ravne njive gdje vjetar zelenim žitom talase malene pravi,
Tamo ćeš vidjeti ljude vesele, snažne i krasne;
Ljubiš li ljude te vedre — ljude dobre i naše —
Koji ko mravi rade od zore rane
Do noći tihe i kasne?

Ljubiš li plodne njive i mokre, svježe i sjajne od kapi srebrne rose
Gdje ti u igri slatkoj sprovadaš mlade dane?
Vidiš li zovu onu? Sva je prekrita cvatom
I na sve strane pruža
Zelene svoje grane.

O reci, dijete milo, ljubiš li salaš bijeli ko labud što stoji tamo,
Zidove njihove cvijeće i logoš zeleni kiti;
Tu živi mati tvoja, otac dobri i blagi,
Tu ćeš i ti jednom
Toplo si gnijezdo sviti.

Ljubiš li crkvu onu u moru zelenih polja što stoji gorda i lijepa
Gdje ljudi utjehu traže kada im srce klone?
Čuješ li, maleno dijete, kako sa tornjeva vitkih
Glasom mekanim, slatkim
Zvona nam zvone?

Tebi, maleno dijete, nevinih očiju modrih i svježa rumena lica
Što neznaš šta je to tuga, ljudi zlobni i grubi;
Tebi, o dijete milo, što letiš zelenim poljem
Govorim riječi ove:
Poštuj svoje i ljubi!

A. Kokić

Bunjevka

Bunjevka je vitka rasta,
Divno joj je lice bijelo
I rumeno kao zora;
Oči su joj zvijezde sjajne,
Valovite kose čarne,
A pojava njena mlada
Dražesna je kao nada.

Bunjevka je dobra kćerka,
Uvijek čedna i poslušna;
Od mladosti svoje rane
Dobro srce lijepa duša
Rese njeno biće mlado,
Pa zato joj narav blaga
Svakome je tako draga.

Bunjevka je mila seja,
Brata svoga nježno ljubi,
Za njega bi život dala;
Na svaku mu kretnju pazi,
A riječima slatkim godi;
Za sreću mu sve će dati
I pogledom svud ga prati.

Bunjevka je vjerna ljuba
I svetinju čuva braka,
Mladenačkim ona žarom
Iz sve duše strasno ljubi
I poštuje svoga druga
Pa tako mu od oltara
Sve do groba sreću stvara.

Bunjevka je brižna majka.
U odgoju djece svoje
Misao je njoj vodilja
Čista vjera i poštenje.
Nju jedino ide hvala
Što ponosnoj našoj grani
Omladinu svijesnu hrani.

Bunjevka je naša dika,
Daleko se o njoj znade
I njošnji joj svijet se divi,
A osmjehom i veseljem
Razvedri nam tmurne dane;
Kraj zanosnih njenih čara
Na svijetu joj nema para.

Petar Pekić

Večeras Isus će doći u moj stan

Večeras, kada budu putevi bijeli i plavi
I smire se kuće u dolu,
Tvoj hod će osjetiti stvari, koje se smiju na javi
I mome će privesti Te stolu.
Imaćeš preblage oči ko dječije turobne sanje,
Tišinu ćeš sijati po putu,
A kad mi prideš polako, kao kad šapuće granje,
Ja ću te primiti rado
U svome starom kaputu . . .
I neću Ti pričati tužno o goloj stvarnosti ljudi,
O noćima koje se prijete,
Reći ću kako je dobro radovat svemu se lijepom,
Jer Ti si sada dijete!
Neću Ti govoriti kako u mojoj sobi je zima,
A prozorska mutna su stakla,
Jer Ti Dijete i Tebe u štalici prosto već je
Realnost grubo dotakla.
Na stolu će tinjati mome mala uljena svijeća,
Kad uđeš u naše kuće,
Ja neću zadrhtati što će studen ležati na klupi,
Jer u srcu bit će mi vruće.
Pa ću Te zamoliti skromno da bi mi donio tako
Kao što, donosiš djeci
Nakićene božićne grane:
Tišinu koja znade kada ostanem samcat
Razvedrit žalosne dane.
Da dođeš u naše selo ljudima koji Te vole
I imaju srca prosta,
Jer oni će spremiti za Te krevet i uzglavlje meko,
I primiti će Tebe kao
Davno željenog Gosta!
I dođi da sve duše, koje se pate i trpe,
Čije su noći često: pohod jezive sjete,
Dođi im noseći nadu i radost u dane tvoje,
Da barem kraj Tebe noćas,
Dok mir se s visina sliva
Cijenu života osjete!

Ante Jakšić

zkuvh.org.rs

Put u život

Tišinu svibanjske večeri prekinuo je davno očekivani pisak sirene. Stjepko u zamazanim hlačama, bez košulje, pocrnio od ugljena, iznuren, stajao je pred crvenom tvorničkom peći i znojio se. Kada je čuo pisak sirene, odahnuo je, bacio lopatu u kut, obukao košulju, kaput prebacio preko ramena, primio bijednu platu i pošao kući.

Njihov grad nije bio velik. Kuće su bile malene i niske, više seoske nego gradske. Radnici su stanovali tri kilometra izvan grada. Zelene njive se pružale od njihovih kuća do grada. A ljeti se lelujalo zlatno klasje bačkih ravni.

Radnici su danas izišli nešto ranije iz tvornice. Subota je, a ravnatelju se rodio sin. I onda je njima, radnicima, poklonjen čitav jedan sat vremena. Dobačena im je kost da je glodu kao psići i da se vesele. Vesele? Nakon rada od šest dana, rada koji je oduzeo i zadnji ostatak energije, koji je zbrisao i zadnju crvenu mrljicu s njihovih patničkih lica? Veseliti se? Čemu? Direktor se rodio sin! Čudna mi čuda! Jedna pijavica više. Pijavica, koja će kasnije sisati krv njihovih sinova, a možda još i njihovu... Pa zar niko od njih nema sina? Stjepku se jučer rodio sin. Zlatni, mali, davno očekivani sin. A on je i jučer bio u tvornici i radio. I danas. Od jutra do mraka. Kao i uvijek. Za njega nema radosti. On ne živi... On se samo muči, znoji, ubija... Sve za drugoga, za pijavice.

Sunce je zašlo. Svibanj je mirisao. A Stjepku se nije išlo kući. Lutao je pored zelenih njiva oborene glave, tužan, zamišljen, sa bolnim osmjehom na ustima i prezirom u srcu. Kod kuće ga čeka žena, sin. Pa? Sin, kojeg je tako želio, toliko očekivao. I kako se njegovo patničko lice prijazno nasmiješilo, kada je vidio sina! Kako je njegovo otupjelo srce zapjevalo od radosti, i ako je znao da će sutra rano u tvornicu, da će kljukati nezasiťnu tvorničku peć ugljenom, a svoje srce jadom, bolom, tugom, prijekorom i prezirom...

On ima sina. Ali što će biti od toga sina, od njegovoga dječaka? Plata je bijedna. Zar on neće moći učiniti od sina čovjeka, koji će imati i svojih prava, koji će i živjeti, a ne samo prodavati pijavicama u bescjenje svoju kožu, svoju krv, svoj ponos i sve?! Zar će i njegov sin raditi još od dvanaeste godine u tvornici za koricu kruha? Zar on neće imati svoju mladost, bezbrižnu i veselu kao i ostala djeca? I zašto, čemu, kako, zbog koga i za koga sve to?

Šta je u stvari njegov život? Što je on? Samo utjelovljenje bijede, patnje, jada i boli. A zašto i on ne bi makar samo jednom, samo jednom proživio malo, zaboravio malo na svoju bijedu? Zar on nije čovjek? Zar on nema prava na život?

Približio se već i kućercima, pokrivenim crvenim crijepom. Već je čuo pijane glasove svojih drugova, radnika. Umorno podigne glavu i pročita natpis na njihovoj krčmi: „Put u život“. Zastade trenutak. I osjeti da se u njemu nešto buni, opire, ne da. A s druge strane ga neodoljivo privlači, zove, obećaje. Sve. I život... On uđe.

Sin je rastao u bijedi, gladan, mršav, prozebao, blijed, ispaćen. Drugova je bilo svaki dan sve više. Snage je nestajalo. A pilo se i dalje svake subote u krčmi „Put u život“. I dalje se radilo šest dana od jutra do mraka u tvornici. Žena je molila, preklinjala. On je obećavao, prisizao. Ali zar on nije čovjek? Zar on ne smije piti iz čaše života? U krčmi „Put u život“ kralj alkohol je slavio slavlje.

Sin je već devet godina. Kašlje. Pljučka krv. Očiti znaci kraljice bolesti „Te-Be-Ce“. Došlo je postepeno umiranje, nestajanje. Bijeda je požurila razvoj bolesti. Na liječnika se nije ni pomišljalo. Ta jedva se imalo kruha. I sin je jednoga dana za-

uvijek zatvorio svoje nevine oči, koje nijesu ni vidjele život. Moćna kraljica bolesti zapisala je u svoju bilježnicu još jedno ime. Otac je plakao. Majka je jecala. Žalili su oboje svoga dječaka.

Stjepko se osjećao pomalo krivim za smrt svoga sina. Još jednom je odlučio da neće piti. I održao je riječ. Ali je već bilo prekasno. Naporan rad u tvornici, moralna pritištenost, smrt dječaka, glad, bol, „Put u život“ i snage je nestajalo. On se gubio.

Jedne srijede je sirena uzalud zvala Stjepka na posao. On je ležao na svom tvrdom ležištu smiren, hladan i ukočen. On koji je htio da živi, da srkne samo jednu jedinu kap iz čaše života, oprostio se sa životom. Bio je mrtav.

A život je tekao dalje svojim uobičajenim tokom. Ništa se nije promijenilo. Baš kao da se ništa nije ni dogodilo. Sirena je zvala radnike na rad. Na Stjepkovu mjestu bacao je sada drugi radnik ugljen u crvenu peć. Isto onako makinalno kao i Stjepko. Isto onako umorno. Radnici su subotom išli u krčmu „Put u život“. A kralj alkohol se zlobno i pobjednički smijao, videći tolike žrtve.

Čović Marko

Na grobu svog druga...

I stao sam nijemo kraj jednog groba,
A suza mi kanu iz umornog oka...
Davno sam tu bio, prodje dugo doba,
Bio sam još dijete laka, hitra skoka...

Sve je kao prije, nema ništa nova:
Iza krsta suha zabodena grana,
A na njemu trošna, zamazana slova...
Dobro se tog sjećam iz djetinjih dana.

Ali ljiljan gdje je? I on je tu bio,
Ostavljen od svakog osamljen i tužan...
Svojom vrelom suzom zalit sam ga htio,
Kad ne mogu drugo, to sam mu bar dužan.

Ne vide se slova, ni ljiljana nema...
Spomen taj što nesta zaboli me jako,
Zar baš isto svima život ovaj sprema?
I na grobu druga zaplako sam tako...

4 ožujak 1935.

Ljudevit Vujković

U sumorni dan

*U sumorni dan
Kasne jeseni,
Kad grobljem šćem,
Gledam grob jedan,
Najdraži meni,
Pokriven cvijećem.*

*U njemu su mati
I sestre moje...
Nebo ih uze...
Ja ću im dati
Sve blago svoje,
Iskrene suze.*

*Suze su ove
Sve moje blago
U zemnoj doli...
I patnje nove,
O groblje drago,
I višak boli...*

Čović Marko

Noć nad poljima

Mjesec srebro toči kroz grančice jela
Na travu što drhće od svježine rane,
Odišu pod toplim krilom noći sela
I cvjetova čaške mirisne i sane.

Tiho kaplje rosa sa rascvalih grana
I kao biseri svjetluca se sjajni,
Zrakom struji miris plavih jorgovana
I šapat borova zagonetan — tajni.

Bešlin

Na uzničkom groblju

Sa ograde uzničkog groblja nekoliko je kravica bezbrižno preživalo zeleno lišće, a njihovi čuvari, igrajući se na livadi, sa čuđenjem bi pomatrali, ako bi ko stupio na to osamljeno mjesto.

Rijetko bi ko na njemu tražio rasonode ili možda zanimljivosti. Njegova se vrata otvaraju kažnjeničkom sprovodu, pa i onda, ti ne baš česti gosti, gledaju da ga što prije ostave.

Uzničkom groblju ne treba niko. Na njemu nema ništa privlačivoga. Ni djeca se ne igraju na njemu, jer tu nema cvijeća, nema sjajnih križeva, ta na križevima nema ni imena da pročitaju tko se pod njima krije. Samo tišina, ljeti sparina a zimi kiša, snijeg, njegovi su najvjerniji prijatelji dok već sam vjetar brzo preko njega prohuji, kao da se boji, da ne bi naškodio i onako slabim i skromnim grobnim humcima. Pa i ugodni glas seljačkih djevojaka i momaka, nerado pjeva u njegovoj blizini, valda iz počitanja, da ne ruši sveti mir!

*

Jednog predvečerja sam sjedio na tom groblju u svetoj tišini, a blagi povjetarac donášao mi misli ne baš svakidanje.

O taj sveti mir... On je za tolike ljude poticalo unutrašnjeg razmišljanja, pa nije ovaj čas mene ostavio bezbrižnog. Pitao sam se: ne krije li se u tom miru jednostavnih grobova ona sreća koju su mnogi, ovdje pokopani, tražili i promašili za vrijeme svog nemirnog života? Zašto ljudi bježe od takvog mira i zašto im je on tako nemio? Možda se njihov ja plaši svijeta i samoga sebe, pa se zato i boji onog mjesta gdje bi se pojavio nemir od kojeg oni trpe, i kojega se boje, ali nemaju snage da ga otklone. Mir i nemir bore se u čovjeku na takvom mjestu, a takove borbe plaši se slabi čovjek...

No, nije li to kontrast: osjećati mir među onima koji nikad u životu nisu osjetili pravi mir, tražiti makar i kratkotrajnu sreću među najnesretnijima?!

Ali, nije samo mir koji utječe na čovjeka na ovome mjestu! Još jedan, na oko jaki kontrast, mogao bi smesti čovjeka kad na sredini groblja opazi veliki drveni križ. Nema na njemu ni propeća, nema tu izbojadisanog natpisa, nego crna boja obavila nijemo drvo koje je svoje prečke ispružilo kao majka ruke nad svoju djecu.

Križ Kristov među razbojnicima! Nije li to najveći kontrast? Jest, ali samo na prvi pogled!

Povjesnica bi nam znala pripovijedati o jednom brijegu sa tri križa, gdje je Kristov križ, po prvi put usađen u zemlju, bio opkoljen križevima razbojnika...

Taj isti križ i ovdje je drug razbojničkih križeva...

Onaj koji je navješćivao mir, ljubio pravdu i kreposti, ostavio je svoj križ i razbojnicima na utjehu u gorkim časovima života, jer dok ih za života sudi božica zavanih očiju, dotle se njegov križ visoko diže da im pruži ruke i da ih utješi svetim pogledom... On se ni danas ne stidi križeva razbojničkih, jer po križu stvara od njih pokajnike, nezadovoljnima pruža zadovoljstvo, od nesretnih stvara sretnike.

*

Kalvariju su sramotila tri križa, a ovdje se jedan brežuljak ponosi visokim crnim križem opkoljenim tankim daščanim križićima koji su označeni bijelim brojevima...

*

Zašto ljudi ne vole slušati o događaju gdje je jedan narod propeo nevinog čovjeka,

da se oslobodi tobožnjeg neprijatelja, a kad tamo, On je pokazao i njima i cijelom svijetu da nije ni zločinac ni bundžija, da nije neprijatelj ni cara ni vlasti, nego da je njegova misija propovijedati milosrđe, dijeliti dobrotu, spremati i voditi ljude onom cilju, za koji su stvoreni. No, ne samo nekima, nego svima!

Njegovo sunce ne pravi razlike među ljudima, ono jednako grije pravedne i nepravedne, a križ Njegov, to jedinstveno djelo u povijesti svijeta kojim je zasjala moć i slava Njegova, postao je pravi darovatelj najdragocjenijeg dara, svoga života, dara kojeg je namijenio ljudima bez razlike staleža, pa i onima koji moraju umrijeti svijetu, razbojnicima, tim više što se pravednost i nepravednost ljudska tako teško, a često puta i krivo prosuđuje...

Uputih se prema vratima. Neću da se više umaram. Misli moje, ostavite me, hoću da zaboravim sve. No, u to se začuje tihi kucaj kaznionskog zvona, okrenem se prema kaznioni i prošaptah: O vi mali prozorčići s debelim šipkama, kroz koje tolike dane proviruju ljudska bića, o recite svojim stanarima, da je ovaj križ i za njih ovdje usađen!

Marin Šemudvarac

Sat na starom tornju

Na starom, visokom tornju ko stražar ozbiljna lica,
Iz dana u dan kuca
Mirom stoičkim sat,
On mirno, ozbiljno sluša cvrkut brbljavih ptica,
On mirom jednakim bije
Umrije čovjek li, ili
Radosno njihnu se vlat!

Nad selom minuše mnoge nesreće, bure i zla,
U polju zrelo je žito,
Nicao drzovit trn,
Veselo sjalo je sunce, klikkala pjesma i šala,
Jutra se rađala svježja,
I dan je umiro crn.

Ljudi se molili, kleli, nadanjem stiskali ruke,
Radosti njihovih duša
Odav'o bistar im glas,
Ako su nad selom zvona pjevala žalosne zvuke,
Strahom su u srcu ljudi
U Boga tražili spas.

I dok je života ruka, cinizmom svakoga dana
U srca sipala nade,
I strah ko podmuko tat,
I svi su znali za nemir, ushit i bolove rana,
Jedini stoičkim mirom
Na tornju kucao sat!

Ante Jakšić

Govor Bune vile, kod prve seobe Bunjevaca

Tu sa dna podzemlja, iz mojih dvora
„Buna“ vam protiče kroz moje gaje
I svaki joj talas do sinjeg mora,
Svježini vama, dah i život daje.

Ja ju napajam svakog Božjeg dana,
Moj izvor nikad presahnuti neće,
Jer glavno vrelo, moga roda grana,
Neiscrpno je vječno pramaljeće.

Kraj moga puta bijelo pase stado,
Umorna krda hrle mojoj vodi;
Pastirče ljupko tu se kupa rado,
Svježi mi izvor svakom biću godi.

Pijte još jednom ove izvor vode,
Od zaboravi čuvati kraj znajte,
Dok Buna teče, dok vam polja rode,
Dušmaninu se svom silom ne dajte!

No čuvat' ćete zato ljubav trajnu,
Na ove krše, nebo, narod, polja,
Za uspomenu na domaju bajnu,
Bit' će vam tvrdja i od hridi volja!

U domu novom, kuda ćete stići,
Čeka vas bura, patnje, strašne muke.
Iza oluje glavu ćete dići,
Zahvalno nebu pružaćete ruke.

**Nad glavom vašom stoljeća će proći,
Pa s njima ropstvo, nevolje i tuga;
Istrajnom sviješću, dignut ćete moći
Granični kamen Slavenskoga Juga!**

Tan.

Radosni dan

Dan je svanuo sretan za kojim čeznuh dugo.
Ja se vraćam opet iz svijeta daleka
Bjelome salašu, koji kao mati
Mene željno
Čeka.

Već ga eto vidim, o kako je krasan,
Prozorčići mali sve se smiju na me ;
Suncokret i božur njišu se polako,
Jorgovani mladi mašu prema meni
Kao da me mame . . .

Žitom prepun ambar nagnuo se malko,
Kraj bunara đerma jošte čvrsto stoji,
A granata trešnja zakrilila čardak ;
Povezani s njom su
Sretni dani moji.

Koracam sve brže i srce mi tuče . . .
Stari, vjerni Šarko veselo mi hita,
Skače oko mene, tamo amo trči,
A očima svojim
Ko da nešto pita . . .

Otvaram vratašca polako i tiho,
U dvorištu mirno . . . motrim na sve strane,
Ulazim u sobu . . . svi se naglo dignu . . .
Mati me već grli :
„Sinko dragi !“
„Nane !“

A. Kokić

Ministrant

Željko je prvi put stupio u sakristiju jednog zimskog jutra. On je već odavna želio da bude ministrant u crkvi Sv. Terezije. Svidali su mu se dječaci obučeni u lijepe crvene oprave, što su posluživali kod mise. I on je htio da posluhuje. I on je htio da kleči mirno, sklopljenih ruku, da trčkara važno po crkvi, da pali svijeće. To je bila njegova davna želja. Neprestano je molio roditelje, da ga odvedu u sakristiju, da i on postane ministrant. Roditelji su pristali i odveli ga. Željko je bio sretan.

Lijepo je bio primljen. Njegov brat i sakristan su bili školski drugovi, pa je imao zagovornika. Bilo ih je sedam ministranata. Svi su bili stariji od njega. On je imao jedva sedam godina. Išao je u prvi razred osnovne škole. Pored toga je bio malen, stidljiv, plašljiv. Nikada se nije isticao, a ni protivio. Ako ga je koji od novih drugova vrijeđao, on je samo šutio. Ako bi ta uvreda bila veća, on bi i plakao, ali se nikada nije potužio. Ako su ga poslali da donese novine, vina, vode, išao je bez riječi, štaviše veselo.

Inače je bio dobar učenik. U svome razredu je bio najbolji. Pa ipak dugo nije naučio ministrirati. Čitave dvije godine je samo pomagao u sakristiji. Latinske molitve nikako nije mogao da nauči. Pa i kada ih je naučio iza dvije godine, još ni onda nije bio posve siguran. Dobro ih počimao. U sredini bi nešto promrmljao, što niko nije znao i razumio, a na kraju bi opet jasno izgovarao nekoliko riječi.

Zato su ga drugovi omalovažavali i rugali mu se. — Naš Željko će ostariti kao ministrant, a još neće naučiti molitve. — On je samo obarao glavu, povlačio se u kut i šutio... Nije znao da se brani od napadača, a nije htio da se potuži... Radije je trpio.

Još jedna činjenica je mnogo doprinjela njegovoj povučenosti. Drugovi su svake nedjelje dobivali od kuće nekoliko dinara. I onda su nedjeljom kupovali bonbona, sladoleda, već prema tome. A on nije imao nikada ništa. On je samo tužno gledao kako se oni časte... Od kuće nikada nije dobijao ni jednoga dinara. Ne zato što je bio toliko siromašan, da bi to bilo nemoguće. Bilo je mnogo siromašnijih drugova od njega koji su ipak imali nedjeljom barem svoj dinar. Njemu nisu davali. — Što će ti novci? Mi smo doživjeli starost bez bonbona i sladoleda, pa smo, hvala Bogu, živi i zdravi. Možeš i ti — govorili su mu roditelji kada ih je molio da mu dadu dinar. Od brata se nije usudio ni tražiti. Tako je on ostajao uvijek sam, bez djetinjeg veselja i zadovoljstva. On je zavidio svojim drugovima. Često puta ih je gledao kako bezbrižno jedu. U ustima je osjećao pljuvaku. Tako bi i on htio... Samo malo. Da kuša... Ali nije imao novaca. Drugovi su bili previše sebični da ga ponude. Pa kada su ga i ponudili, on je primao nerado. Jer mu to nije bilo tako slatko kao da je on to kupio.

Ipak je bio zadovoljan kao ministrant. Pa još kad je kao učenik trećeg razreda osnovne škole prvi puta ministrirao na đačkoj misi! On je mislio da su sve oči uperene samo u njega, da je on centar pažnje. Mislio je, da mu svi drugovi zavide. Sada ga neće omalovažavati. Sada mu se neće rugati... Svijestan svoga položaja, svoje veličine, on se držao dostojanstveno. Miran, ozbiljan, lijepo obučen u crvenu ministrantsku odjeću, nije se nijednom okrenuo. Samo je sklopljenih ruku i malo nakrivljenog vrata u znak pobožnosti, pazio na pokrete svećenika. Kao da je sve razumio.

Ali je bio nesretan. Kada je zadnji put ostavljao čašice sa vinom i vodom, udari jednom čašicom o oltar i razbije ju. Sav je zadrhtao... Pocrvenio... Izgubio se... Nije znao što radi. Svećenik je sam morao prenijeti knjigu na drugu stranu. Željko više nije znao. Jedva je čekao da se svrši... Bojao se... Šta će sada biti? Moraće platiti čašicu.

Otkuda? Kod kuće mu neće vjerovati. Ne usuduje se ni reći. Jao Bože... Bože!.. Zašto sam ja tako nesretan? Još uvijek crven do ušiju, vratio se u sakristiju... Sakristan ga jako izgrdio... — Što ne paziš? Gdje su ti oči? To da mi se više ne dogodi! Jer ćeš letjeti napolje! Zauvijek! Sutra donesi deset dinara! Inače si napolju! Jesi li razumio? — Jesam — promrmlja Željko i ode sav utučen kući. Nije se usudio otići među drugove. Znao je da bi ga ismijali.

Kod kuće mu nijesu vjerovali. Još je dobio i batina što laže. Ali je on kroz plač stalno govorio, da je razbio čašicu i da mora platiti deset dinara. Videći toliku tvrdokornost, otac ode u sakristiju, da se uvjeri o istinitosti Željkove tvrdnje. Kada je vidio da je istina, platio je deset dinara. Izgrdio je još jednom Željka. I o tome se više nije govorilo.

Nedjeljom i praznikom su stariji ministranti kupili milostinju za vrijeme svake mise, dok su mlađi slagali novac. Taj posao su vršili mehanički i savjesno. Nije možda nijednom palo na um, da prisvoji nešto od toga novca.

Jedne nedjelje je Željko sam slagao novac. Ostali su bili zauzeti. U sakristiji su bili samo on i sakristan. Oko sredine mise je otišao i sakristan da kupi milostinju. Željko je ostao sam. Pred njim na stolu je ležao novac u neredu. Bilo je dinara, dvodinarki, desetica. Kao munja sjevne mu misao da uzme nešto. Samo dva dinara... Niko neće vidjeti... Niko neće znati... Da i on ima već jednom novaca... Svi imaju... Samo on, on jedini nema nikada... Ali to je crkveno, to je krađa... Ne, neće, neće uzeti... Neće... Radije će gledati kako se drugi časte... Još neće ukrasti... Međutim se povratio i sakristan, Željko je bio spasen...

Ali od toga dana nije bio tako miran, kao prije. On može imati novaca... Samo treba staviti u džep... Na momente se kajao što nije uzeo... A na momente mu je bilo drago, što nije ukrao... Što? Ukrasti?... Otac bi ga ubio kada bi čuo! Zar on, Željko, da krade novaca iz crkve?... Ne, ne, on neće...

U drugu nedjelju je išao po novine, pa nije slagao novac. Ipak bi volio da je ostao slagati nego što je išao po novine. To je bolje... Dosta je on već išao po novine. To bi već mogli i drugi...

Željko je volio igrati nogomet još kao dječak. U školskom dvorištu je uvijek igrao prije časova... Jednom udari loptu na žicu i ona se probuši... Drug čija je bila lopta, tuži ga učitelju. Ovaj odredi da mora platiti pedeset dinara u roku od mjesec dana... On je plakao. Ali je sve bilo uzalud. Morao je platiti. Ali kako? Kod kuće se nije usudio reći ni za živu glavu... A otkuda će nabaviti pedeset dinara?

Što se više približavala nedjelja, Željko je bio sve nemirniji. Znao je da će slagati novac... Pred njim će biti čitava hrpa... A njemu treba samo pedeset dinara. To niko neće opaziti... A on će platiti loptu... Neće uzeti više ni dinara. A jednom kada bude velik, kada bude on zarađivao, onda će on vratiti odakle je i uzeo...

Došla je i nedjelja. Novac su slagali Željko i Nikola. Željku su drhtale ruke. Nekoliko puta mu je ispao novac, tako da se Nikola već čudio. — Što je tebi danas, nespretnjakoviću? — Skoro da je već bio poslagan sav novac kada neko zakuca na vratima. — Naprijed! — odgovori Nikola. Niko nije ulazio. — Naprijed! — opet ništa. — Ta ko je tamo kada ne ulazi? — i on pođe prema vratima. A Željko je još jače drhtao. Sad... sad... Ili nikada... I grozničavo zahvati rukom novaca. U onoj brzini gurnu već složeni novac koji se rasu po podu. Još jače se zbuni i pocrveni. Ali ipak stavi ruku u džep i spusti novac. U to se već vratio i Nikola. — O nespretnjakoviću,

jesi li ti budan? Slaži ti ponovno! Ja više neću. Nespretan si kao klada. — Željko nije odgovarao. Skupio je razbacani novac i ponovno ga slagao. Kada je završio dođe i sakristan. — No, je li gotovo? — Jest. Već odavno. Samo je ovaj Željko gurnuo rukom novce pa smo morali ponovo slagati.

Željko je jedva čekao da ode. Kada se našao sam u parku, turi ruku u džep. Izvadi novac. Imao je trideset dinara. Odmah mora to dati svome drugu. Kod kuće ne smiju znati da je imao para. Ali će kupiti dvije kifle. Gladan je. Pa i malo bonbona... Zar on ne može jednom da bude kao i drugi? Drugu je dao dvadeset dinara, a deset je potrošio.

U drugu nedjelju je opet posve ostao sam kada je slagao novac. Još uvijek nervozno i grozničavo uzme opet trideset dinara... I nastavi slaganje. Niko nije ništa primjetio. Opet je potrošio deset dinara, a drugu je dao dvadeset... Bio je još dužan deset dinara. To će vratiti u nedjelju. I onda više neće krasti... Nikada. Ta on ni ovo ne bi učinio nikada, da nije morao! Zašto su takovi kod kuće? Zašto mu nikada ne daju novaca?

Željko se promjenio. Nije bio više onako miran kao prije. Nije više dozvoljavao da ga vrijeđaju i zapostavljaju. I on je imao novaca. Častio je i druge. Često je jeo sladoleda, bonbona. A svake nedjelje je krao novaca iz crkve... Savjest ga je ispočetka užasno grizla. Kasnije se malo stišala, da na momente uvidi svu odvratnost počinjene krađe koja mu je već prešla u naviku. To već nije bio za njega događaj. Izvježbao se već u tome. Nije više onako drhtao kao prvi puta. Sada je već uzimao novaca i kada nije bio sam. Drugovima bi pokazao nešto na ulici. Dok su oni gledali kroz prozor, on je stavljao novac u džep. I onda je slagao dalje kao da se nije ništa ni dogodilo...

Jednom na Veliki Petak bili su on i Nikola u kapelici. Tamo su pazili da ne bi kogod uzeo milostinju, jer nije bilo kase. Kako je Uskrs te godine bio kasno, a vrijeme lijepo, oni su bili bez kapa. Zato je Željko prenosio novac u džepovima. A bilo je mnogo svijeta u toj kapelici i rado je davao novac. Željku je to dobro došlo. On je ispražnjivao jedan džep, a drugi nije nikada, premda je u njemu imao oko pedeset dinara. Katkada je izlazio iz kapelice. Pojeo je sladoled dva i onda se opet vraćao.

Iza Uskrsa pozove sakristan njega i Nikolu. — Jučer mi reče neka žena da je jedan ministrant u crnom odijelu krao novaca. Ko je to bio? — Nikola je bio vrlo slobodan, te poče on govoriti. Ko je krao? Jedan od nas dvojice? Željko je bio u crnom kaputu i prenosio novac u kutiju... Ali niko nije krao... — Da, ali ona kaže da je kupovao sladoled pred kapelicom nekoliko puta! — Sada se i Željko odvaži. — Pa ja sam kupovao, ali za svoje pare. Baš jučer sam dobio od brata deset dinara. — Znam ja da ti nećeš krasti. — One babetine znaju samo klevetati. — Dobro je.

Život je tekao dalje. Ministranti se mijenjali. Željko je već dobro naučio ministrirati. Bio je i najstariji ministrant. Od kuće nije dobivao nikada novaca... Zato je nedjeljom uzimao iz crkve... Redovito...

Svršio je četvrti razred osnovne škole. Ljeto je prošlo. Na jesen je Željko izgubio svoju sestru, rođenu sestru... Umrla je, a to je Željka toliko promijenilo, toliko potreslo, da je otišao u sjemenište.

Marko Čović

Jutro na salašu

Pijevci su jutros rano svojom vikom glasnom
probudili mene
iz slatkoga
sna . . .
Neću više da spavam, otvaram tiho prozor
i gle, već od sunca
sjaji se ravan
sva!

Crveno makovo cvijeće sve je mokro od rose,
a dugi zeleni klasi
spustili stidno
glave . . .
Kukuruz izrast'o sav je, perčin mu glavu krasi,
dračevi mladi, tanki
motre daljine
plave.

Nebo je vedro i mirno. Nigdje ni oblaka nema.
Sa mokre trave iz dola
magla se vuče,
bježi . . .
Gone je sunčeve zrake. Jabuka spustila grane,
jer plod je svakim danom
sve ljepši, veći i
teži . . .

Derma već škripi stara. To gazda vodu vuče,
spustio tiho kabo,
križa se . . . zvono
zvoni . . .
Svinjar je skinuo bič svoj, pukao triput je gromko
i uz veselu pjesmu
svoje stado već
goni.

U kuću snaša nosi lonac svježega mlijeka
čiji se miris širi,
a to mi puno
godi . . .
Kokoške piliće tuku što kupe sitno zrnje,
pućak se nekud ljuti;
a patke već su u
vodi.

I dokle ja motrim sve to, udišuć' mirise njiva,
presretno moje na um
djetinstvo sada mi
palo . . .
Strina me trgla iz misli . . . Pokuca glasno na vrata:
„Uranio, sine, je si l?“ —
„Jesam, strino,
malo . . .!“

A. Kokić

Povratak ✓

Bilo je to uoči Marijina dana. Snijeg je pokrivaio cijelu okolicu. I sada je padao. Guste pahuljice udarale se jedna o drugu u komešanju, pa se skoro istovremeno rušile na zemlju. Već je prilično debeo bio ovaj sniježni plašt.

Ivo je prtio... Obje su štake kod njega. Teškom mukom se probijao naprijed. Štake su klizile, a i teško ih je bilo izvlačiti iz debelog snijega. Ipak je išao... Primicao se drugom kraju sela... Siromah Ivo... Kako se samo teško miče. Jedva se primjećuje. Gle! Sada je pao... Pao je naprijed, licem u snijeg. A štake je čvrsto držao. Mučio se i okrenuo na leđa, ali jedva. Vrlo, vrlo teško. Mučno se digao... Skoro je ostao u snijegu. Ali ne, on mora stići, još večeras. Mora... Pošao je naprijed. Malak-sao je već, ipak on kupi svu snagu da uspije. Morao je večeras govoriti sa tastom, lebdilo mu je pred očima stalno i to mu je davalo nove snage. I evo već je na cilju... Ali jao... Opet je pao licem u snijeg... Skoro su ga pogazile saonice pune bezbrižnih mladića. „Šta ne ostaneš kod kuće kad ne možeš da ideš. Smetaš samo. Zaustavljaš promet“ prigovorio mu kočijaš. Ivo podiže glavu i u oku mu sijevne iskra prekora, bijesa i bola. Zašto ga tako odbacuju? Zašto je svakom na smetnji. Zato valjda što je siromah? Što je pošten i častan? Ne, to nije... Zato valjda što je hrom? Pa zar je on tom kriv. Nije... Nije... I opet se teškom mukom digao, da nastavi put, jer mora doći do tasta. To više ne može izdržati...

Napokon... Evo ga pred njegovom kućom. Pred tastovom kućom... Još nije bio u njoj, a već su prošle pune tri godine što mu je Pero Mlinarić, stari čika Pero bio tast... Neka bojazan ga zaokupi... Lice mu obuze tjeskoba... Nije smio unutra. A toliko se mučio dok je dovde stigao, dovde došao... Sada nije smio unutra. Bojao se... A prije toga nije ga moglo ništa pokolebati, toliko je bio odlučan da će večeras govoriti sa tastom... Ivo, Ivo... Siromah Ivo... Toliko se mučio i sada se boji... Zašto? Zar nije i tast čovjek? Zar on nema razumijevanja? Zar? Odvažio se i otvori vratašca... Morao je prijeći dvorištem, da bi stigao do zgrade. Ovo ga je smirilo. Sabrao se za to vrijeme. Imao je vremena, jer se lagano micao... Evo ga već u pretsoblju... Pokuca na vrata... Nije se čulo ništa. Pokuca i po drugiput... Opet nikakva odziva. Uhvati za kvaku i lagano otvori... U sobi polumrak... Niko se ne miče...

— Hvaljen Isus i Marija, — pozdravi Ivo...

— Navijeke hvaljen bio, — odgovori mu tast Pero i podigne glavu sa stola... Bio je sam... Nije imao nikoga. Ivo mu pride, da ga poljubi u ruku... Dozvolio mu je. Nije ga odbio... A Ivo je računao da će ga odbiti. Nadao se.

— Čika Pero, — oslovi ga Ivo imenom kojim su ga svi u selu zvali, — oprostite što sam došao. Morao sam govoriti s vama. Nisam već mogao izdržati.

Ovo je bio njihov prvi susret otkako je čika Pero postao Ivin tast. I Ivo je zašutio... Nije mogao progovoriti ni riječi. Zastala mu riječ u grlu. Bio je blijed kao krpa... Rukom se uhvatio za stol, da ne bi pao, a štaku je pustio... Naslonio se na stol. Tast videći to ponudi ga mjestom... Ivo poslušao i sjedne...

— Čime vas mogu poslužiti, gospodine Ivo? I čemu da zahvalim tu nenadano sreću? — zapita čika Pero.

— Hvala vam, — odgovori Ivo — što ste me primili... Imao sam razloga što sam mislio da me nećete primiti. Ali bezuvjetno sam morao govoriti s vama. Zato sam došao... Ne ljutite se što vas uznemirujem... i ušuti...

Čika Pero je takode šutio... Nije progovorio ni riječi... Kao da je očekivao da će Ivo nastaviti... Ali i Ivo šuti... Ipak se Ivo osmjelio i progovori:

— Došao sam da vam vratim posjetu što ste mi je učinili prije tri godine... Vi se još valjda sjećate?...

— Sjećam se...

— Onda ste vi — nastavi snažnijim glasom — onda ste htjeli da vam ne uzmem kćer, a ja sam sada došao, da, došao sam da vam je povratim... — I ušuti ponovo... Čika Pero je prišao Ivi i zagledao mu se u oči... U bezizražajne oči, pune boli i užasa... I povukao se...

— Da došao sam da vam vratim Jelku — ponovi kasnije.

Neobična tišina vladala je u sobi kao u kakvom groblju.

I vi se sjećate svega toga? — zapita čika Pero. — Sjećate se svega tačno? Dakle kraj je vašoj idili? Rekao sam...

— Kraj? Jeste, kraj je...

— Rekao sam... Izvršilo se sve ono što sam govorio... Što sam mislio... Znao sam da će se tako dogoditi...

— Nemojte me krivo razumjeti... Nije baš tako kako vi mislite, jer ja Jelku sada još više volim, jer znam da to zaslužuje... Ali sada je volim nesebičnije, volim je istinski... A to onda nijesam znao, nijesam poznavao... Znadete li vi šta se sve dogodilo od onog vremena? Ako hoćete ja ću vam sve reći... Vi ste mudar i iskusan, pa možete razumjeti... Hoćete li?

— Hoću... — odgovori čika Pero.

— Vi ste došli k meni baš prije tri godine i molili me, da odustanem od vjenčanja sa Jelkom. Vi nijeste znali da smo se upisali u crkvi do dana vjenčanja. Mi smo se voljeli... Ljubili smo se... Život nam se smješкао... Mi smo nasmijani išli njemu u susret... Bili smo mladi... Veseli... Zadovoljni... I sretni... Jedino vaše ne pristajanje na naše vjenčanje pomutilo nam potpunu sreću... Jelka vas je voljela... Nije imala nikog drugog osim vas. A ja sam vas silno poštivao i cijenio. Vi nas nijeste htjeli razumjeti... Ili nijeste mogli... Vi ste se protivili... I otjerali ste Jelku od kuće...

— Jest. Otjerao sam je... Nije me htjela poslušati... Udala se protiv moje volje... Ja sam njoj drugo spremao...

— Nas ni to nije smetalo... Mi smo se vjenčali i protiv vaše volje... Vidjeli smo da nam se život smiješi... I pošli smo u susret... Vas je to toliko naljutilo i nijeste htjeli priznati ovaj brak. Nijeste dali svoj očinski blagoslov... I vi ste u Jelki gledali svu svoju sreću... Svoju nadu... I ja sam to vidio.

— Pa mogla je slobodno birati između nas dvojice...

— I izabrala je... To je moj grijeh. Bio sam veoma sebičan i nevidavan. Vi ste me potražili i rekli mi šta nam se sve sprema, ako se vjenčamo. Rekli ste, da ste vi spremili svojoj kćeri bolju sreću. I pristali ste, da bira između nas dvojice, premda ste rekli šta će se dogoditi, ako mene izabere! Sjećate li se rečenice koju ste mi naročito podvukli, a to je da cvijet sreće ne može živjeti na vazduhu bijede...

— Iskren sam bio... Iskren i razborit...

— Da, ali ja sam bio drugo... Ja sam vas držao za svoga neprijatelja. Za nepravednog. I dogodilo se ono čemu se nijesam nadao. Trebao sam odustati od vjenčanja, ali ja to nijesam učinio. Dočekao sam ovo... Proživio puno, puno. Vi ste imali više prava na Jelku, sada uviđam, a ja manje, pa sam je ipak uvukao baš ja u bijedu.

To ja onda nijesam razumio, jer meni kruh siromaštva nije bio suh i bez ukusa. Ja sam na tom kruhu odrasao. A bolji nijesam smio poželjeti. Da, onda sam bio slijep u sebičnosti, a da sebi sreću stvorim orobio sam i uništio ono što sam najviše na svijetu volio. Sada vidim da nije siromaštvo za svakoga. Mene to mori, peče, boli. Izgriza mi dušu, jer se moja Jelka nije rodila za siromaštvo.

— Nijesam je zato othranio. Ona nije zato.

— I življeli smo sretno. Bili smo zadovoljni. Baš kada je prošla godina nakon vjenčanja rodio nam se mali Mirko. Bio je to moj sin... Sin vaše kćeri... Vi ste mu bili djed... A ni vidjeli ga nijeste... Silno smo ga voljeli... On nam je bio sve... Mirko moje dijete. Jadno dijete. Mali moj... Za našu skromnu kuću Mirko je bio sunce koje nas je neprestano grijalo, i davalo nam nove snage, nove nade... Bio nam je jednom riječi sve.

Došao je moj dan 17 kolovoz prošle godine. Bila je strahovita bura. Vjetar je duhao takvom žestinom, da je čupao drva iz zemlje zajedno sa korenom. I kiša je padala. Ja sam bio u službi. Svuda kiša, voda, vjetar, bura... Bila je noć... Oko mene je vjetak fijukao. Strašno... Vlak je trebao stići... Javili su već njegov dolazak... Izidoh van, da ga propisno dočekam... U ruci sam nosio lampu... Čekao sam... Najednom kako sam stajao pored pruge okrenut leđima vjetru, osjetih da me nešto gura straga. Okrenuh se da vidim šta me gura. Bila je to velika drvena kutija koju je nosio vjetar. I ona je zapela za mene. Da se oslobodim, da joj dam puta, otstupio sam malko... Ali jao... Vlak koga nijesam čuo da je stigao u stanicu, zahvatio me... I povukao pod sebe... Rezultat? Gledajte mi nogu... Patio sam, mučio se u bolnici, ipak sam morao izgubiti nogu. Žena je međutim kod kuće padala sve većma u bijedu. Trebalo me liječiti, a znate šta to znači. Dok sam još bio u bolnici umrlo nam dijete. I ono. I ono se razbolilo. Najviše bi volio, da sam bar ja umro, a ono da je živjelo. Vi bi mu već sve oprostili. Ali ono je umrlo, a ja sam eto ostao. Obratno bi trebalo. Ja sakat, bijedan, hrom... I sada sam pred vama, da vam kažem još i to kako su me otpustili iz službe. Obrazloženje za otpust našli su u tom što sam sada nesposoban za rad, a pošto nemam dovoljno godina za mirovinu, bio sam samo u privremenom svojstvu, ne mogu me zadržati. Mene su sa ženom bacili na prosjački štap. Šta da činim sada... Šta ću... I Jelku to tišti, ubija joj raspoloženje, volju, truže joj svaki zalogaj kada ga već ima... I zašutio je... Nešto ga je grizlo iznutra... Gledao je tupo pred sebe... I uzdisao je...

— Kažite samo, to vas najviše boli što joj taj zalogaj vi pružate, vi dajete...

— Kunem vam se, Bog mi je svjedok, da je meni stvaralo najveću sreću to što sam mogao raditi za Jelku... Ja sam u radu odrasao, a nju nijesu tom učili... Jadna moja Jelka... Ona ne zna šta bi počela. I ona hoće da radi... A to je muči, ubija, svaki dan stvara novu i novu ranu na srcu što ne može dobiti zaposlenja, što ne zna što će... I sada sam došao k vama... Tu sjedim sa jedinom molbom u duši...

— Vidim pokajali ste se... Uvidjeli ste...

— Ja ne mogu raditi... Jelka ne može naći rada. I osjetio sam da se ponor otvorio koji će progutati jedan cijeli svijet, najljepši život o kome su mlada, zadovoljna i blažena srca nekada sanjala... Sada vidim to... Nemam namještenja, umrlo nam dijete... Nemam ništa... Prosjak sam na dvije štake...

— Ućuta... Plakao je... Čika Pero je čekao i čekao... Nije rekao ni riječi... Očito je i sam bio potresen sudbinom svog zeta... Ali nije smio popustiti... Nije se smio pokazati slabićem... Već će kasnije učiniti svoje.

— I sada sam došao da vas molim, da oprostite svojoj kćeri... Ona nije ništa kriva... Ona je bila dobra i poslušna dok nije upoznala mene... Ja sam nju pokvario... Odbio od vas... I vi joj morate oprostiti...

— Kako to mislite?...

— Ja sam kazao... Obećajte, da ćete Jelku primiti natrag, a ja vama eto obećajem da ću nestati za vijeke iz ovoga sela, da ću joj povratiti slobodu, rastaviću se na takav način kakav vi želite... Kada dođem kadikad na grob svome Mirku, doći ću noću kako ne bi mislili da vas napastujem... Kunem se da vam ni jednom pomisli neću predbaciti, ako oprostite Jelki. Naprotiv biću vam zahvalan... Vi nećete biti nemilosrdni i nepravedni...

— A znade li što o tom moja kćer?

— Ona je kod kuće... Uvijek je utučena i samo plače... Vi ste joj otac, čika Pero... Zar dozvoljavate da toliko trpi vaša jedinica? Zar nemate prema svojoj kćeri smilovanja? Oprostite joj...

— Čika Pero je dugo šutio... Vani se već spustila noć... Snijeg je još uvijek padao... Soba je bila potpuno tamna. Njih su dvojica izgledali jedan drugom kao sjene, kao crne utvare...

— Dakle moja kći ne zna ništa o tom?

— Ne zna ništa...

— I vi uzimate na sebe da će se vratiti?

— Uzimam — odgovori tako muklo kao da mu glas iz groba dolazi...

— Dobro. Recite joj da ću dvije nedjelje čekati. Dvije nedjelje... To je dosta na predomišljanje...

— Dvije nedjelje — ponovi Ivo. — Zahvaljujem vam...

Ivo se diže da pođe... Našao je štaku koju je pri dolasku odložio... Metnuo je šešir na glavu i pošao...

— Molim vas još jednu riječ... Ja nijesam nepažljiv... Vi žrtvujete...

Ivo se okrene naglo kao da ga neko udario. Iz oka mu sijevne bijes, da odmah utrne i progovori pokorno:

— Molim vas, čika Pero, samo me sada ostavite na miru... Ne otvarajte mi novu ranu na srcu... Ne kopajte mi raku baš vi... Ne vrijeđajte me... I ode...

Dvije nedjelje su prošle... Svaki dan je čika Pero proveo na prozoru svoje sobe, pazeći neće li se povratiti njegova Jelka... Nije se vratila... Petnaesti dan je... Noć se spustila na selo. Čika Pero pođe od kuće... Uputio se svom zetu... Ivo je stanovao na drugom kraju. Našao se pred istim vratima kao i prije tri godine... Bez kucanja otvori vrata i zaustavi se na pragu... U sobi je gorjela jedna lojanica... Za stolom sjede Ivo i Jelka bez i jedne riječi... Svih troje se pogledaju, a Ivo i Jelka ustanu...

— Čekao sam te... — reče čika Pero tiho — čekao sam te ti nijesi došla... Dvije nedjelje sam te čekao...

— Znam odgovori Jelka.

— Nijesi došla...

— Nijesam, odvrati mu...

— Da si došla za dvije nedjelje otjerao bih te natrag. Ali sada, sada sam ja došao po tebe...

— U Jelkinom oku je vidio suzu i dodade:

— Znao sam da ću ja morati doći po vas.

Ljudevit Vujković

Židovsko pitanje

Hitlerov t. zv. rasni zakon, uperen u prvom redu, tako reći jedino, protiv Židova pokazuje da se židovsko pitanje ponovno zaoštrava. *I problem će se to teže rješavati, jer nije dovoljno obrađen, osobito u svojoj modernoj fazi.* Vlastodršci su pod utjecajem moćnih Židova sprečavali i znanstvenu diskusiju. Mislilo se, da će zašutkivanjem otupiti oštrina pitanja, ako ga uopće ne nestane. No to nije bilo točno. Kao svaka zabluda imalo je i pogubnih posljedica kako za Židove tako i za ostale. Ako želimo, t. j. imamo dobru volju, da riješimo koji problem, valja najprije da ga postavimo jasno i točno — sine ira et studio. To vrijedi i za židovski problem.

Taj problem nije više ni kod nas neaktuelan. I Židovi su ga među sobom postavili, a izvan židovske sredine čuju se sve češći glasovi protiv razornog djelovanja Židova. No ti su izražaji jednostrani i lako dovode do t. zv. antisemitizma uopće, koji je kriv. *Mi i kao članovi katoličke Crkve i kao članovi druge rase treba da se znamo orientirati* u ovom, prije ili kasnije, i kod nas gorućem pitanju.

Baš u svojoj religioznoj i političko-socijalnoj strani našlo je to pitanje dva odlična tumača. Neustrašivi njemački kardinal Faulhaber i odlični engleski historičar i publicista Hilaire Belloc pokušali su s uspjehom da pokažu i problem i smjer rješenja.

I Religiozni momenat

Borba protiv židovstva ide tako daleko, da želi i iz kršćanstva odstraniti sve židovske elemente, da, u ime antisemitizma odbaciti i samo kršćanstvo.¹⁾ U religioznom pogledu valja razlikovati židovski narod prije i *poslije* Kristove smrti.

Od časa kad je Bog pozvao Abrahama, pa dok nije Krist umro, izraelski narod je bio *nosilac objave*, odabrani narod Božji. *Nakon smrti Kristove* kad se raskinuo zastor hrama, raskinuo se i savez između Boga i Izraela, jer ovaj nije upoznao pohoda Gospodnjega. Otad vječni Ahasver luta po zemlji, svuda bez domovine, svuda odbijan. I danas su sinovi Izraela misterij. Ovaj je narod imao neobično uzvišenu vjersku literaturu. Crkva Novoga zavjeta preuzela je *svete knjige* (dakle ne sva djela bez razlike) pretkršćanskog Izraela. No i unutar starozavjetne objave treba razlikovati elemente prolazne i vremenski uvjetovane vrijednosti od vječnih vrednota, koje ostaju i samo se usavršuju u Novom zavjetu. Te su vrednote trovrsnog reda: čisto religioznog, etičkog i socijalnog.

a) Religiozne vrednote

Starom zavjetu zahvaljujemo uzvišeni *pojam o Bogu*. Bog je onaj koji jest, t. j. koji po svojoj biti egzistira, a sve ostalo tek po njegovoj volji jest. On je jedini, transcendentalan, osoban, pun ljubavi prema svojem stvorenju. To su atributi prema kojima iščezava svako natucanje velikih filozofa Helade. Kršćanstvo je taj pojam primilo i usavršilo ga tim, da su u njemu *jasnije* objavljena Božja svojstva, u Starom zavjetu nagoviještena *tajna jednog Boga u tri osobe* u Evandelju je fundamentalna i konačno Evandelje nam pokazalo *put Bogu*: „Samo se po Sinu dolazi k Ocu“ (Iv. 14, 6). Ideja je o Bogu u Starom zavjetu dobila i literarni izražaj dosad nenadmašen. Pjesme psalama i proroka Izaije bit će uvijek religioznim ljudima vrelo neizrecivih rasvjetljenja i osjećaja.

Raison d'être Staroga zavjeta jest u buđenju nade i u pripravi na *otkupljenje*. I to je druga velika religiozna vrednota. Dok je najreligiozniji narod indijski, previše

¹⁾ U ovom dijelu resimiram misli kardinala Faulhabera koji je mnogo godina na sveučilištima u Würzburgu i Strassburgu bio profesorom starozavjetnih biblijskih nauka.

svijestan svoje bijede, donio vijest očaja (jer što je drugo nirvana?) dotle nam židovske knjige dovikuju: „Znam, da živi moj otkupitelj. Sam Bog će doći i otkupiti svoj narod“. I sve što je osjećalo religiozno u Izraelu, vapilo je bez prekida: „Rosite nebesa pravdnika i nek se otvori zemlja, da iz nje nikne Spasitelj“. Lijepo kaže kardinal Faulhaber: „Dobročinitelj je čovječanstva knjiga koja nas trga iz zlovolje i očaja“. (18).

Mnogo je toga i u našoj liturgiji i u našoj čitavoj strukturi jednostavno izvađeno ili prerađeno iz Starog zavjeta, a čega se ne možemo odreći, ako nećemo da zatajimo baš svoje najintimnije.

b) Etičke vrednote

Duh Božji koji je nadahnuo sv. spise oba zavjeta, nije samo duh vjerske istinitosti već i duh čistoće i svetosti. Zato su njegove knjige udžbenici i religioznog i etičkog poretka. Tako nalazimo u izraelskim sv. knjigama teoretski izraženih etičkih istina kao i njihovo konkretiziranje u divnim ličnostima kao što su Abraham, Josip, Mojsije, Job, Tobija, Judita, Estera.

I filozofski i religiozno najdublje obrazloženje morala jest u volji Božjoj. Volja Božja je pravilo moralnog djelovanja.

Dekalog će ostati nepromijenjen, jer je on samo sažet izraz onog što je Bog otpočetak usadio u ljudsku narav. Svi ostali propisi jesu samo produbljenje i primjena ovog temeljnog zakona. *Deset zapovijedi nadvisuju sve zakone drugih religija i svojim temeljenjem čudoređa na ideji o Bogu i svojom svestranošću, jer obuhvataju cijelog čovjeka u djelovanju, u govoru ali i u mislima. No nije samo dekalog trajne vrijednosti već i toliko drugih savjeta i naloga. Opis valjane žene na pr. Poslov. 31, 10—31 i potpunog čovjeka u Job 31 jesu vrhunci starozavjetne etike. Pa i oni detaljni propisi o čistoći, o jelu i etiketi imaju uz svoju vremensku uvjetovanost također i duboki smisao.*

c) Socijalne vrednote

Kako je cijeli židovski sistem bio strogo teokratski, to su i državni zakoni bili direktno od Boga ili proglašeni ili potvrđeni. I kako je istina jedna i apsolutna, a samo se postepeno objavljuje, to nalazimo u Starom zavjetu vječno valjanih istina i za socijalni poredak. Ovdje osobito dolaze u obzir peta knjiga Mojsijeva i proroci. Prostor nam ne dopušta da sve te elemente nabrojimo, a kamoli temeljitije prođemo. *Pravo siromaha* kod žetve, sirotinjska desetina, sirotinjske žrtve u svojoj ideji ostaju vječni uzor zakona skrbi za siromahe. *Položaj pojedinog čovjeka u državi i obitelji*, osobito u isticanju lične odgovornosti i samostalnosti prema masi, pa pravi odnos pojedinca prema državi, t. j. pojedinac je podređen državi, ali zato nije rob bez prava, zadržat će uvijek svoju aktuelnost. I radničko pravo crpe mnogo toga iz Staroga zavjeta. U njem nalazimo etos rada, on govori o dužnostima poslodavaca i najamnika. Pa i u sudstvu ima cijeli niz zapovijedi koje su odlično formulirale opće prirodne zahtjeve. A kazneno pravo, ako nije dignuto do evanđeoske visine, nije ni palo do dubine savremenog poganstva. Borba protiv nepravednog sticanja latifundija, protiv prezaduženja i protiv lihvarskih kamata također su dragocjene *privredne vrednote*. A sav je taj socijalni poredak postavljen na religioznu bazu, i ovi su propisi „zapovijedi Božje“ (Lev. 19, 19). *Najdublji je razlog socijalnih nevolja prema sv. knjigama Izraela u otpadu od Boga*. Samo je ondje osiguran prirodan poredak gdje se natprirodni red objave u vjeri potpuno priznaje. Socijalni i vjerski, privredni i etički poredak nerazrešljivo su povezani.

Danas, kad komparativna religijska znanost sve jačim zamahom napreduje, još većim pravom možemo ustvrditi da su ove misli i shvaćanja religioznog, etičkog i socijalnog karaktera daleko iznad svega što imaju ostali narodi. I kad bi to bile tvorevine semitskog genija, onda je on najsuperiorniji, ali mi znamo da nije tako, jer u religiji najbližih rasnih naroda nema ni traga toj visini. Asirci, Babilonci, Arapi ne mogu se ni uporediti sa Židovima. *Ključ rješenja daje nam list sv. Petra: Rasvijetljeni Duhom Svetim govorili su oni ljudi Božji (I Petr 1, 12).*

Krist je došao, ne da ukine već ispuni i usavrši Stari zavjet. On završetak Staroga i početak Novog zavjeta, ne dopušta da se odričemo Njegove objave. A tu objavu bez židovske (židovske, u koliko ju je Bog Židovima objavio odabravši baš njih za svoj posebni narod) religije ne možemo razumjeti. I danas gros židovskog naroda vjeruje u gornje istine i načela samo što zaboravlja, da je sve simboličko u Kristu ispunjeno, a drugo je Isus, željno očekivani Mesija unio u svoj Novi zavjet koji se više ne temelji na krvi nego na vjeri u onoga koga je Bog poslao. No *židovski narod nije upoznao svog Spasitelja*, on ga je odbacio. *I to je židovska tragika.* Dok ne dođe nova punina vremena kad će Gospod da ih opet pozove (a On nam je objavio, da će se oni tada doista i odazvati, vidi list sv. Pavla Rimljanima 11, 25—27), neće biti konačno rješen židovski problem. No, to ne isključuje modus vivendi. U drugom dijelu ovoga članka želili bi da o tom koju reknemo prema Bellocovoj knjizi.

II Socijalni momenat

Bellocova je teza, da stalni boravak židovske nacije posred drugih postavlja vrlo ozbiljan problem. Oprečna kultura, tradicija, rasa religija Evrope nužno dovode do trvenja s Izraelom. Pustimo li pak da se taj sukob bez discipline intenzificira, mogli bismo se doskora naći pred jednom od onih tragedija koje su stoljećima karakterizirale naše odnose prema Židovima. Problem egzistira, i krivo je bilo, što se to nijekalo, ali se ne može čekati, da će se on vremenom ublažiti. Zato je nužno rješenje. Belloc je za mirnu segregaciju t. j. Židov je član posebnog naroda i nek se kao takav tretira.

a) Problem

Prirodu židovskog problema mogli bismo označiti kao reakciju organizma protiv stranog tijela koje je prodrlo u nj. Kako da se ta reakcija bilo ublaži bilo definitivno smiri? Dvije su mogućnosti: *eliminacija* — odstranjenje, *segregacija* — razlučavanje. *Eliminacija* se može izvesti na tri načina: a) *uništenjem* — moral ne dopušta, a praksa je pokazala, da ne donosi koristi; b) *izgonom* — u teoriji se još može nekako opravdati, ali u praksi nemoguće bez povrede moralnih načela, umnaža jaz, a to je trajno neprovedivo; c) *apsorpcijom* — historija od 2000 godina svjedoči, da je to kod Židova nemoguće. Stoga *ne preostaje nego segregacija* t. j. znati tu su i snaći se. I segregacija može da bude dvostruka: neprijateljska ili učinjena sporazumno. a) *Neprijateljska* ne uzima u obzir opravdane zahtjeve i težnje stranca, ona ga sili u bespravni ghetto i stvara dublji jaz, b) *sporazumno* priznavanje međusobnih prava — i to je jedino moguće mirno rješenje i za nj treba stvarati atmosferu, da se ono onda uzmogne i legalizirati. Bila bi kobna zabluda stvoriti zakone, a da jedan od partnera neće da ih prizna.

Problem je star, a ponovno se zaoštava zadnjih decenija. Odlučnu je fazu dobio boljševičkom revolucijom. Ova je djelo Židova koji su doduše nastupili kao pojedinci, pače gros židovske rase je još protiv boljševizma. No njegovi leaderi su u

mnogom pokazali tako izraziti židovski karakter, da je to nužno izazvalo reakciju u nežidova. Liberalna fikcija kojoj je i sama riječ Židov bila neoportuna, a osobito izrazito mišljenje da su Židovi nešto apartno, pa fakat da su oni od većine utjecajnih ljudi Zapada smatrani tako zainteresovanim u bogatstvu, da su eo ipso branioci vlasništva i da su tako jaki, da materijalno onemogućće svog protivnika — to je uvjetovalo javnu šutnju o židovskom problemu. Boljševizam je doveo ljude, kako kaže Belloc, među dva mlinska kamena i onemogućio oportunističku šutnju.

b) Uzroci trvenja

Danas se ponajviše na Zapadu bore protiv Židova, jer su oni nosioci boljševizma. No to je najplići razlog i sasvim prolazan kao i razlog prošle generacije, koja se dizala protiv židovske finansijske svemoći. Uzroci su dublji, ali ih je teško analizovati. Po Bellocu oni su općeg i partikularnog karaktera, mada se ne daju u praksi strogo razlučiti.

Općeniti uzroci dali bi se kratko formulirati u tvrdnji da je cijela struktura židovskog naroda s njegovom korporativnom tradicijom i socijalnim mentalitetom u opreci sa svijetom među kojim žive Židovi. Stoga i napadači i apologete Jevreja imaju krivo kad apstraktno govore o njihovim osobinama, jer je bitno u tim osobinama da one nose svoje posebno obilježje kojega mi nemamo. Neprijatelji Židova ponajčešće ističu kukavičluk, škrtost, izdajstvo Židova, a kad ispitujemo njihova djela, mi nalazimo bezbroj djela, koja protivno dokazuju. No ta hrabrost, ta velikodušnost, ta vjernost nosi židovski karakter i usmjerena je prema židovskim ciljevima. Krasno analizira Belloc baš ova tri svojstva, nažalost cilj ovog članka ne dopušta nam da se zadržimo na toj analizi. Glavna svojstva Židova mogla bi se sintetizirati ovako: Židov se koncentrira ne gubeći duševne sile. Tomu je jakost i slabost, ali ga dovodi uspjehu. Stim je svojstvom, čini se, u vezi jasnoća misli. Njegova argumentacija nije nikad konfuzna; to mu pomaže u diskusiji, ali i u akciji. Ta bistrina ima u sebi nešto brutalno kad čovjek osjeća da se temelji na krivim principima, a nije kadar da je pobije. Tomu valja dodati intenzivnost akcije koja je uvijek usmjerena jasno zacrtanom cilju. Naših dana se još osobito ističe: organizovana sposobnost da se zabašuri ili pak izviče ono što cijela rasa želi. Sva ta svojstva provedena u praksu dovode do sukoba. No ne tumače adekvatno onaj iracionalni jaz što nas dijeli od tog naroda. I tu nema druge nego iskreno priznati istinu.

Evropljani osobito na Zapadu imaju lažni pojam o bogatstvu židovskog naroda. To je otud, jer ono malo Židova koji se dadu na skupljanje bogatstva, čine to svom dušom. Ali većina je siromašna, iako se ne može reći da su lijeni. Ta iluzija židovskog bogatstva dolazi i otud što bogataška klasa Evropljana dolazi u doticaj samo s bogatim Židovima i samo njih poznaje. To doista enormno bogatstvo pojedinih židovskih porodica rijetko je dugog vijeka. A Židovi uistinu slavni bili su skoro od vijeka siroti i to iz one židovske karakteristične koncentracije.

c) Reakcija

Nije dosta promatrati samo stvarne poteškoće i uzroke problema jednog političkog problema. Treba ga popuniti studijem ekstrema. U našem su slučaju dva. Prvi smo već spomenuli: hipokritsko nijekanje problema. A drugi je: borba do uništenja. Zovemo ga *antisemitizmom*, makar je on samo protiv Židova, a ne recimo, Arapa. Prvi antisemitski kongres održan je u Hamburgu g. 1899, a danas je pokret puno jači nego što bismo sudili po velikoj štampi koja je još u velikoj ovisnosti od židovskog kapitala.

Antisemita mrzi Židove, jer su Židovi, on instinktivno osjeća odvratnost od svega njihovog, i dobrog. Sve zlo od Židova, u svaku su aferu oni nužno umiješani i podižu se kontradiktorne optužbe protiv njih. I ako je antisemitska strast velikim dijelom na krivim pretpostavkama fundirana, izabrala je veoma svršnu metodu: sakupljanje svih mogućih dokumenata, registriranje svega što može poslužiti protiv Židova. Tako se otkrila židovska sistematska tajnovitost, a svojim faktima, točno navedenim silno impresionira. Židovska politika izvrgavanja ruglu cijelog pokreta mjesto otvorene diskusije bila je vrlo kratkovidna. Antisemitizam je opasan i zato što okuplja ljude veoma diferensirane, a koji onda u svom djelokrugu šire svoje ideje. I već nije daleko možda kad će on biti moda. Ali on se ne zaustavlja danas na teoriji. On može i da radi, da napada, da progoni, da provodi nasilnu segregaciju ne brinući se da odredi pravedne mjere, već odabirući sistem isključivo jednostran. I ako je ova politika kriva, ne znači da je neostvariva ili kratkotrajna. Historija uči koliko može trajati tlačenje.

d) Sionizam

Belloc donosi također odličnu raspravu o današnjem stanju Židova u raznim državama Evrope i u Americi. Zatim vrlo zgodno i stvarno prikazuje sionizam osobito sa stanovišta: da li će on povećati ili umanjiti napetost što je izazivlje prisutnost Židova u nežidovskoj sredini. Kako sionizam ne ide za tim da sve Židove teritorijalno ujedini već da samo stvori jedno čisto židovsko žarište, jedno kulturno i moralno središte Židova dok bi većina i dalje ostala gdje jest, ali uz svoj dosadanji položaj imali bi posebne veze i dužnosti prema novom Sionu. No nastaje problem: 1) *Da li Židovi raštrkani po svijetu mogu sebe smatrati građanima te države?* i 2) *Faktično će ih se kao takve držati, makar pojedini Židov toga i ne htio.* Na taj će se način još više zaoštriti ovaj kontrast između dviju rasa. I u praksi oni se više neće moći braniti svojom rasijanošću kad ih koja država ne htjedne imati, jer će te države uvijek moći odgovoriti na eventualni prigovor, da je teritorij Siona premalen, kako se ne radi o općem izgonu već djelomičnom. A onda kad se osnuje nova hebrejska država, da li će se oslanjati na svoje vojničke i policijske snage ili pak na koju vevlast. Vidimo, da su u praksi izabrali drugi sistem. Momenat realizacije je takav, da ne može biti gori. I osim štete po Englesku u ovom protektoratu dolaze još više u obzir štete za same Židove. Ako je stoga sionistički eksperimenat nuždan ili preporuke vrijedan, nek se ostvari tako, te se oslanja na židovske sile, a ne na strani protektorat, jer je ovaj moguć dok se ne traže žrtve. I još je jedno vrlo osjetno pitanje: *Židovska vlast nad sv. mjestima kršćana i muslimana.* Belloc namjerno izostavlja religiozni momenat, ali je upozorio na ovu pojedinost i veli: „molio bih Židova koji će čitati moju knjigu, da i ovu točku dobro fiksira. Ako on drži da su u modernom svijetu vjerska čuvstva oslabljena i bez snage mogao bi da se sretne s jednom strašnom deziluzijom.

Zaključak

Ima raznih teorija religioznih, bioloških itd. o židovstvu, o njegovu shvaćanju, o njegovu životu, o njegovom progonstvu. Neke niječu problem, druge govore o nemogućem rješenju ili ako je teorijski moguće, da praktično ne vrijedi. Stoji nepobitno da postoji židovska nacija, jer se Židovi osjećaju kao jedno tijelo i tako nastupaju. Također etnički postoji židovska rasa. *I zato nema druge već u teoriji i praksi to priznati. I to s obje strane.*

Bilo bi pogrešno da se u tom smjeru najprije stvore zakoni, juridičke odredbe. Jer ako Židovi ne prime naših odredbi, makar ove bile potpuno pravedne i poštivale židovske ustanove, (jer oni hoće, da ih se u zakonodavstvu izjednači sa sredinom, u kojoj žive), to će samo nastati nove borbe štetne po obje strane. *Zato treba da se u*

smislu priznavanja razlike zajednički traži praktično rješenje. I tu se ne smije odgadati zato što se još ne osjeća svuda oštrina sukoba. Onda će već biti prekasno. Treba otvoreno pogledati realnost, pa da se vidi, da gornja tvrdnja nije proroštvo. Ali ja sa svoje strane velim: „Mir budi Izraelu“.

Kako se iz ovog prikaza vidi, knjiga je vrlo aktualna. Možda u ovom prikazu koja istina nešto pretvrdo zvuči. To ide nužno s karakterom ovog članka koji hoće više da istakne o čem je pisao Belloc, nego li sve nianse zamršenog židovskog pitanja koje je Belloc izvrsno istaknuo. Napokon izrazujem želju, da bi se djelo prevelo na naš jezik, kao što je i u drugim jezicima izdano^{*)}.

Anto Kopunović.

Tronedjeljni spomen... 10/II 935

Samo šiljak plavi, križića vrh tvoga
 Vidi se kroz humak, savijen od snijega,
 I probada suzu, sledenu na licu,
 Što se tiho kliže povrh sniježnog brijega.
 Molitve, uzdasi . . . to je što nas tješi,
 Srce će krvarit . . . dokle ono bije
 Roditelja, braće . . .
 Što možemo činit?
 Kad na ovom svijetu
 Druge sudbe nije!
 U carstvu pokoja tajanstvenost vlada,
 Ledeni se duša, um prestaje radit',
 Što je ipak život??

 To je samo nada, da se Ocu vratiš!

Kroz vrtlog života, prošao si nijemo,
 Poput bljeska zvijezde,
 Da se u vječnosti opet susretnemo.

Na grudi nam leži, što smo cjelivali
 Tvoje kose pramen,
 Košuljica bijela, cipelice male
 Ostal će nam navjek, milovanja znamen.

Tan.

^{*)} Ja sam se služio talijanskim prijevodom iz g. 1934. H. Belloc: Gli Ebrei, Milano 1934, Società editrice: Vita e Pensiero.

Bunjevci na Mirovnoj konferenciji u Parizu

Završna faza svjetskoga rata je tekla bržim tempom nego što su to možda i sami saveznici očekivali. Nakon proboja solunskog fronta 15 rujna 1918 nastalo je rasulo udruženih njemačko-austrijsko-bugarskih armija. Bugarska je podlegla prvim udarcima strašnoga poraza, te već 29 rujna zatražila primirje što je zatim učinila i Turska. Time je odluka svjetskoga rata pala, i već u svome zametku propao plan vrhovnog zapovjedništva austro-ugarske vojske, da na Dunavu i Savi uspostavi obrambenu liniju protiv naleta pobjedonosnih savezničkih armija. Događaji su zatim uslijedili takvom brzinom, da ni samo zapovjedništvo istočne vojske, izgleda nije primilo detaljnije instrukcije za slučaj posvemašnjega sloma Austro-Ugarske. Zato čim je srpska vojska osvojila Beograd, francuska vlada upućuje brzog komandantu savezničke vojske Franchet d'Esperayu u kojem mu nalaže da se prilikom sklapanja primirja sa neprijateljem ne smije upuštati u stvari političke naravi.

Međutim je nastupilo raspadanje Austro-Ugarske monarhije na čijim ruševinama su se počele dizati nove samostalne države. Nije ovdje mjesto da opisujemo kako su se odigrali ti veliki događaji, nego ćemo u kraćim potezima prikazati nastojanja Bunjevaca da si u tim sudbonosnim časovima osiguraju budućnost u Jugoslaviji. Čim je Hrvatski sabor u Zagrebu 29 listopada prekinuo sve državopravne odnose sa Austro-Ugarskom, Bunjevci i Srbi u Subotici pristupili su življe djelu svoga oslobođenja. Kad je zatim 6 studena Mihajlo grof Karolji u Beogradu sa Franchet d'Esperayom sklopio primirje, prema kojem se Mađarska imala okupirati do linije Moriš—Subotica—Baja—Pečuh i Barč, naša sudbina se činila odlučenom, a kad je srpska vojska zaposjela Vojvodinu, djelo oslobođenja se smatralo završenim. U tako sretnim momentima ostvarenja težnje našega naroda ni jedan rodoljub nije ni pomišljao da povučena demarkaciona linija u Bačkoj neće postati naša državna granica, jer smo mi na okupirano područje kraj pobjede imali još i etnografsko pravo.

Dok se ovdje tako provodilo vrijeme u neopisivom veselju i bučnim zabavama, u Parizu se sastala velika mirovna konferencija koja je medju ostalim teritojalnim pitanjima po slomu centralnih sila imala odlučiti i sudbinom naše sjeverne granice. Ovdje moramo napomenuti da ni sama naša vlada nije blagovremeno učinila sve što je bilo potrebno za konviktivan dokaz na naše teritorijalno pravo u sjevernoj Vojvodini. Ona je — kao i naša delegacija u Parizu — ulagala sve napore, da suzbije aspiracije Italije koja je kao saveznica i velesila tada bila najopasnija po naša etnografska prava u Istri i Dalmaciji. Ali zbog toga se zato nije smio oslabiti interes za druge dijelove naše državne granice. Smatralo se da pobijedena Mađarska neće moći praviti veće poteškoće pri povlačenju granice, ali je dosta poteškoća pravila netaktična izjava samoga Pašića kao šefa naše delegacije u Parizu, da će određivanje naše sjeverne granice zbog mješavine raznih narodnosti biti dosta teško. Prema tome se mora zaključiti, da ni najmjerodavniji faktori nisu imali pravu sliku narodopisnog stanja sjeverne Bačke. Zato je našu delegaciju u Parizu prilično nespremnu zatekao dnevni red o određivanju naše granice prema Mađarskoj. Tada je istom teritorijalna sekcija naše delegacije izdala studiju: *La Bačka, la Baranja et le Medjumurje*. Skoro su u isto vrijeme izdali S. Stanojević: *Le rôle des Serbes de Hongrie dans la vie nationale du peuple serbe*, a dr. J. Radonić: *Histoire des Serbes de Hongrie*. Konačno je dr. J. Cvijić publicirao svoju studiju sa etnografskom kartom pod naslovom: *Frontière septentrionale des Yougoslaves*. Sva su ta djela naučno-informativnoga karaktera, pa su prema tome dobro poslužila upoznavanju naših kra-

jeva pred forumom koji je imao izreći konačan sud o njihovoj pripadnosti. Ipak je naša vlada smatrala za potrebno da se iz sjeverne Bačke odašalje u Pariz izaslanik koji će tamošnjoj našoj delegaciji pružiti nove dokumente o opravdanosti naših teritorijalnih zahtjeva prema Mađarskoj. Ta misija bijaše povjerena narodnom zastupniku Blašku Rajiću koji se rado odazvao, da u tim otsudnim časovima doprinese svojim požrtvovnim radom konačnom ostvarenju naše najsvetije nacionalne stvari.

Sabravši potrebne dokumente pođe Blaško Rajić u Pariz 17 ožujka 1919. Već 20 ožujka ga u Parizu primi Nikola Pašić kome je iscrpno izložio kako mi u Podunavlju po narodnosnom principu imamo pravo zahtijevati teritorij sve do Kalače¹⁾. Nepobitnim dokumentima je obarao frapantne falsifikate mađarske statistike koja je većinu Bunjevaca ubrojila u Mađare. Premda su saveznici već izradili projekt naše granice u Bačkoj tako da se Subotica nalazila u okviru Jugoslavije, ipak su eksperti naše teritorijalne sekcije tim podacima potkrijepili ostale naše zahtjeve koje nam saveznici nisu htjeli priznati. Nikola Pašić je lično više puta intervenirao kod savezničkih delegata, osobito kod Georgea Clemenceaua, da nam se prizna kao državna granica linija Subotica—Baja—Mohač, ali nije postigao pozitivnoga rezultata.

Blaško Rajić je ostao u Parizu do 10 svibnja 1919. Za sve to vrijeme bio je u stalnom kontaktu sa našom delegacijom kojoj je pružao potrebna obavještenja u pogledu našega žiteljstva u sjevernoj Vojvodini. Tako je on za svoj rod učinio sve što je mogao, ali sudbina je htjela, da se ne dogodi sve ono za čime su on i svi Bunjevci toliko težili.

Subotica je oduševljeno dočekala Blaška Rajića koji joj je donio radosnu vijest o konačnom oslobođenju Bunjevaca. Veselje bijaše neopisivo, ali ga je za kratko vrijeme pomutila tragična sudbina Bunjevaca u bajskoj okolini. Iz Pariza se proniješe alarmantne vijesti o gubitku Bajskog Trokuta. Najviše je vijeće na mirovnoj konferenciji usvojilo takozvanu liniju Clemenceaua, prema kojoj se sjeverozapadna Bačka sa većim dijelom Baranje dodjeljuje Mađarskoj. Ta vijest je s pravom zaprepastila Bunjevce i Šokce u nesretnim krajevima. Ipak im zato nije propala sva nada. Pošto ta odluka Mirovne konferencije nije bila sankcionirana, jer su to sve bile samo pripreme za sastav mirovnog ugovora, koji je, kao što znamo, skoro godinu dana kasnije potpisan, to se još uvijek smatralo, da se ta nepravda može popraviti. Zato su Bunjevci tražili od vlade u Beogradu da preduzme potrebne korake za spas tih krajeva. Ja sam u ono vrijeme bio sa bajskim velikim županom Vasom Dolinkom i još nekolicinom istaknutijih Bunjevaca i Srba kod pretsjednika vlade Stojana Protića kome smo pretstavili ne samo nacionalnu već i stratešku važnost Bajskog Trokuta za našu državu. Vlada je u tom smislu i davala instrukcije našoj delegaciji u Parizu. Ali svi su ti naponi bili uzaludni. Ipak je Vasa Dolinka otputovao u Pariz na Mirovnu konferenciju. Malo zatim je isto učinio i Dragomir Aranicki učitelj iz Baje. Obojica su predali memorandum Mirovnoj konferenciji u kojem su stvarnim argumentima dokazivali naše pravo na Baju i Mohač.

¹⁾ Naziv Kalača je slavenskoga porijekla. On je postao od riječi blato, kal (kaljača) što donekle dokazuje i sam niski i blatni položaj kalačke okoline koju je Dunav više puta poplavio. Interesantno je da Šokci u Dušniku i drugim općinama čim Dunav nešto nabuja upotrebljavaju izreku: *Traži šaran svoju didovinu*. Tumačenje nas ove izreke vodi do prastarih vremena. Pošto se ovdje prostiralo Panonsko more, to se očividno ovom izrekom ističe kako ribe teže za onim što im je nekada kao more pripadalo. Ovo je tradicionalan dokaz, da su Slaveni od vjkada živjeli u ovim krajevima. Veliki arheolog Fran Bulić me jednom prilikom upozorio da u historiji posvetim pažnju takvim izrekama koje često puta donekle nadoknađuju pisane spomenike. Slavni arheolog ima potpuno pravo.

Tolike intervencije za spas Bajškoga Trokuta konačno su ipak u Parizu naišle na neki odziv koji je donekle obećavao definitivni uspjeh. Naša delegacija je početkom rujna 1919 izaslala iz Pariza dra Jovana Cvijića, da na licu mjesta prouči narodnosni položaj Bajškoga Trokuta i o tome podnese iscrpan izvještaj. Dr. Cvijić je u pratnji bačkog velikog župana dra Aleksandra Moča prvo došao u Santovo, zatim u Garu i konačno u Baju gdje mu je priredjen sjajan doček. U Baji mu je tadašnji župnik Ljudevit Budanović u ime Bunjevaca predao memorandum u kojem se na temelju etnografskih prava traži prisajedinjenje Bajškoga Trokuta Jugoslaviji. Cvijić je iz Baje pošao u Čavolj, Gornji Sv. Ivan, Bikić i Bački Aljmaš. Bunjevci su ga svagdje tako oduševljeno dočekali, da ga je upravo iznenadila njihova živa nacionalna svijest i neutaživa želja za ujedinjenjem sa Jugoslavijom. On je više puta govorio kako bi šteta bilo dopustiti da u Mađarskoj izumre tako zdrav i krepak narodni element kao što su Bunjevci.

Cvijić je iz Bačkog Aljmaša sa svojom pratnjom došao u Suboticu, gdje su takodjer sa Mirovne konferencije iz Pariza stigli dr. Jovan Radonić i Emile Haumant profesor pariske Sorbonne¹⁾. Dr. Cvijić je tom prilikom izjavio da u Bajškome Trokutu živi 26.000 Bunjevaca i Šokaca i da je potrebno preduzeti sve mjere za spas te naše braće. U tu svrhu je napisao na francuskom jeziku opsežan memorandum Konferenciji mira u kome je na temelju naučnih argumenata tražio reviziju naše granice u Bačkoj i Baranji. U isto vrijeme je odlučeno sporazumno sa Cvijićem, da taj memorandum ponese u Pariz naročita deputacija pretstavnika Bunjevaca, Srba i Nijemaca. Ova odluka je odmah dostavljena tadašnjem pretsjedniku ministarskog savjeta Ljubi Davidoviću sa molbom, da je vlada sa svoje strane takodjer podupre. Vlada se zaista odazvala vapaju Bunjevaca. Učinila je u tim odlučnim momentima imperativnu dužnost time što je odlučila, da će tu deputaciju odaslati ona sama i da će uložiti sve sile za spas tih krajeva.

Vodstvo deputacije bijaše povjereno narodnom poslaniku dru Martinu Matiću. Iz pojedinih većih mjesta Bajškog Trokuta bila su delegirana slijedeća lica: Vasa Dolinka, Aleksandar Scharzinger i Rado Mirosavljević iz Baje, Franjo Piuković, Šimun Rudić i Stjepan Nitsch iz Bačkog Aljmaša, Josip Đido-Vuković iz Bikića, Pavao Išpanović i Antun Schnobl iz Kačmara, Josip Velin iz Santova i pisac ovih redaka iz Gornjeg Sv. Ivana.

Dne 1 listopada 1919 smo pošli zajedno u Beograd da ondje obavimo neke formalnosti kod vlade, a 3 listopada krenusmo za Pariz.

U Pariz smo prispjeli 5 listopada u 8 sati ujutro. Pošto smo se smjestili u konačista *Quartier latin* prijavismo se našoj delegaciji. Istoga dana primio naš ministar Milenko Vesnić komu smo izložili svrhu našega dolaska. Čudnovato je, da naša misija Vesniću baš nije bila vrlo povoljna. On je sa dosta skepse posmatrao sve napore za spas Bajškog Trokuta. Ipak je učinio sve, da nas saveznički pretstavnici prime i da se naša molba povoljno riješi.

U isto vrijeme je bio u Parizu i Princ Đorđe. On se živo zanimao za našu stvar, pa nam je kod naše delegacije izjavio kako je voljan da nas lično predvodi savezničkim pretstavnici. Možda je velika greška što nije tako učinjeno, a možda su takodjer u našoj stvari već bili uzaludni svi naponi.

Mi smo, međutim, bili primljeni kod delegata velesila, osim Italije, sa kojom su

¹⁾ Profesor Haumant mi je kasnije u Parizu hvalio neobičnu gostoljubivost Bunjevaca. Osobito se ugodno osjećao u domu dra Franje Sudarevića tadašnjeg subotičkog velikog župana.

naši diplomatski odnosi tada bili vrlo napeti. Kod Vilsonova zamjenika Polka župnik Franjo Piuković na engleskom jeziku pretstavi naše zahtjeve. Bili smo također i kod šefa teritorijalne sekcije Mirovne konferencije Andrije Tardieaua. Pošto je on bio pouzdanik Clemenceaua, to smo se mnogo pouzdavali u njegovu pomoć, jer je naša dalegacija njegovim zauzimanjem više puta izvojevala značajne rezultate. Njegova je u glavnom zasluga što je Subotica pripojena Jugoslaviji. Na svim tim mjestima nam se obećavalo, da će se na temelju naše molbe poraditi na tome, kako bi se uzeo pod reviziju projekt naše granice u Bačkoj i Baranji. Time je naša misija na Mirovnoj konferenciji bila završena, pa smo se 15 listopada 1919 krenuli kući u nadi da će Bajski Trokut biti spašen Jugoslaviji.

Međutim revizija naše granice nije došla na dnevni red, a 4 lipnja 1920 bi u Trianonu potpisan mirovni ugovor prema kojem je sankcioniran gubitak Bajskog Trokuta. Mađarska je vlada poslije toga tražila da Jugoslavija povuče svoju vojsku na određenu državnu granicu. Beogradska vlada je na to 16 lipnja 1920 obećala saveznicima, da će do 20 kolovoza 1921 izvršiti evakuaciju Bajskog Trokuta i Baranje. No ova se vladina odluka držala u tajnosti. Kad je 17 kolovoza 1921 Vojislav Đurđević, vladin povjerenik u Baji telefonom obavijestio Svetozara Pribičevića ministra unutrašnjih djela, da se mađarska vojska sprema za okupaciju Baje, Pribičević mu je rekao, da o evakuaciji Bajskog Trokuta ne može biti ni govora. Sutradan stiže brzojavno naredba, da se Baranja i Bajski Trokut za 24 sata imaju evakuirati. Među Bunjevcima je nastala prava panika o kojoj smo govorili na drugome mjestu. Predaja tih krajeva Mađarima je izvršena 20 kolovoza i tako zauvijek izgubismo 30.000 svijesnih Bunjevaca koji u ponovnom ropstvu ni približno ne uživaju ona — u mirovnom ugovoru zagaran-tirana — prava koja mi pružamo Mađarima u Jugoslaviji.

Petar Pekić

Pozdrav

Večernji zvon	Pozdravlja svu
Tiho bruji...	Zemlju plodnu
Lagani ton	Šumu, rijeku,
Slatko zuji...	Kuću rodnu...
Iz daljine	Staru majku,
Tamo dalje	Sestru dragu,
Mili sine	Brata, snajku,
Pozdrav šalje...	Baku blagu...

Glas se gubi,
Misli lete...
Sve, sve ljubi
Dobro dijete.

Ljudevit Vujković

Kliring kao savremeno sredstvo trgovinske politike

Sve države sprovode jaču ili slabiju kontrolu nad svojim uvozom i izvozom. Da bi se spriječio odliv stranih platežnih sredstava, uvedena su razna devizna ograničenja. Izvoz deviza, a prema tome uvoz robe, stavljen je pod strogu kontrolu države, odnosno notne banke, u čijim je rukama centraliziran posao s devizama. Zabrana izvoza deviza onemogućuje normalnu isplatu potraživanja inozemnih uvoznika, a po tome otežava promet s inozemstvom. Devizna ograničenja jedne države nužno dovode do istih mjera sa strane druge države, jer bi inače za drugu državu koja ima slobodan devizni režim postojala opasnost, da se putem uvoza iscrpe sva platežna sredstva, a da uslijed deviznih ograničenja drugih država, priliv stranih deviza potpuno zataji. Posljedica je toga, da su sve države uvele devizne uredbe, ali je zato pao i međunarodni promet, jer ograničenje deviza onemogućuje razmjenu dobara. Uzmimo kao primjer da postoji potreba uvoza izvjesne robe i da uvoznik zatraži preko notne banke strano platežno sredstvo t. j. devizu. Notna banka će dati devizu, ako bude smatrala da je uvoz potreban ili jednostavno rečeno, ako bude imala deviza koje dobiva od izvoznika, jer su obavezani, da dobivene devize prigodom izvoza robe otstupe u cijelosti, ili prema strogosti režima, u izvjesnom dijelu notnoj banci. Na ovaj način regulira se cjelokupni uvoz i izvoz robe, ali se time ujedno sprečava pravilna međunarodna izmjena dobara što nije ni malo na korist razvitku svjetskog gospodarstva. Posljedica je svega toga veliko opadanje međunarodne trgovine.

Kako je dobivanje deviza za plaćanje uvoza robe otežčano, donesen je propis po kojem uvoznici jedne države plaćaju svoja dugovanja stranim vjerovnicima tako da polože kod određenih banki dužne iznose na „privremeno vezani račun“. Strani vjerovnici ne mogu podignuti svote sa tih „vezanih računa“, jer ta mjera ima cilj da spriječi izlaz novca iz države. Tendencija je države koja uvodi vezani račun da na neki način prisili inozemnog vjerovnika, da kupuje robu u ovozemstvu i da se tako nastali dug kompenzira potraživanjem na „vezanom računu“. Strani uvoznik nije uvijek zadovoljan ovakvim postupkom, jer on treba novaca i želi da mu se roba plati odmah i po mogućnosti u njegovoj valuti. Države kojih su građani pogođeni „vezanim računom“ pristupiće jednakoj mjeri, pa će odrediti, da se potraživanja građana onih država koje su uvele vezane račune ne isplaćuju, nego da se kompenziraju.

Kada dvije države koje su u trgovačkom prometu istovremeno jedna prema drugoj primjenjuju devizna ograničenja i „vezane račune“, onda nije potrebno da se vrše plaćanja za koja postoje velike smetnje, nego se mogu sva dugovanja i potraživanja kompenzirati. Zato režim „vezanih računa“ ima sličnosti sa jednom drugom ustanovom, kliringom, o kojem će dalje biti govora.

Riječ kliring (clearing) je engleskog porijekla, a znači na hrvatskom jeziku—čist, jasan (njemački klar), a primjenjeno na poslovni promet znači računsku operaciju kojom se računi prečišćuju (i narod kaže „čist“ račun); ukratko riječ kliring znači obračunati. Prvi put se u povijesti ustanova kliringa javlja u Londonu 1774 godine. U to doba postojao je u Engleskoj vrlo živ promet čekovima. Novčani zavodi bili su u međusobnoj poslovnoj vezi i izdavali jedni drugima čekove kao i ostala platežna sredstva. Prije no što se počelo sa primjenom kliringa, obavljala su se unovčenja i plaćanja svakog pojedinog čeka, a to je poslovnom svijetu oduzimalo mnogo vremena, i trebalo je uvijek imati u pripremi veliku zalihu novca kako bi se nesmetano mogla vršiti isplata. Mjesto te duge procedure osnovan je zavod (clearing-house zavod za obračunavanje) u kojem

se svakog dana sastajahu pretstavnici svih većih banaka. Ovi uzajamno razmjenjuju čekove, ali ako je potpuna kompenzacija nemoguća, onda će banka koja iz te operacije potražuje izvjesnu razliku, primiti ček od banke-dužnika. Pošto su sve ove banke imale svoje račune kod emisione banke (Bank of England), ček je glasio na ovu banku koja je iznos vjerovniku upisala u korist, a dužniku na teret. Uzmimo kao primjer, da su banke A, B i C u stalnoj, dnevnoj poslovnoj vezi. Jednoga dana je rezultat međusobnog poslovanja taj, da banka A duguje ostalim bankama po čekovnom računu Din. 10.000.—, a potražuje Din. 8.000.—; banka B u uzajamnom odnosu sa ostalim bankama duguje Din. 20.000.—, a potražuje Din. 20.000.—; banka C duguje Din. 8.000.—, potražuje Din. 10.000.—. Kad bi sada ove banke morale isplatiti i unovčiti sve čekove, potrebna bi im bila gotovina od 76.000.— Din., i mnogo bi se vremena izgubilo unovčenjem tih potraživanja. Mjesto toga se ove tri banke dogovorile, da će platiti samo razliku dugovanja i potraživanja, odnosno unovčiti (ta se razlika zove saldo). U ovom primjeru banka A plaća razliku od Din. 2.000.—, banka C prima razliku od 2.000.—, dok banka B niti što daje niti prima, jer su njena dugovanja i potraživanja jednaka. Ali ne treba da dođe do isplate, nego banka koja toga dana ima pasivni saldo (banka A) izdaje ček u korist banke sa aktivnim saldom (banka C) na emisionu banku kod koje imaju račun svi članovi kliringa. Emisiona banka prenosi sa računa banke A na račun banke C razliku od Din. 2.000.— tako da se računskim prenosom izravna rezultat poslovanja toga dana. Broj članova kliringa je daleko veći od ovog koji je naveden u primjeru. Lako je onda shvatiti koliko se uštedi na vremenu i novcu, i koliko je za promet od koristi ova ustanova kliringa. Međutim, treba istaknuti da se ovaj kliring, o kome je do sada bilo govora, mnogo razlikuje od onog kliringa, koji se danas smatra sretstvom međunarodne trgovinske politike. Jer taj, nazovimo ga engleski, kliring ima za cilj izravnane dugovanja i potraživanja u novčanom prometu između više banki, a moderni se kliring upotrebljava u međunarodnom prometu za izravnane dugovanja i potraživanja između dvije države koje su se prethodno o tome sporazumjele. Na jednom primjeru će se najlakše vidjeti što je kliring u međunarodnom prometu: Država A uvozi više nego što izvozi iz države B. Mjesto da država A šalje državi B potrebna platežna sredstva u cilju podmirenja svojih dugova koji nastaju kao posljedica uvoza, i mjesto da od države B primi platežna sredstva za podmirenje svoga izvoza, države će se sporazumjeti, da će ona država koja bude imala pasivnu trgovačku bilancu (u ovom konkretnom slučaju država A), poslati samo razliku. Ovo je najjednostavniji primjer t. zv. bilateralnog kliringa. Zove se bilateralni (dvostrani), jer se zaključuje između dvije države za razliku od pluri- ili multilateralnog kod kojega se pretpostavlja veći broj država koje bi sva dugovanja i potraživanja izravnale na sličan način kako je to prije razloženo kod engleskog kliringa. Ovakovi multilateralni klirinzi su još pitanje daleke budućnosti, a kada bi se ostvarili, pretstavljali bi jednu upravo idealnu svjetsku gospodarsku zajednicu.

Kako bi se dugovanja i potraživanja između dvije države najlakše izravнала, posreduju između vjerovnika i dužnika notne banke. Uvoznici države A koji su istovremeno dužnici izvoznika države B ne mogu direktno platiti taj svoj dug slanjem domaćeg ili stranog novca ili deviza u državu B jer je to uslijed raznih deviznih ograničenja nemoguće, nego uplaćuju kod svoje notne banke u domaćoj valuti po određenom kursu dugovane svote, i tako se kod notne banke skuplja novac određen za plaćanje uvoza robe. Isti je slučaj sa izvoznicima koji potražuju od uvoznika države B za robu

eksportiranu u tu državu. Ni ovim izvoznicima ne šalju strani dužnici novac, nego ga deponiraju kod svoje notne banke. Pa što sad vidimo? U obim se državama pri notnim bankama nalazi novac određen za isplatu inozemcima. Je li potrebno da taj novac pređe državnu granicu? Zar nije mnogo jednostavnije da se vjerovnici-izvoznici iz države A, koji potražuju od građana države B, podmire iz onih svota što su ih uplatili dužnici-uvoznici u državi A, a koji duguju građanima države B? Ista će se operacija izvršiti i u državi B, i nije uopće potrebno uzajamno slanje novca. Ovom prilikom treba istaknuti da je tendencija država ugovornica izravnala sva dugovanja i potraživanja računskim putem, a ne da šalju razliku koja bi se pokazati nakon izvjesnog vremenskog razdoblja. Ovdje se pojavljuje pitanje klirinške ravnoteže. Države nastoje da izbjegnu pasivni saldo i smatraju da su dobro unaprijedile svoj interes, ako izravnavaju dugovanja i potraživanja kad već ne mogu postići aktivni saldo. Dvostrani kliring se često zaključuje u cilju izravnanja međusobnih dugovanja i potraživanja koja nastaju iz prometa robom. Ali ne nastaju uzajamna dugovanja i potraživanja samo iz robnog prometa, nego još iz prometa ljudi, usluga i kapitala. Ukupnost uvoza i izvoza jedne zemlje nazivamo njenom trgovačkom bilancom, a dugovanja i potraživanja iz cjelokupnog prometa bilancom plaćanja. Prema tome je cilj t. zv. robnog kliringa, da kompenzira dugovanja i potraživanja koja rezultiraju iz trgovačke bilance, a cilj općeg kliringa iz bilance plaćanja.

Kao primjer općeg kliringa navodimo sporazum zaključen između Jugoslavije i Turske u godini 1934. Kliring obavljaju notne banke obiju zemalja. Ovaj obuhvata cjelokupni promet između Jugoslavije i Turske, t. j. promet robe, ljudi, usluga i kapitala.

U godini 1932 su zaključena dva važna sporazuma između Jugoslavije i Čehoslovačke: ugovor o reguliranju plaćanja (kliring) i o turističkom prometu. Iz ovoga se razabire da postoji posebna vrsta kliringa — turistički. Turistički kliring olakšava posjećivanje naših i čeških ljetovališta, kupališta i turističkih mjesta. Po tom sporazumu Jugoslavija je dopuštala svojim državljanima, da iznesu 5.000.— Dinara ne uračunavši putnu kartu, a Čehoslovačka je dozvoljavala po osobi izvoz od 1.000.— Čk. Ovaj iznos su davale banke, mjenjačnice, biro i na osnovu putnice. Platežna sredstva izdavala su se u formi akreditiva, bonova i čekova koje su izdavale češke banke na naše, a na teret čehoslovačkih potraživanja iz „vezanih računa dinara“. Prije je naime bilo govora o tome kako nestaju „vezani računi“: to su potraživanja čehoslovačkih građana koja nastaju iz robnog prometa, t. j. kao rezultat izvoza iz Čehoslovačke. Ovaj turistički kliring omogućuje Čehoslovacima da dođu do svojih novaca, a s druge strane novac ne dolazi iz države, nego ostaje kod nas i ovdje se potroši.

Spomenuto je da je iste godine zaključen i robni kliring između Jugoslavije i Čehoslovačke. U svrhu kompenzacije uzajamnog dugovanja i potraživanja vodi se zbirni račun Narodne banke u Jugoslaviji i obrnuto zbirni račun Čehoslovačke narodne banke u Pragu. Treba da se sjetimo onoga što je ranije rečeno, da notne banke bilježe sva dugovanja i potraživanja uvoznika i izvoznika. Po izvjesnom ugovorenom paritetu valuta obračunavaju se dugovi i tražbine. Nezgodno je što se tečajevi valuta mijenjaju. U godini 1932 bio je ugovoreni paritet 100 Din. = 59.444 Čk. i 100 Čk. = 168, 226 Din. U slučaju promjene kursa pristupa se zaključenju novog sporazuma u pogledu kursnog pariteta. Banke jedna drugu izvještavaju molbom, da se izvrši isplata vjerovniku.

Kao sredstvo vanjske trgovačke politike kliring se počeo upotrebljavati godine 1931 i to u Austriji. Austrija je jedna od država koje su prve došle u poteškoće pri plaćanju svojih dugova. Da održi kurs šilinga i da se omogući promet sa inozemstvom,

došao je prvi na ideju sklapanja kliringa Austrijanac Reisch, guverner austrijske notne banke koji je tom ugovoru dao ime kliring. Prvi kliring zaključen je između Austrije i Švajcarske. Austrija je imala aktivnu trgovačku bilancu prema Švajcarskoj, ali je dugovala za razne zajmove. Pošto je Austrija postala loši platac, pristala je Švajcarska da joj Austrija otplaćuje svoje dugove polovinom svog izvoza. To je bio prvi kliring u međunarodnom prometu.

Naročiti slučaj kliringa bio je zaključen između Italije i Austrije. Italija je naime dala Austriji pravo, da od nje zahtijeva naplatu za 30% austrijskog izvoza u Italiju u stranim valutama, prema paritetu talijanske lire. Na ovaj je način Austrija dobila od talijanskih uvoznika strane valute kojima je podmirila svoj uvoz iz drugih zemalja.

Iz svega ovoga vidimo da je kliring u doba deviznih ograničenja postao jedna potreba, jer omogućuje promet među državama. Ako pretpostavimo da su sve države uvele devizna ograničenja, da svaka država nastoji smanjiti uvoz kako bi što manje dugovala inostranstvu, onda nam se ustanova kliringa nameće kao nužno zlo. Mora se naime priznati da je kliring jedna nezgodna pojava koja sputava i ograničuje međunarodnu trgovinu, jer se protivi principu slobodne trgovine sa inozemstvom, a ova je jedan od najvažnijih činilaca međunarodne trgovine. Tendencija države da se postigne ravnoteža štetno utječe na privredu one države kojoj je potrebna aktivnost trgovinske bilance da bi mogla dovesti u ravnotežu svoju platežnu bilancu. Izgleda da će se zbog te težnje za ravnotežom morati preorijentirati cjelokupna vanjska trgovina države koja je do sada u jednu grupu država znatno više izvozila, nego što je iz nje uvozila. Uzmimo kao primjer Italiju i Jugoslaviju: Italija, koja ima pasivnu bilancu prema Jugoslaviji, sve će više zahtijevati da se pojača naš uvoz iz Italije. Ali to znači za nas, da postepeno moramo napuštati druge dobavljače robe i sve više kupovati od Italije. Sada se postavlja pitanje: može li se to učiniti bez opasnosti da izgubimo kupce na drugoj strani? U tom slučaju primorani smo kupovati robu baš iz određene države koja tu robu prodaje eventualno skuplje od neke druge države ili čija je robe lošije kakvoće.

Izvoznici-vjerovnici moraju često dugo čekati dok dođe na njih red za isplatu njihovih potraživanja. Često se na isplatu iznosa čeka više mjeseci ili se svote isplaćuju odmah, ali uz odbitak. Obzirom na ovu pojavu izvoznici prigodom kupovanja robe na domaćem tržištu plaćaju manje od dnevnih cijena robe.

Nepovoljno utječe na promet na osnovu kliringa i nestalnost tečajeva, naročito, ako se ukaže razlika između ugovorenog i stvarnog tečaja. Jedna strana će zbog toga biti na šteti i to ona koja je drugoj ugovornoj strani jamčila određeni kurs.

Kliring kao savremeno sredstvo vanjske trgovinske politike treba smatrati jednom privremenom mjerom koja će biti ukinuta onda kada se prilike u međunarodnoj trgovini budu normalizirale i kada u oblasti vanjske trgovine bude opet zavladao princip slobode bez kojeg nema u današnjem društvenom poretku pravog napretka.

Savremeni nazori u medicinskoj nauci

„Sve se razvija i sve napreduje. Ništa nije stalno na kugli zemaljskoj“. Ovo su krilatice današnjice. Ova načela važe naročito za medicinsku nauku, koja je neke pojmove u posljednjih 70 godina toliko puta mijenjala, da je čisto nevjerovatno!

Kada bi se stari liječnici digli iz svojih grobova, čudom bi se mogli čuditi — ta zar je i ovakovo liječenje moguće?!

Hoće li čovjek da bude savremen, vrijedno je da se pozabavi i ovim pojavama koje duboko zasijecaju i prijete da će cijelo današnje naučno naziranje staviti na drugi temelj, prema tome da će poremetiti cijeli današnji društveni poredak.

Pozabavimo se ukratko temeljnim načelima današnje nauke; moguće da ćemo se koristiti ovakovim razmatranjem.

I.

Prvo što je potrebno naročito podvući jest da sadašnji znanstveni krugovi cijelog čovjeka smatraju samo jednom cjelinom, — da ne samo tjelesni, nego i duševni njegov život sa svim manifestacijama sačinjava jednu cjelinu. Ovo je načelo naročito važno zato, jer se — kako je opće poznato — u posljednje vrijeme liječničko poslovanje sve više specializiralo, a pri tom je često puta cjelina mnogo trpjela od nepotrebnih pojedinačnih postupaka.

Jedinstveno shvatanje svih pojava na čovječijem tijelu je svakako prirodnije, pošto su pojedini organski dijelovi tijela putem žila i živaca usko vezani jedno s drugim. Pa ni u prirodi ne postoji takova razdioba vrsta kako je to sekcijski nož učinio.

Mnogoput samo tjesniji kontakt sa bolesnikom, odnosno samo istinsko posmatranje vanjskih okolnosti i znakova može jedino otkriti stvarnu situaciju, t. j. navesti na pravi uzrok bolesti, pa prema tome ukazati i na pravi lijek.

II.

Iz ovih općih načela slijedi odmah kao nešto sasvim prirodno, da je kidanje čovjeka na pojedine dijelove upravo i nemoguće. Nemogu postojati specijalisti po starom kroju!

Pobliže uzevši medicinske grane, pa još i zubno ljekarstvo, koje doduše izgleda nešto čisto mehaničarsko i sasvim jednostavno, ipak je i u zubnom ljekarstvu stručno djelovanje nemoguće zamisliti bez poznavanja opće medicine, pošto se i na zubima zna toliko vrsti pojava manifestovati da ga je nemoguće istrgnuti iz cjeline. Da i ne govorimo o zacijeljenju kostoloma, što nikada ne zavisi od lijekova, nego uvijek samo od prirode dotičnog bolesnika.

Isto ovako stojimo i sa lijekovima, t. j. sa djelovanjem lijekova. Radi ilustracije navešćemo jedan primjer.

Opće je poznato da lijek „Aspirin“ koji se danas razumno i nerazumno troši i prodaje skoro u svakoj špecerajskoj radnji, ne utječe samo na jedan dio tijela, recimo na glavu pri glavobolji, nego i na mnoge druge neugodnosti na svim dijelovima tijela, pa i na zubobolju, na reumatične bolove iz svih mogućih uzroka, kao i na sve moguće ispoljive procese u svim unutrašnjim organima. Prema ovome bi i suviše naivno zvučilo kada bi neko tvrdio da aspirin povoljno utječe samo na ove ili one dijelove tijela, ili samo na jedna ili druga oboljenja. Otvoreno valja priznati da aspirin utječe na razno-

vrsna oboljenja koja ne stoje međusobno ni u kakvoj uzročnoj vezi. Isto ovako stojimo i sa mnogim drugim lijekovima, koji ni fizički ni kemijski nemaju nikakve međusobne veze, a postizavamo iste učinke kao i sa pomenutim aspirinom.

Jasno je dakle, da će vješt ljekar i ujedno dobar poznavaoac prirode raznim lijekovima postići iste odlične uspjehe na prerasne načine. To je i uzrok što današnja medicina raspolaže tolikim lijekovima, da ih je skoro nemoguće pregledati. Ali kao nemoguće mnoštvo lijekova postoji i isto tako nemoguća zbrka pojmova i pojava. Pri ovakom stanju stvari samo se po sebi razumije, da će samo onaj moći biti cijenjen ljekar, koji iz svih mogućih šarolikih manifestacija zna izabrati sve one, koje su najtemeljnije i prema njima uputiti svoje spasonosno djelovanje.

III.

Mnogo ćemo biti jasniji, ako kažemo da čovječja — kao i druga priroda ima mnogo manifestacija koje stoje jedna s drugom u najužoj vezi — treba ih samo znati čitati!

Tako su kožne bolesti najčešće prouzrokovane unutrašnjim poremećajima, i kada se unutrašnji uslovi uklone, bolest sama od sebe nestane. Navešćemo jedan primjer. Odavna je poznato da nekoja dojenčad ne podnose kravije mlijeko. Na toj djeci se pojavljuje jedan gnojan krastav lišaj na glavi, licu i ostalim dijelovima tijela. Latinski se ta bolest zove: *crusta lactea*. Ako se ovakovim bolesnicima iz hrane izostavi mlijeko, njihova bolest nestaje za par dana. Naprotiv, može se svašta kušati, ako se mlijeko ne ispusti iz jelovnika bolest će trajati mjesec i godine.

Najnovije je čitavu revoluciju proizvelo u liječničkim krugovima saznanje da se najteža kožna bolest, tuberkuloza kože (*lupus*), bez ikakvih drugih sredstava može uspješno liječiti pomoću vegetabilne dijeta bez soli.

Osim ovih skoro i sve druge kožne bolesti su uslovljene poremećajima unutrašnjih organa, samo naravno treba da je majstor onaj koji se laća njihovog liječenja.

IV.

Zbog čega je tako teško raspoznati sve tegobe u čovječjem tijelu? Evo odgovora. Čovjek nikako nije umjetna tvorevina kao kakova mašina kod koje je planski izmislio i sastavio pojedine dijelove, nego nešto prirodno. Još ni sad se ne zna pravi značaj svakog pojedinog organa, a kamoli još i pojedinih organskih dijelova za koje znamo da postoje, a o njihovoj nam ulozi u životnim pojavama nije skoro ništa poznato. Nije vjerojatno, da će ikada ljudstvu uspjeti da otkrije sve tajne prirode. Jedno vrijeme se mislilo, da će mikroskop i bakteriologija otkriti sve tajne života, ali što se ide dalje sve je jasnije, da ni mikroskop ni bakteriologija nisu čovječanstvu donijeli one sreće za kojom se tako čezne. Isto tako stojimo i sa rentgenom!

Zašto je tako teško čitati prirodne pojave? Ta svaki čovjek je sam za sebe jedna studija koja na vrijeme odgovara na raznolike utjecaje. Ovdje dolazi među ostalim kao najvažniji faktor, pored rase i klime, naročito ishrana koja ima nepobitnog utjecaja na sve životne pojave, a to dobro upoznati nije ni malo laka stvar.

V.

Ovdje napominjemo da su naročito opažanja oko avitaminoznih oboljenja bila

prvenstveno najvažniji faktori koji su ne samo dali povod, nego i porušili dobro stojeće t. zv. mašinstičko naziranje na svijet i stvorili novo biološko shvatanje životnih pojava.

Svakako je vrijedno svake hvale i vrlo je lijepo nastojanje da čovjek postane gospodarem prirode, ali nije vjerojatno da će je ikad moći nadvladati, odnosno sebe otkinuti od prirode i njenih zakona, koje i prirodoslovci jako loše poznaju, a sadanji gradski čovjek jedva ima pojma o njima. Varoški čovjek misli da je i priroda kao i druga stvar, nešto smrtno i sa njom se isto tako može slobodno postupati pa i trgovati po svom svagdašnjem raspoloženju.

Ovako se nikako nesmiju omalovažavati uspjesi na suzbijanju elementarnih oboljenja kao raznih prenosnih bolesti crijevnog tifusa, kolere, crnih boginja, kuge, bjesnoće i t. d., ali je istovremeno smjelost tvrditi da današnjica manje oboljeva i da su današnji ljudi otporniji od njihovih predaka. Prenatranost ljekarskog poziva dokazuje da je ono dobro, t. j. da se i te kako traži, odnosno da ima mnogo bolesnog svijeta. Kupatila nikada nisu imala tolike potražnje i takvog uspjeha kao u današnjici. Skoro svakoji varoški stanovnik moderne današnjice, izvjestan dio svog raspoloživog vremena mora posvetiti i ovoj svrsi.

VI.

Smisao svih ovih novih napora u medicini je baš taj, da se teži u tom pravcu, kako bi se čovjek oslobodio svemogućeg štitništva, t. j. da čovjek postane i bude potpuno samostalan. Ovoj svrsi ima odlično da posluži umjereni kult športa, t. j. kult slobodne prirode.

Naskoro će postati tako vrijeme, kada se ljudi neće sastajati u birtijama ili u kavanama na vinu, kavi i karti, nego na športskim igralištima. Svakako i više razumijevanja pokazuje onaj čovjek koji svoje slobodno vrijeme provodi među zelenjem na svježem vazduhu, nego u zagušnoj kavani.

Napomenjeno je već da i duševni dio čovjeka isto pripada cjelini. Pa kako izgleda duševno stanje današnjice? Kakvo je današnje društvo? Kakve nevolje tište danas čovjeka pojedinca?

Rabindranat Tagore, indijski pjesnik je jednom zgodom kada je boravio u Evropi rekao da evropljanina bole živci. Evropjanin je previše nervozan, evropjanin neće i nemože trpjeti bolove tijela. A da bi ipak mogao život produžiti, uzima opojna sredstva i baca se iz jedne krajnosti u drugu.

VII.

Danas mnoge videne ličnosti po Freudu postavljaju i žele postaviti seksualitet u sredinu svih životnih pojava, pa prema tome čovjeka sniziti na nivo životinje. Kada čovjek ne živi samo iz seksualiteta i za seksualitet, vjerojatno ima i prema sebi drugih vrlina i dužnosti osim seksualiteta!

Uopće sadanje gradsko stanovništvo se u mnogome udaljilo od prirodnih posmatranja i prosuđivanja pojava i zato nastaju svakodnevnih sukobi. Ovi su bolesni ljudi otupili prema svemu što nije u direktnoj vezi sa njihovim ja.

Sve apstraktne pojmove kao: plemenitost, poštenje i povjerenje, proglasili su glupošću, besmislicom! Iz svih se ovih zdravstvenih kao i drugih gospodarskih manifestacija sastavlja današnjica koja pretstavlja krizu svih osnovnih konstruktivnih pojmova.

VIII.

Iz sveg dosada izloženog logično slijedi: sve medicinske grane sačinjavaju jedinstvo i nikako ne mogu biti raskinute, pa ni kirurgija ne može zauzeti neki naročiti povlašćeni položaj, i ona je samo jedan dio opće medicine. Samo će onaj operater moći imati odlične uspjehe kod svojih bolesnika koji operira kada je za to najpodesniji čas. Nikako nije više savremena rečenica: „operacija je dobro uspjela, ali je pacijent umro!“ Ovaj izgovor još može važiti samo kao obmana. Ta operacija je samo onda uspjela, ako je bolesnik stvarno ozdravio. Ako je smrt nastupila, znači da uslovi za dalji život uopće više ne postoje, pa je prema tome smrt i morala nastupiti. Samo je pitanje, da li je operativni postupak zaustavio prirodan tok stvari, ako je, kapu dolje pred majstom, ako ne, što se onda pravdati tako cinički?

Današnja moderna sredstva općeg ispitivanja omogućuju, da se operacije izvršuju nad takovim bolesnicima koji raspolažu dovoljnom životnom snagom. Svaka smrtna operacija spada među grijeha počinjene ili iz nevještine ili iz gramžljivosti. I ovo se načelo kao i mašinstičko shvatanje života sada već mirno može staviti u muzej.

Budimo na čistu sa jednim načelom: „Život teče dalje svojim putem kao što je i dosada tekao, a sretan je samo onaj koji prirodne pojave pravilno umije shvatiti i cijiniti!“

Isto slijedi iz sveg ovog: Da dobar liječnik može biti samo čovjek dobrog srca, t. j. „teško je misliti da bi se život i zdravlje mogli kupovati za pare“.

Zadrugarstvo u Subotici

Zadrugarstvo je u Subotici postojalo od početka samog zadružnog pokreta u raznim oblicima sa različitim uspjesima. Iz tog doba nemamo potpunih dokaza, ali iz predratnog nešto imamo.

Među prve zadružne pokušaje ubrajamo i nabavlačko-pripomoćne ustanove obrtnih cehova, pošto su oni radili bez dobitka u svrhu uzajamne pomoći. Cehovi su u ovim krajevima postojali do pedesetih-šesdesetih godina kada su novim obrtnim zakonom i uredbama ukinuti.

Slične su se ustanove pokretale u okviru obrtnih korporacija obnavljanjem mađ. obrtnog zakona devedesetih godina čija uredba o izvršenju favorizira zajedničke nabavke i prodaju proizvoda pojedinih stručnih sekcija ovih korporacija. Ima traga da su subotički užari nabavljali zajednički kudjelju i isporučivali propisne ulare i kolame za ovdašnja a-ug. konj. pukove i vozarske eskadrene. Isto su i krojači dobavljali uniforme za neke policije (Persekutore) i pandure, te uniformisane sudske poslužitelje i namještenike.

U mome djetinjstvu, god. 1910 pa dalje, nema tome traga. Ovo su bili pokreti odozgo favorizirani od vlade, i čim je prestala potpora prestali su i pokreti.

Za seljačko sam zadrugarstvo čuo, — najstarije izričito zadrugarstvo — neku pčelarsku i mljekarsku zadrugu na Žedniku. Jednu su osnovali maloposjednici pčelari u svrhu zajedničke prodaje meda i voska, te nabavke košnica sa pokretnim saćem i potrebnog alata i samoobrazovanja u struci. Prestala je pošto su se članovi raselili.

Drugu su osnovali mađ. veleposjednici na Žedniku, da svoje mlijeko bolje unovče. Imali su mljekaru sa spravama i mljekara sa stručnom spremom. Ovu zadrugu je pojela novoosnovana tvornica mliječnih proizvoda (sadanja tvornica čipaka) koja je bila neka afilacija belgijskih zadr. ustanova. Prestala raditi sa svjetskim ratom.

Bilo je u Subotici prije rata i potrošačkih zadruga na čisto religioznoj osnovi, i to dvije.

Jedna je bila Kršćanska potrošačka zadruga sv. Antuna u III. krugu, a druga Kršćanska potrošačka zadruga u IV. krugu, sadašnja radnja Đelmiš. Ove zadruge su vrlo dobro radile. Imale su plaćenog poslovođu stručnjaka, pomoćnika i šegrta. Robu su držali vrlo jeftinu i doro soltiranu, ona u III. krugu i manufakture, te alkohol sa bifeom. Pretpostavljam da su bili u vezi sa mađ. zadružnim savezom „Handa“ i sličnim ustanovama, pošto sam u djetinjstvu kupovao njihove propagandističke pisanke, pera i olovke. Zadruga u III. krugu je prestala odlaskom zadnjeg poslovođe g. Miloša Kurteša koji se osamostalio, a likvidirao ju je neki član u roku od godinu dana, te je iz preuzetog i prodatog skladišta isplatio sve uloge i vjerovnike. Zadrugu u IV. kvartu je likvidirao g. Gavro Đelmiš, zadnji poslovođa u roku par godina preuzevši robu i isplativši za to vrijeme udjele i vjerovnike. Obe ove zadruge su propale zbog komocije članstva koje nije imalo podmlatka, a samo je bilo dosta staro i bogato, te mu je bilo ispod časti sjediti u radnji po jedan dan naizmjenice i skupljati krajcaru po krajcaru od kupaca. Ovo sam čuo od nekog starca bivšeg člana jedne od tih zadruga.

Prije rata su Bunjevci u Subotici imali i svoju Zemljodilsku štedionicu koju je likvidirala Jugo odnosno Hrv. zemaljska banka iz Osijeka. Tada je osnovao g. Marko Stipić, sadašnji gostioničar „Kreditnu zadrugu kršćana“, na istom mjestu gdje je bila Zemljodilska štedionica, u kući pok. Dr. Bene Sudarevića, i radila je na sitnoj štednji i kreditu s malim ljudima. I sam sam imao uložak s tjednim uloškom po krunu kojega

je čovjek nakon redovitog ulaganja preko tri godine mogao sa kamatima podići ili na dalje uložiti. Udjeli zadruga su iznosili 50 kruna i mogli su primati neku dividendu do 6%.

Ova zadruga se za vrijeme rata spojila sa Zadružnom štedionicom kršćana koju je osnovao g. Nađ v. Čiseri Šamuel, bivši ravnatelj Poljoprivredne i založne banke. Ujedinjena životarila je ova zadr. Štedionica do konca rata kada ju je likvidirala tadašnja filijala Engl. Ug. Banke, sada Centralna banka k. z. Ove dvije zadruga su imale ukupno šest namještenika sa ravnateljem.

Svjetski rat je u nečem ubio zadr. pokret, u nečem ga podigao. Mnoge sirovine za obrt bile su smještene u državnim nabavnim skladištima, i tek otud su ih dobivale zadruga i centri u općinama. Tada je osnovana zadruga seljaka u ovdašnjem Poljoprivrednom udruženju, tada zvanom Gazdaker gdje su prodavali seljacima zadrugarima sve potrepštine sa minimalnim viškom.

Ponovno su oživjele stručne sekcije obrtnih korporacija za nabavku potrepština po strukama.

U to doba se teško nabavljale životne namirnice i odjeća, te državni činovnici osnivaju uz državnu potporu svoje konzumne zadruga. Država je slala i plaćala za to stručne funkcionere, a imale su prednost kod podjele životnih namirnica u centralnim skladištima, državnim liferantima je dat nalog za isporuke materijala i takovim konzumima.

Željezničarski konzum je radio do konca rata. Počeo je sa 2 i svršio sa 10 namještenika.

Poštarski konzum je počeo sa 1 i svršio sa 6 namještenika i međuvremeno je imao pronevjere upravnih članova sa više stotina tisuća kruna. Kraj svjetskog rata je ukinuo i ove konzume.

Po ratu nastala konjunktura uspavala je malo smisao za zadruga. No, nadošla agrarna reforma ukida veleposjednički stalež i stvara niz malih posjednika i sitnih gospodarstva, većinom iz pasivnih krajeva koji nijesu vikli ovdašnjem načinu života i rada. Tada se osnivaju Agrarne zajednice kao kreditne zadruga i posrednici za uspješno likvidiranje agrarne reforme.

Glavna agrarna zajednica ima sada 300 članova i 6 podružnica. Osnovana je sa 74 člana sa udjelima po 100 dinara i neograničenim jamstvom. Ovo je jedina zadruga sa takovim jamstvom. Saraduje sa Glavnom agrarnom zadrugom za nabavku i prodaju, s kojom je u istom domu na Beogradskom putu stoji ih svega 75.000 dinara.

Držimo se hronološkog reda. Glavna agrarna zajednica je osnovana 1921. g. i do 1930 godine je stalan porast u poslovanju; od to doba opadanje. Aktivna je. Spada u Glavni savez agr. zajednica i zadruga za Dunavsku banovinu u Novom Sadu. Ima slijedeće podružnice: Hajdukovo, sa 150 članova; Masarikovo, sa 40 članova; Kelebija, sa 150 članova; Tavankut, sa 100 članova; G. Verušić, sa 24 člana i Zobnatica sa 300 članova; ukupno 764 člana.

Sve su ove zajednice pod vodstvom Glavne zadruga.

Oko godine 1923/4 je osnovana produktivna Zadruga krojačkih radnika sa preko 20 radnika člana i jednom činovnicom, sa radnjom i radionicom u centru. Poslovala je oko dvije godine kada su neki vođe zbog ljevičarske agitacije internirani, a članovi se zadruga rastepli po svijetu. Potom je osnovana oko g. 1925/6 i Nabavljačko-potrošačka zadruga organiziranih radnika koja je prestala kada im je interniran poslovođa, isto zbog ljevičarske propagande.

Tada je počela kriza jače pritiskivati privredu i pod tim pritiskom počinju nicati zadruge.

Nekoliko lica sa malom propagandom osnuju „Seljačku kreditnu zadrugu s. o. j.“ u Subotici druge polovine 1930 godine. Osnivači su sami seljaci sa nekoliko intelektualaca. Osnovana je sa 81 članom-većinom zemljoradnika. Udjeli su po 200 dinara sa 10 strukim jamstvom. Zadruga postoji i sada, pretsjednik joj je g. Nikola Tumbas, spada u savez Zadružna sveza Zagreb. Sada ima 77 članova. Prva bilansa uglavnom: Uložaka 97.998'08 din. Zajmova je podijeljeno 84.500 dinara. G. 1933 je pak: Udjela 9260 dinara, uložaka 74.767'17 din. Zajmova kao i na početku, a pričuve 4163 dinara, i čista dobit 407'47 dinara. Sve dosada spomenute zadruge imaju od vlasti uobičajenu zadružnu povlasticu, oprost od takse i neposrednog poreza. Želja ove potonje je nabavka jeftinog selj. kredita i saradnja sa Gospodarskom zadrugom, uspostava zadružnog ureda za seljačko obavještenje i posredovanje u svim administrativnim poslovima.

Skoro ista lica su osnovala i „Seljačku gospodarsku zadrugu s. o. j.“, a posluje u Pučkoj kasini. Udjeli su 100 dinara sa 10 strukim jamstvom, spada u isti savez. Imala je s prva 30 članova, a sada 28. Po struci su članovi 10 intelektualaca, ostalo većinom srednji posjednici. Osnovana je 1931 godine. Liferovala je preko Prizada 7 i po vagona pšenice i nabavila pola vagona umjetnog gnojiva; čista dobit 1500 dinara. Namještenika nema, svi članovi uprave rade besplatno.

Isto je 1931. god. osnovana Nabavljačka zadruga malih trgovaca špecerajske robe s. o. j. u Subotici. Prostorije ima u Milekić palači. Udjeli su 1000 dinara sa 5 strukim jamstvom. Spada u Savez srpskih zem. rad. zadruga u Novom Sadu preko kojeg nabavlja poljoprivredne produkte, a ostale potrepštine pak neposredno od proizvođača ili uvoznika. Zadruga je aktivna, ima 2 namještenika i skladište robe; potreban im je jeftin kredit. Vrš i sve informacije za svoje članove trgovce u tu svrhu kolaborira sa Udruženjem trgovaca specerajista i Trgovačkim klubom.

Neki su veleposjednici osnovali 1931 g. Zemljoradničku žitarsku zadrugu. Cilj joj je unovčenje žitarica svojih članova. Ima 151 člana. Spada u Glavni savez srpskih zem. rad. zadruga u Beogradu. Ima svoj ured pod gradskom kućom sa jednim činovnikom, skupa sa Oblasnom stočarskom zadrugom.

Bivši veletrgovci posjednici osnovali su 29. kolovoza 1933 god. Zemljoradničku zadrugu za nabavku i prodaju s. o. j. Ima svoj ured u Manojlovicevoj ul., 1 poslovođu i 1 činovnicu. Udjeli su 100 dinara sa 10 strukim jamstvom koji se ukamaćuje najviše sa 6%. Sada ima 49 članova, od kojih su: 25 malih posjednika, 8 velikih, 1 industrijalac i ostali srednji posjednici. Ukupan promet je dosada 11,842.014'20 dinara. Udjeli 4300 dinara, čista dobit 11.300 dinara, isplaćuje se u ime dividende 258 dinara. Liferovano je u Beč 732 kmd. debelih svinja, 70 kmd. debele marve i 122 kmd. konja za klanje. U Prag: 560 kmd. tovljenih svinja, u Slovačku u pred. županiju Zoljom izveženo je 300 kmd. rasplodnih ovaca. U Pariz i Nicu je izveženo 830 kmd. zaklanih škopaca. Sada je dovršena liferacija Potiskoj diviziji iz Slavonije 300 vagona ogrjevnog drveta i oko 300 vagona pšenice i zobi skupa sa Agrarnim zajednicama. Ova zadnja liferacija je uglavnom isplaćena. Spada u zagrebačku Zadružnu savez preko koje vrši sve poslovanje. Potreban joj je jeftin kredit za uspješno poslovanje.

U decembru 1933 godine je osnovana Glavna agrarna zadruga u Subotici za nabavku i prodaju. Sjedište, radnja, kao i magacin je u Zadr. domu. Članovi su Agrarne zajednice i pojedinci. Udjeli su 100 dinara sa 10 strukim jamstvom. Ima zajma

od saveza oko 380.000 dinara, a rezerve 280.000 dinara. Podijelila je svojim agrarnim zajednicama ručne selektore i prašilice za sjeme, te triere. Drži na skladištu špecerajske robe, te strojeva i alata za poljoprivredu. Prodala je sa predašnjom zadrugom vojsci oko 13 vagona pšenice i zobi. Imala je i mljekaru, ali je zbog nesavjesnosti članova i skupe kirije prestala.

U 1924 g. osnovana je i Oblasna stočarska zadruga za prodaju i selekciju. Ima 105 članova, skoro su ista lica sa žitarskom zadrugom, spada i u isti beogradski Srpski zem. rad. zadr. savez. Ima ured sa žitarskom posestrimom pod gradskom kućom.

U 1934 godini u veljači je osnovan i „Napredak“, obučarska zadruga za proizvodnju i prodaju sa 11 članova, ostalo ih je 9, svi su obučari. Udjeli su po 1000 dinara sa 5 strukim jamstvom i alati svakog člana. Imaju radnju i radionicu na Karađorđevu trgu. Liferovali su šk. odboru jedan dio dječijih cipela za siromašne učenike. Promet ukupno: 267.924'75 dinara. Nevolja im je što nemaju dovoljno novca za nabavku više koža da imaju soltiranije skladište. Spada u Glavni savez obrtnih zadruga u Beogradu. Imaju zgodan način podjele među članovima, t. j. svaki je član dodijeljen na posao koji najbolje zna, a svaki uzima za svoju porodičnu i ličnu potrebu podjednaku svotu.

Malo da pogledamo po brojkama prednje izloženo:

U Subotici ima Agrarnih zajednica i podružnica	7 zadruga sa	764 člana
Kreditne zadruge osim prednjih	1 „ „	77 „
	<u>Ukupno kreditnih zadruga</u>	<u>8 sa 841 članom</u>
Nadalje ima proizvođačko-nabavljčkih zadruga	7 zadruga sa	422 člana

Svega ukupno ima u Subotici 15 zadruga sa 1263 člana.

Ove zadruge spadaju u 5 raznovrsnih saveza. Kako vidimo nije jedinstven rad. Računajući da je u mnogim zadrugama članstvo istovjetno, nije niti 1 postotak subotičkog stanovništva zadrugar.

Zadruge ne napreduju zbog neshvatanja članstva, tromosti vodstva i što su u prošlosti mnogi ovakovi pokušaji uslijed nesavjesnih funkcionera izgubili ugled i povjerenje naroda. Mnogi zadružni funkcioneri se tuže na nedostatak kredita pošto seljak treba odmah novac. U stvari svaka robna zadruga valja da je usko vezana za jednu kreditnu zadrugu, pošto je ona jedino u stanju brzo prometati novac iste. Kreditne zadruge valja da sprovedu najširu propagandu sitne i opće štednje i borbu protiv treziranja novca.

Zgodno propagandno sredstvo za zadruge je da se u njihovim uredima vrši sversna informacija članstva besplatno, što bi dizalo ljubav zadruzi, povjerenje.

Dolazimo do doba kolektivizma kada se ljudstvo dijeli po staležima. Udružena u svojim staleškim zadrugama može biti jedino čvrsta, neovisna i bogata, što je jedino potrebno za napredak osim svijesti. Zadrugarstvo je važnije za sve staleže od svih pokreta i potrebno mu je posvetiti veću pažnju i žrtvu, jer u zadrugarstvu je spas!

Naš seljak i socijalni problem

Socijalni problem u današnjici zahvaća sve više maha. On pretstavlja ne samo jedno doktrinalno naučno pitanje no i praktično. Zbog toga se političke stranke novog doba kao što su na primjer fašizam u Italiji, hitlerizam u Njemačkoj, svojim opsežnim privrednim programima oslanjaju na socijalni preporod društva i društvene sredine. One ističu važnost društva kao jedinog regulatora svih dakle i privrednih odnosa. Poradi toga se nosioci ovog novog problema, rukovođeni načelom veće korisnosti i pravičnosti, bore za povećanje proizvodnje s jedne, a sa druge strane pak za pravičnu podjelu proizvoda unutar društvene sredine. Praktično govoreći ovaj problem mogli bismo označiti kao problem zaštite privredno slabijih u jednoj određenoj sredini.

Socijalni problem nastao je prvenstveno u industrijskim zemljama, a u zemljoradničkim državama pojavljuje se mnogo kasnije i to naročito pod pritiskom teške privredne depresije koja je ostavila svoje kužne posljedice i u seljačkoj privredi.

Seljaka kao subjekta sa tačke socijalnog problema možemo označiti kao jedinku u kojoj socijalni problem dosada nije zahvatio dubljega korjena. Uzroke ove pojave možemo svesti na nekoliko činjenica od kojih su najvažniji da naš seljak u prošlosti nije stvarao zaseban stalež za zaštitu svojih interesa, a druga je, da je naš seljak sezonski — privremeni — radnik, koji je svojim sezonskim radom uvijek bio u stanju, da osigura sebi minimum egzistencije. Ove dvije činjenice su bile najbolje zaštitno sredstvo protiv novih problema. Naročito je važna činjenica da naš seljak nije sproveo diferenciranje i stvaranje posebnog staleža, jer bi se tim stvorio unutar naše društvene sredine jedan nepremostivi jaz, a ujedno bi doprineo tim i stvaranju drugih staleža koji bi uslijed različitih zahtjeva bili u vječitoj borbi te bi time nanijeli društvu kao cjelini samo štetnih posljedica. Ali društvo, da bi izbjeglo štetnim posljedicama ovog diferenciranja treba da kroči ispred svoga vremena, te treba svojim društvenim reformama, dobrosmišljenim mjerama, aktivnim radom i stvaranjem predvidjeti i otkloniti sve ono što je potrebno radi otklanjanja reakcije od strane onih, kojima se ovo diferenciranje nameće po prirodi i dosadašnjem toku ovoga problema.

Dužnost nam je zbog toga da ovom pitanju posvetimo ozbiljnu pažnju.

U našoj novostvorenoj državi preduzete su već ranije izvjesne mjere kojima se rješavalo ovo pitanje. Jedna od najvažnijih je agrarna reforma. Stvaraoci ove reforme su naš slavenski demokratski duh i osjećaj pravičnosti. Pomoću ove mjere privremeno smo riješili socijalno pitanje agrarnih proletera. Kao kritiku ove reforme možemo odmah izreći, da nije bilo dovoljno seljaku — agrarcu — dati samo голу zemlju, već se trebalo istovremeno postarati i pružiti mu mogućnost, da se on koristi zemljom. Ovom se posvetilo malo pažnje, te je uslijed toga cijela naša privreda pretrpjela dvostruki gubitak, i to s jedne u količini ploda, a sa druge strane smo pak seljaka — agrarca — izložili sebičnom iskorišćavanju nesavjesnih pojedinaca. Pored zemlje agrarcu je trebalo dati jedan dugogodišnji zajam i na ovaj ga način privezati na jedan dugi niz godina za zemlju. Agrarna reforma je na ovaj način postala posredni inspirator problema agrarnih proletera. Ova činjenica će u budućnosti igrati u socijalnom sastavu našega društva važnu ulogu jer ovaj red seljaka može u budućnosti stvoriti jedan novi stalež: stalež agraraca koji će biti jedan od najjačih. Iza ovih dolazi stalež seljačkih radenika koji u potpunom smislu riječi pretstavlja agrarni proleterijat. Ovaj stalež će biti štit agrarnih maloposjednika, jer je kod ovih depresija stvorila jedno skoro neizdržljivo stanje. Prema tome, kada govorimo o socijalnom problemu kod seljaka prvenstveno trebamo posvetiti pažnju ovim

društvenim redovima. U pogledu ovih kao privredno slabijih trebaju se donijeti naročite zaštitne mjere i nastojati da im se svakovremeno osigura barem minimum egzistencije. Ovo osiguranje treba pružiti preko rada, a samo u skrajnjem slučaju putem milostinje.

Teško je pronaći sve zaštitne mjere i prilagoditi ih stvarnim potrebama, ali nekoje ipak trebamo napomenuti.

Ove mjere možemo podijeliti na: državnu i privatnu zaštitu.

Država kao cjelina svojim aktivnim autoritetom treba da vodi računa o svim društvenim redovima a ponajviše o onima kojima je ova zaštita bezuslovno potrebna. U red ovih mogu se uvesti i agrarni radenici. Ona će voditi o njima brigu na taj način ako zauzme kao osnovni stav zaštitu ovih u svojim zakonima, uredbama i pravilnicima. Cjelishodne mjere koje bi država na ovom polju trebala preduzeti bile bi u glavnom slijedeće:

1 Donošenje jedne uredbe o minimalnoj nadnici. Ova uredba bi trebala obuhvatiti posebno nadnicu za odrasle muškarce, žene i djecu.

2 Donošenje uredbe o minimalnom radnom vremenu, koja bi ujedno označila i maksimalno radno vrijeme.

3 Donošenje uredbe o prvenstvu pri zaposlenju ovih kod javnih radova.

4 Osnivanje naročitih praktičnih škola za svestrani stručni odgoj seljačke omladine radi što boljeg prilagođenja ovih raznim vrstama rada tako da se pruži veća mogućnost zaposlenja.

5. Pružiti mogućnost daljnjeg školovanja njihovoj darovitoj djeci i to besplatno kako u državnim tako i u privatnim školama.

6 Uređenje posebnih sirotišta, bolnica, kuća starih itd. za one koji nemaju svoje bliže koji bi se za njih starali za slučaj bolesti, nemoći i starosti. Ove ustanove bi se trebale urediti na taj način da stanovnici svojim malim radom doprinesu njenom izdržavanju.

7 Osigurati njihov opstanak u slučaju nezaposlenosti.

8 Osigurati minimum njihove egzistencije u slučaju starosti.

9 Poreska olakšanja u slučaju primjernog rada i obrade zemlje a u slučaju rađanja, vjenčanja da se podijele posebni darovi itd.

Još pored ovoga dolazi privatna zaštita. Tako na pr. da se smanji trošenje alkoholnih pića, povede akcija protiv kartanja i kockanja, protiv neracionalne podjele zarade itd. Sa druge strane pak treba nastojati da se što bolje izgrade njegove odlike: vjera, poštenje, ljubav za svoj dom, štedljivost, marljivost, radinost, itd. Ova zaštita treba da ide uporedo sa državnom zaštitom i kao takve trebaju biti poučne, primamljive i dobrohotne.

Drugo pitanje koje zasijeca u ovaj problem jest pitanje zaposlenosti. Malim agrarcima podijeljena zemlja osigurava samo opstanak golog života, a ne pretstavlja izvor prihoda iz kojega bi agrarac mogao pokriti i ostale svoje potrebe. Ove mora pokriti iz zarade odnosno nadnice. Ovo pravilo važi i za one koji se nijesu koristili blagodatima agrarne reforme. U radionicama, tvornicama, pa čak i u zanatu moguće je povećati zaposlenost pomoću skraćivanja radnog vremena dotle je ovo pravilo teže primenjivo u zemljoradnji. Ali za svaki slučaj budućnost nam nameće i ovo. Radno vrijeme treba svesti na manje, a s tim uporedo i visinu nadnice, ali koja treba da je barem tolika, da osigura minimum opstanka seljačkog radenika i njegove porodice. Pošto je pak zemljoradnički rad sezonski i većinom ograničen u vremenu, to će se ovako zaposliti veći broj radenika za vrijeme rada. Uslijed ovakove podjele rada, neće niti poslodavac niti radnik pretrpjeti nikakvu štetu dok se mogućnost zarade povećava.

Povećavanje zaposlenosti se može postići na taj način da se seljački radnik već u mlađim godinama izобрази u stručnog radnika, te da ovako pored svoga rada ima i drugi izvor prihoda. U istu svrhu mogao bi se uputiti u vještinu kućne radinosti kojom bi se mogao baviti preko zime — dakle u onom vremenu kada kao seljački sezonski radnik nema posla. Povećavanjem agrarne industrije koja je dosada kod nas slabo razvijena, povećao bi se i broj radnika koji su u njoj zaposleni, a ovaj broj zaposlenih išao bi u korist ostalih nezaposlenih agrarnih radnika. Zaposlenosti vrlo mnogo mogu doprinijeti javni radovi i kod ovih bi pored stručnih radnika bilo potrebno prvenstveno zaposliti agrarne radnike. Ovi javni radovi trebaju se obavljati većinom ne za vrijeme seljačkog sezonskog rada, no u kasnu jesen, a po mogućnosti preko zime.

Sve ove mjere treba da su nadahnute načelom socijalne pravičnosti i da su svedene na održanje socijalne ravnoteže unutar društvene cjeline, jer samo u tom slučaju mogu donijeti povoljnih rezultata.

Svim ovim načinima mnogo bi se doprinelo povoljnom rješenju socijalnog problema seljaka radnika, a istovremeno od njega bi se stvorio subjekat koji obilno doprinosi svoj obol rada i stvaranja narodnoj privredi. Rješenje ovoga problema nameće nam se i zbog toga, jer seljački radnik sačinjava najveći dio našeg naroda koji u sadašnjosti predstavlja jedan miran, marljiv i radin stalež. Ovom problemu u sadašnjici trebamo posvetiti iskrenu pažnju i rješavati ga kao svaki drugi problem koji duboko zasijeca u srž društvene cjeline, trebamo ga rješavati kao problem koji ako ostane neriješen, može imati kobne posljedice u budućnosti.

G.—

Spomenik „Miroljubu“

Miroljube naše zlatno sunce,
Mirno snivaj u rođenoj grudi,
Ti si pjesmom dosiz'o vrhunce
Ukazujuć' da se narod budi.

I dosada mio si nam bio,
Nujnom pjesmom slao mis'o smjelu
I lice si svoje pjesmom krio,
Da ti suzu ne vidimo vrelu.

Radosni smo, što te sad ne damo
Zaboravi, onoj vječnoj tami,
Nego djela tvoja c'jenit znamo
Tvoja duša, srce, sve nas mâmi.

Tu počivaj naš golube sivi
Dok zelene tvoga roda hvojke,
Tvojoj pjesmi naš se momak divi
Suze brišu žene i djevojke.

Ljubio si rod svoj neizmjereno
„Miroljub“ si ime sebi dao,
Obuk'o si svoja čeda smjerno
Uzdisajem u kolibe slao.

U tišini zavučeni brojno
Čitali su svoga roda vaje
U srcima drhtajući zdvojno
Razumjeli tvoje uzdisaje.

Budi tebi hvala na tom putu
Nek' ti ovaj spomen trajno zbori,
Da si ranu ublažio ljutu
Da zahvalnost roda ne izgori.

Tan.

Tuga proljetnog jutra

Dok mlado jutarnje sunce prosipa zlatne snopove zraka na rosne zelene njive, ti sjediš zamišljen u sjeni granate zove ... tvoje čelo puno je bora ... a tvoje oči nose tragove duge i beskrajne tuge ... čobane stari!

Zar ne čuješ kako ptičice pjevaju svoju jutarnju molitvu? Zar ne vidiš kako su tvoji drugovi već davno istjerali na pašu svoja bijela stada? ... tvoj ovan tužno gleda na čvrsto zatvorena vrata ... malo jagnje, tvoje miljenče, plače i čeka da ga pomiluješ ... ovce tugaljivo bleje ... a tebe nema ... čobane stari!

O reci što te boli? Ko je ranio tvoje dobro i mekano srce? Kuda lete tvoje misli ... i šta traže ... zar utjehu, ili možda još veću tugu ...? Ti šutiš ... o zašto šutiš? ... čobane stari?! ...

Svojim lijepim pričanjem znao si zanijeti i najbolnija srca ... svojom tankom frulicom utješio si često i one kojima se upravo kidala ojađena duša ... Zabavljao si nevinu dječicu ... mirio poljske cvrčke ... Zašto ne sviraš i sad ...? O, dobri čobane stari?!

Ah ... sada znam!

Tvoje dvije krupne suze otkrile su mi veliku tugu što ti kriju staračke grudi ... Suze koje blistaju poput dvije srebrne kapi jutarnje rose, govore mi mnogo ... da, vrlo mnogo!

Ti se spremaš na daleki put ... ti ćeš otići, a da se od nas nećeš ni oprostiti, nećeš nam kazat ni zadnji „Zbogom ...“ Ti ćeš otići, i to odmah, daleko ... daleko ... O, zašto nas ostavljaš same ... neutješne? ... Čobane stari! ...

Zlatno klasje zna za tvoj odlazak, pa se ljulja tamo amo i šalje ti svoje zadnje pozdrave ... vitki jablan kao da se od tuge trese ... drhće ... dok mu lišće šumi neku tajanstvenu pjesmu ... Kraj zove plače plavi rascvali cvijetak ... lije svoje biserne suze na crnu mekanu zemlju ... Za tobom plače ... za tobom uzdiše ... čobane stari! ...

O, ti šutiš ... drhćeš ... sve si bljedji ...! Ko srebrno zrnce skotrljala ti se suza na dugu bijelu bradu ... hladan znoj oblio je tvoje čelo ...

Tvoje oči gube sjaj ... tvoje su usnice modre ... da ... o Bože moj ... ti umireš ... ti si mršav ... čobane stari ...!

*

Laki jutarnji lahor pohitio je po ravnom polju, da javi žalosnu vijest visokim vlatima žita od kojih se svaki zanjihao ... zaplakao ... i šapnuo nešto tiho ... tiše ...

Za tili čas plakalo je dugo i široko zeleno polje, malena poljska cvijeća i granate vrbe kraj ceste. Zova je tiho spustila svoje rascvjetane grane da omiluje mrtvoga čobana, dok je iz obližnjeg žbuna malena ptica zapjevala posmrtnu pjesmu ...

Socijalna nauka katoličke Crkve

Kad je Leon XIII izdao svoju encikliku „Rerum novarum“, ljudi se čudili smjelosti Crkve koja se umiješala u tako profano područje kao što je po njihovu shvaćanju, radničko pitanje. Danas nam opet toliko ponavljaju: Crkva pokazuje premalo interesa za uređenje ljudskog društva, naročito za žrtve tog uređenja. Pametan čovjek treba da pri tom ima na umu dvije stvari: narav Crkve i svjedočanstvo historije. Crkva je ustanova Kristova kojoj je zadaća da ljude vodi vječnom životu, t. j. posjedovanju Boga. A jer ljudi žive u određenom socijalnom miljeu, koji utječe i na njihov religiozni život, to Crkva ne može da ostane dezinteresirana prema socijalnoj strani života. Naprotiv, kao ustanova natprirodnog podrijetla i s natprirodnom svrhom ne može da se miješa u čisto tehnički dio socijalno-ekonomskog područja, već samo ukoliko je ono u vezi sa čudoredem. Objektivno studiranje povijesti pokazuje, da je Crkva uvijek tako shvaćala svoju zadaću, pa ju je i vršila i za careva, i u „mračnom“ srednjem vijeku (zanimljivo je napomenuti da je danas tek mračni znak velike naučne zaostalosti kad se potcjenjuje srednji vijek, koji u socijalnim uredbama, filozofiji i umjetnosti pokazuje zamjernu visinu i organičnost. Uostalom nadam se da će mi uredništvo dopustiti, da u svom listu progovorim o evoluciji u prosuđivanju srednjeg vijeka) a i kasnije. A kako je zadnjih 70 godina socijalno pitanje postajalo sve akutnije, to je jasno da je sad i Crkva puno češće nastupala. Poznati moralista i sociolog Vermeersch D. I. u svom djelu: „La hiérarchie catholique et le problème social“ navodi 240 papinskih dokumenata izdanih između g. 1891 i g. 1931. Uz papinske listove treba da uzmemo u obzir i biskupske upute te mnogobrojna djela katol. svećenika i svjetovnjaka. Tko bi sve to prošao, vidio bi koliko je tu duboko osjećena i točno opažena socijalna bijeda i uzroci joj, kao što su i jasno ukazana bitna sredstva za poboljšanje. No nažalost catholica non leguntur, ergo ignorantur (katolička se djela ne čitaju dakle se ne poznaju). Mi katolici i u socijalnoj literaturi radije posizemo za protivničkim djelima negoli za djelima svojih sumišljenika. Za svoje imamo Kerberove oči, a tuđe nam imponira (ne tvrdim, da je svako socij. djelo, a još manje članak katolika eo ipso vrijedan, što više želio bih mnogo puta, osobito kod nas, dublje shvaćanje i savremeniju obradu). Kako se rijetko nalaze u bibliotekama katol. inteligenata *Pesch*, *Tonivlo*, *de Mun*, *du Passage*, *Ketteler*, *Nell Breuning*, *Coulet*, *La Tour du Pin*, *Garrignet*, *Muller*, *Ušeničnik* pa revija: *L'action populaire*. A ipak su to stvari koje uz duboku analizu, jaku konstruktivnost i savremeno postavljanje problema združuje uvijek i filozofsko-religioznu ispravnost.

Sinteza katoličke nauke

Jedna od novijih sinteza katoličke socijalne nauke, i to najautoritativnija i najautentičnija, jest okružnica Pija XI: „Quadragesimo anno“. Silan odjek što ga je našla ne samo u znanstvenom svijetu već i u praktičnim pokušajima, dovoljno pokazuju njezinu oportunitet kao i važnost. Portugal, Austrija, Švicarski kanton Fribourg prema njezinim načelima žele da uredi svoj socijalni sistem. Razumije se da enciklika nije odgovorna za svaku uredbu dotičnih zemalja. To su tek pokusi, a bude li dobre volje i socijalne svijesti (enciklika to posebno urgira), da će se svi nedostaci popraviti.

Enciklika je izdana, da se proučava i nastoji provesti u praksu. Ako je i nekatolici cijene i studiraju (Roosevelt je dnevno čita), koliko većma treba da je nama ona poznata ne samo općenito nego u svim detaljima.*) Ovim bih člankom želio da upozorim svoje drugove koji shvaćaju svoje doba gdje je pravi izvor socijalne nauke. Valjalo bi da se u Kulturnom otkretu stvori kružok ljudi koji će ozbiljno studirati teoretske podloge i onda praktične mogućnosti socijalnog rada. *Budimo svjesni da smo u današnja teška vremena upravo izdajice svoga roda, ako se zadovoljimo samo diplomama*, (koliki na-

*) Encikliku je „Mosk“ izdao, imamo i jedan popularno pisan komentar (Društvo sv. Jeronima). Tko hoće da stvarno razumije silno sažet tekst i shvati njegovu zamašitost treba da čita francuski komentar (Paris Editions Spes Rue des Souflots 117) ili još temeljitiji: O. v. Nell-Breuning, Die Soziale Enzyklika. Nell-Breuning je jedan od saradnika enciklike.

žalost i to zanemaruju) *a ne budemo pozitivno radili bilo u znanstvenom bilo u praktičnom pogledu.* (U oba slučaja što manje diletantizma, i vrijeme je preozbiljno, a i novac preskup. Diletantska pak površnost jest traćenje i jednog i drugog, a osim toga samo stvara zapreke ozbiljnim radnicima).

Zato treba da svaki naš inteligenat uz solidnu stručnu naobrazbu ima i opću kulturu koja se bez filozofije i sociologije (t. j. bez poznavanja općih problema i smjernica njihova rješenja) ne može ni zamisliti.

Quadragesimo anno

Proslava 40-godišnjice Leonove enciklike pružila je povod Piju XI da objasni stav Crkve prema današnjim socijalnim problemima. To je učinjeno okružnicom „Quadragesimo anno“. Genezu toga djela klasično je opisao Belgijanac Vermeersch: „Muževi koji su se specijalizovali u socijalnom pitanju budu pozvani u Rim. Iz njihovih je zrelih razmišljanja i pregovaranja izašao nacrt što ga je Njegova Svetost ispitala, promijenila ispravila i dala na ponovno proučavanje dok njenom visokom sankcijom ti razni pokušaji ne postadoše enciklikom Quadragesimo anno koja je datirana upravo obljetnicom Rerum Novarum — 15 svibnja 1931.*) Ovo nekoliko redaka imaju samo tu svrhu da pokažu glavni slijed misli u enciklici i istaknu temeljne probleme kojima se ona bavi. Za dublji studij ponovo upućujem na Nell Breuninga i specijalnu literaturu koju donosi časopis L'action populaire.

Papa sam u uvodu daje raspored svom pismu. Najprije istaknuti blagodati Rerum novarum, zatim će objasniti neka prijeporna pitanja i napokon obračunav s kapitalizmom i socijalizmom upozorit će na lijek protiv socijalnog zla.

I Blagodati Rerum novarum

Sv. Otac te blagodati svodi na tri kategorije: djelovanje Crkve, javnih oblasti i pojedinaca. Na crkvenu se pobudu razvila zaslužna katolička socijalna škola i počelo se intenzivnije raditi oko socijalne izobrazbe naroda. Mnoga su kršćanska shvaćanja postala danas općeljudskim dobrom. (Od 9 točaka o radu u versajskom ugovoru iz Leonove je enciklike 6 gotovo doslovce uzeto, a na te su obveze 32 države pristale!)

Leonova je okružnica utjecala i na razvoj socijalne politike. Razni zakonski prijedlozi za poboljšanje socijalnih prilika gotovo od reda potječu od katolika. Iako je danas prodrlo shvaćanje da država nije samo čuvarica prava, već da u prvom redu „treba da na temelju sveukupnih zakona i uredaba — iz same unutrašnje zgrade i uređenja države samo od sebe izvinu blagostanje i zajednice i pojedinca“, a napose da se treba zauzimati za sirotinju, to je velikim dijelom plod Rerum novarum.

Enciklika je mnogo pridonijela, da je i radništvu priznato pravo koalicije. Papa Pijo XI s radošću spominje brojne kršćanske radničke organizacije kojih je nažalost manje od neutralnih i protivničkih. Na koncu ovog prvog dijela Pijo XI veli da je Rerum novarum „Magna Charta na kojoj bi trebalo da se osniva čitava kršćanska djelatnost u socijalnom smjeru kao na svom temelju“. A tek nezahvalnici ili neznalice potcjenjuju Leonovo djelo.

*) Život 1932 str. 161.

II Crkva i neki socijalni problemi

Papa ističe svoju kompetenciju u ovim pitanjima, ne ukoliko su stručna, već ukoliko su povezana sa ćudoređem i dosljedno s posljednjom svrhom ćovjeka, i upozorava da ěkonomski zakoni nisu smisao same ekonomske djelatnosti, nego da je i ona podređena općem cilju ćovjekovu.

Ovaj dio ima pet, recimo, poglavlja, u kojima se popunjava i razvija Leonova nauka: o svojini, o odnosu kapitala i rada, o pridizanju proletarijata, o plaći, o potrebi da se društvo vrati kršćanskim načelima.

a) vlasništvo

Vlasništvo je po prirodnom pravu individualno i zato u svojoj biti nepovređivo. Neki su htjeli da je ta nauka poganska, no to je kleveta, jer je kršćanska filozofija i teologija uvijek isticala i javnu socijalnu stranu svojine. Osuđuje zasada, da se zloporabom ukida samo pravo vlasništva. Državna se ingerencija temelji na socijalnoj strani svojine, ali ta ingerencija ne smije dotle ići, da uništi samu svojinu. Vlasništvo se može steći bilo prisvajanjem stvari koja nije nićija, bilo radom „što ga ćovjek u svoje ime vrši i pomoću kojega je nekoj stvari pridošao novi oblik ili kakovo povećanje“. Veoma naglašava da slobodni dohoci, t. j. suvišni nisu prepušteni ćovjekovu prohtjevu, nego da postoji stroga obaveza socijalne upotrebe.

b) kapital i rad

Ističe međusobnu ovisnost njihovu, osuđuje manchestersku školu, ali i tvrdnju da sav dobitak po pravu pripada radnicima. Upozoruje na nepravednu podjelu dobara što mora dovesti do pobune. Treba pregnuti da se razdioba dobara vrši u skladu s propisima općega dobra, odnosno socijalne pravednosti.

c) pridizanje proletarijata

To je svrha socijalnog rada. I to treba uporno i ponovno isticati. Danas nije svuda pauperizam, ali i njega ima. *Proletarci moraju steći vlastite imovine*. „Ako ne bude muževnog i bezodvlaćnog nastojanja da se to i ostvari, neka se niko ne nada, da će se javni red i mir i poredak ljudskog društva moći uspješno obraniti protiv pristaša prevrata“.

d) plaća

Kako će se podići radnik, ako mu je plaća nepravedno malena? Neki su mislili da je rad u najam nepravedan i da ga mora zamijeniti društveni ugovor. To nije toćno, iako je u današnjim prilikama razboritije da se po mogućnosti stvaraju društveni ugovori.

Pri samom pak određivanju plaće valja uzeti u obzir: 1) životne potrebe radnika i njegove obitelji — to je prirodno-pravni minimum; 2) sposobnost poduzeća, ako je ono poduzetnikovom krivnjom slabo, nije pravedno da se radi toga radniku uskraćuje plaća; 3) ekonomsko dobro zajednice. Plaća treba da je doista dobra, tako da radnik može i živjeti pristojno i nešto zaštedjeti.

e) obnova socijalnoga reda

Što je dosad rećeno odnosi se na pojedince a samo posredno na socijalni red. No konaćni je cilj obnova samoga socijalnog poretka prema načelima zdrave filozofije i usavršenje prema propisima Evandelja. Zato pak treba obnavljanje uredaba i poprav-

ljanje morala. Individualizam je razbio stara staleška udruženja, ali ih nije nadomjestio savremenim uredbama, nego je preopteretio državu nepotrebnim balastom. *Papa usvaja korporativnu ideju koja će, ako se dobro sprovede, suzbiti klasnu borbu.* Društvo je među sobom organski povezano i zato se ne može pripustiti da slobodna konkurencija bude regulator ekonomskog razvoja. Tu spominje i fašističko uređenje prikazujući objektivno i iscrpno, iako vrlo zbijeno, sve njegove prednosti i slabosti. Taj je ostsjek i odviše važan, a da ga ne donesem doslovno. Pošto je opisao strukturu tog uređaja, sv. Otac nastavlja: „djelovanje raznih klasa dovedeno je u miroljubivi sklad, suzbijena su socijalistička društva, njihova rovarjenja obuzdana, naročita oblast vrši ulogu upravnika. Ne želimo ipak da u tako važnoj stvari išta predvidimo, nego, naprotiv, idemo za tim da sve sastavimo u skladnu cjelinu bilo s gore navedenim općenitim načelima, bilo s onim što ćemo kasnije istaknuti. Zato smo prisiljeni priznati da ima ljudi koji se boje, da će država, makar bi trebalo da ne ide dalje od davanja dostatne pomoći, samu sebe postaviti na mjesto slobodne djelatnosti, i da ovaj novi sindikalni i korporativni red previše vonja po birokratizmu i politici, i da bi on mogao one općenitije probitke doduše spremno dopustiti ali inače većma koristiti svojim posebnim političkim ciljevima negoli uvođenju i pomaganju boljeg socijalnog poretka“. (Arv. izdanje str. 40). Te su riječi vrlo jasne i pokazuju stav Crkve prema fašizmu uopće koji je daleko od potpunog odobravanja.

Socijalna pravednost i ljubav treba da vladaju u ekonomskom životu. Tomu su protivnici današnji kapitalistički sistem i socijalizam. O njima će u 3 dijelu donijeti otvorenu i pravednu presudu i potraživ dublji korijen tolikih nevolja pokazaće da je prvi i najpotrebniji lijek u obnovi ćudoređa.

III Osuda kapitalizma i socijalizma, put obnovi

a) Crkva i kapitalizam

Kapitalistički sistem nije po svojoj naravi rdav, zato je i Leon XIII nastojao svim silama da ga dovede u pravi red. Ovaj se ekonomski sistem uveliko promijenio u zadnjih 40 godina. Uz prikupljanje silnog bogatstva dolazi i despotska ekonomska prevlast nekolicine. „Ovo gomilanje moći i sile, koje je kao neka prirodna oznaka najnovije ekonomije, nastalo je naravnim putem iz beskrajne slobodne konkurencije“. Ovo opet gomilanje rada trovršno suparništvo: borbu za ekonomsku prevlast, borbu za prevlast u državi, da bi njezine sile i snagu mogao iskoristiti za one ekonomske sukobe i napokon se same države bore. Posljedice tog zla jesu: cijeli ekonomski sistem strašno okrutan, državna suverenost ponižena i konačno ekonomski nacionalizam i ne manje pogubni novčani internacionalizam.

Ta se zla mogu izliječiti priznavanjem i provođenjem zdravih načela o kapitalu i radu. Slobodna konkurencija, a još većma ekonomska prevlast valja da se ozbiljno podvrgne javnoj vlasti u onom što ide u nadležnost te vlasti. Napokon cijelu ljudsku zajednicu treba uzgajati prema pravilu socijalne pravde.

b) Crkva i socijalizam

Za Leona XIII socijalizam je još bio uglavnom jedinstven. Danas postoje razne grupe koje se međusobno pobijaju, ali su zadržale protukršćanski socijalizmu svojstven temelj. Tu su revolucionarni kolektiviste komunizma i blaži socijaliste koji se praktično u svojim zahtjevima češće slažu s kršćanskim socijalnim reformatorima. Ali i ovi zadržā-

vaju klasnu borbu kao i konačni cilj ukidanje vlasništva. Iako u socijalizmu ima istine, to je on po svojim potpuno materijalističkim temeljima sasvim oprečan kršćanstvu. Sv. Otac ukazuje na pogubne posljedice socijalizma u ćudoređu i odgoju, izražava svoju bol radi katoličkih prebjega u socijalističkom taboru i kao dobar otac pozivlje ih da se vrate materinskom krilu Crkve.

c) ćudoredna obnova

Današnje prilike nužno donose veliku štetu dušama. Neuredna pohlepa, uvijek jaka, u današnjoj ekonomiji dobiva još jači potstrek. „Odredbe zakona koje idu za tim da olakote suradnju kapitala, postale su polaznom tačkom za najsramnija bezakonja.“ Ogavna je često historija raznih akcijskih udruženja i burza. I koliko bi država mogla da pomogne ona je iznevjerila, jer su njezini upravljači bili zaraženi liberalizmom. Zato je naravno da su upravljači ekonomskih odnošaja, sašav s pravog puta, povukli i široke slojeve u strmovitu provaliju. Grozno je što se sve s njima radilo. „Mrtva materija izlazi iz radionice oplemenjena, a ljudi se u njoj kvare i postaju gori!“ Ekonomski život treba da se kršćanski uredi, to jest prema propisima socijalne pravde i ljubavi koja će uvažiti svačija prava i sjediniti sve u Bogu. To je velika zadaća koja se može izvesti unutarnjom reformom pojedinaca i dobrim zakonima. Članovi katoličke akcije, t. j. ljudi poučeni i praktično prožeti kršćanskim duhom imaju da vrše pionirsku zadaću u socijalnoj obnovi. Na svršetku silno preporuča sv. Otac tijesnu slogu i jedinstvo socijalnih radnika, da im tako nastojanja doista i uspiju.

To bi bio blijedi résumé ove epohalne enciklike. Kad čovjek uz original prati i njemački i francuski prijevod, osobito mu imponira silna preciznost i niansiranje u izrazima te neka lakoća i suverenost u prosuđivanju prošlih i sadašnjih prilika. Kako se već iz ovog sumarnog prikaza razabire, enciklika se obazire na sve probleme današnjice, i trebalo bi da ona posluži za detaljniju obradu cijelog niza pitanja. Tako bi se obogatila, ako možda i ne svakim prinosom, i socijalna znanost, a svakako socijalna svijest. Da spomenem samo par tema i te kako aktuelnih gdje bi enciklika dala odlične direktive u prosuđivanju: „Paralela između katoličke nauke o plaći i stvarnosti kod nas. Korporativizam. Talijanske korporacije u osvjetljenju Qu. a. Vjerski socijalizam. Odnos Crkve prema socijalnom pitanju. Uloga države u socijalnom redu. Paralela između Rerum novarum i Quadragesimo anno. Sindikati prema Qu. a. Najnoviji pokušaji da se ostvare načela Qu. a.“*) *Nadam se da će se i kod nas o ovim pitanjima više govoriti u društvima i pisati po časopisima.* Kako će zavladati istina, ako se uopće ni ne zna za nju? Ovo par misli iznio sam bez ikakve naučne pretenzije, već sa iskrenom željom da upozorim, gdje da tražimo rješenje socijalnog pitanja i sa željom da se i među nama nađe ko će se tim pitanjem dublje baviti, a za to je nužno da ide pravim izvorima.

Anto Kopunović

*) Jasno je da zato treba imati i knjiga. I tom bi se moglo pomoći osobito u društvima. Ponovno ističem važnost francuske revije: *L' action populaire* (mjesečno dvaput, Paris Rue des Soufflots 117). Neka mi bude dopušteno da nabrojim bar neka strana katolička djela neophodno nužna za dublji studij: Heinrich Pesch: *Nationalökonomie* 5 svez.; Gundbach: *Soziologie der kath. Ideenwelt*; Steffes: *Staatsauffassung*; Schilling: *Reichtum und Eigentum*; Gurian: *Der Bolschewismus*; V. Nell Breuning: *Die soziale Enzyklika*; Getsenny: *Kapitalismus und Sozialismus*; Cavallera: *Precis de la doctrine sociale catholique*. Vrlo probrana bibliografija, Muller: *Notes d' économie politique*; Fallon: *Principes d' économie sociale*; Rigaux: *Essai d' orientation sociale*, Drogat: *Manuel social rural*; Viance: *Préface à une réforme de l' Etat*; Maritain: *Du Régime temporel et de la liberté*, H. Brun: *La cité chrétienne, Code sociale* (prevedeno na slovenski).

Moderna građevna umjetnost

Arhitektura je kao i sve ostale umjetnosti sastavni dio duševnog i kulturnog života čovječanstva, te zauzima vidno mjesto u povijesti duševne i materijalne kulture svijeta. Za razliku od drugih umjetnosti arhitektura nije slobodna umjetnost, nego je vezana svojom okolinom, tehničkim uvjetima materijala i zahtjevima ekonomske prirode. Osnovni sastavni činioci građevne umjetnosti jesu: prostor, tijelo, površina, svjetlo i boja kojima postizava umjetničke efekte, a za ispunjavanje praktične svrhe treba da postoji tehnička mogućnost izvedbe. Time su dakle utvrđena dva bitna svojstva građevne umjetnosti, jedno duševno umjetničko koje se primjenjuje po umjetničko estetskim zakonima i drugo čisto stvarno-tehničko uvjetovano načelima tehničke nauke.

Promjene oblika u povijesti građevne umjetnosti nazivamo građevnim stilom, a služi za oznaku građevina i formi koje su nastale vremenski i prostorno pod istim uvjetima, te za razlučivanje pojedinih perioda u povijesti graditeljstva. U svim epohama od kojih smo dovoljno vremenski udaljeni vidimo dotične građevne stilove kao naravne nosioce razvitka i kao sliku kulturne i socijalne sadržine iste epohe. Sa promjenom kulturne sadržine mijenja se i vladajući građevni tip. Dakle, svaka stilska forma je plod svoga vremena. — Ne mogu se tačno povući granice između pojedinih slogova niti vremenski niti po prostoru, pošto su pojedine epohe građevnog razvitka nastale jedna iz druge i prelazile jedna u drugu kao neprekidni nastavak kulturnog i duševnog života.

Za razumijevanje današnje t. zv. moderne građevne umjetnosti treba se osvrnuti na ono što je prethodilo današnjici, pošto je moderni 20 vijek prirodna posljedica predašnjeg 19 vijeka.

Arhitektonski sadržaj 19 vijeka se može obilježiti sa tri riječi koje daju biljeg građevno umjetničkom stvaranju, a to su: klasicizam, romantika i historijski stilovi. Barok je bio zadnji naravni i logični stupanj historijskog razvitka stila tako da na koncu 18 vijeka kada se nije našlo nadahnuća za daljnji napredak, kada se iscrpilo duševno vrelo, dolazi klasicizam iz Italije preko Francuske do osobitog izražaja u arhitekturi početkom 19 vijeka. Likovni uzor klasicizma je grčko-rimska antika, t. j. ima isti korijen kao renesansa ili barok, a njegova pojava u građevnoj umjetnosti jest posljedica intenzivnog proučavanja starih rimskih i grčkih djela, zatim iskapanja starina iz antikne arhitekture (Pompeji, Herkulanum itd.) Na taj način klasični pravac vlada cijelom Evropom i dovodi do izvjesne međunarodne dominante antiknih građevinskih oblika, te se konačno naklonost ka rimsko-grčkim uzorima pretvara u jedan strogo akademski sistem koji pokušava naučnim metodama i zakonima utvrditi građevne forme i probleme. U tome i leži zapravo glavna zabluda klasicizma. Ova strogo disciplinovana arhitektura osobito je dobro došla tadašnjem političkom imperijalizmu, te su svi veliki vladari toga doba smatrali klasicizam kao simbol vladarske moći, i sve građevine nose naličje ove imperijalistički shvaćene antike, što je osobito značajno za napoleonsko doba u Francuskoj i carsko doba u Rusiji. Dakle, reprezentacija i monumentalnost su bili glavni motivi koji vladaju graditeljstvom u prvoj polovici 19 vijeka.

Ubrzo se osjetila neprirodnost i usiljenost tih klasično-antiknih oblika na zapadu i sjeveru Evrope gdje im nije bilo pravog mjesta i plodnog tla za razvitak, te djeluju hladno i tuđinski. Polovicom 19 vijeka nastupa jaka reakcija na klasicizam osobito kod Nijemaca koji traže uzore no više u tuđinskoj antiki, nego u narodnoj prošlosti i u romantici srednjeg vijeka. Gotika se smatra i primjenjuje kao specifično narodni

slog, pa isto tako romanske i ostale srednjovjekovne forme uz koje su bila vezana duboka osjećajna pridruživanja. Romantika je dakle plod nacionalističkog duha, a svoje djelovanje u graditeljstvu ispoljava na taj način da uvijek potsjeća na nešto poznato i da nešto priča iz prošlosti. Gotika je ujedno shvaćena naročito i kao crkveni stil, te su sve crkve toga doba građene u oblicima dotjerane novogotike oponašajući stare gotske katedrale. Ovo romantično raspoloženje prenosi se i na svjetovne građevine, tako nastaju mnoge javne i privatne zgrade: vijećnice, knjižnice, dvorci, kazališta u svim mogućim historijskim stilovima.

Nastojanje romantične građevne umjetnosti da oživi i ponovi velika djela srednjeg vijeka i renesanse pretvara se u puko oponašanje starih uzora, ponavljanje bez vrijednosti, sve postaje lažno, neprirodno i bez duše; sve je to plod akademskih studija, loša reprodukcija građevnih oblika davno minulih vremena koja nisu mogla imati ništa zajedničkog sa modernim vijekom u duševnom i kulturnom pogledu. Romantika kao i klasicizam postavljene zadatke rješava po mogućnosti dopadljivom reprezentacijom bez ikakve unutrašnje veze prostora, svrhe i vanjske forme kao organske cjeline.

Razumljiv je otpor proti eklektici 19 vijeka, tj. na formalno ponavljanje historijskih građevnih oblika kojih je već bila sita generacija oko 1900 g. 19 vijek na Zapadu već u svojoj drugoj polovici dobiva svoju oznaku ne više od religije i umjetnosti, nego od tehnike i industrije, od trgovine i prometa, a sadržinu epohe sačinjava kapitalizam. Samo su one građevine koje njemu i njegovom poduzeću služe kao prvobitni nosioci građevnog razvitka, a sve drugo je samo rekvizit jedne reprezentacije koja se muči, da novi sadržaj pretoči u stare sudove, i pri tome se zaboravlja, da jedna tvornica u renesansnom stilu ili željeznička stanica u baroku ne može biti simbol kulturne sadržine svoga vremena.

Novo doba donosi nove potrebe, a time i nove zadatke, stvara nove materijalne i duševne vrijednosti. Novim zadacima se daje obilna mogućnost za razvitak savremene arhitekture što se primjećuje već na koncu 19 vijeka na industrijskim gradnjama koje poprimaju jednostavne ne rasčlanjene forme ravne površine oslobođene svakog stilskog ukrasa. Pored toga, naročito u Francuskoj, česta upotreba željezne konstrukcije u rješavanju velikih zadataka za izložbene dvorane, tržnice, kolodvore itd. daje novi karakter francuskoj arhitekturi na koncu 19 vijeka.

Ovaj se proces čišćenja i oslobađanja graditeljstva od eklektičkih elemenata nije izvršio od jedanput. Postoji jedan prelazni period od 1900 do 1914 g. u kojem i dalje traje prevlast historijskih stilova kod reprezentativnih objekata i kod stanbenih zgrada gdje je još uvijek jaka želja za umjetničko-dekorativnom obradom vanjske i unutarnje forme. Koliko je to vrijeme još nestalno i neodređeno pokazuje t. zv. „Secesija“ u Beču. Tu je jak realistički pravac pokazao stvarne rezultate gdje se arhitektura oslobodila historijskog formalizma, ali je ujedno zapala u drugi čisto dekorativni formalizam koji na sreću nije dugo potrajao. U Holandiji dolazi realizam do potpune pobjede u umjetnom obrtu, a zatim u građevnoj umjetnosti sa jasnim ciljem, da formu pretstavi kao izražaj konstrukcije i svrhe, kao posljedicu racionalnog shvatanja života.

Moderna građevna umjetnost koja nastaje zapravo svršetkom velikog rata pokazuje dva smjera u rješavanju novih zadataka. Na jednoj strani se još vidno očituje želja za očuvanjem tradicionalne vrijednosti i upotrebe više manje historijskih slogova dok drugi pravac radikalno otklanja svaku historijsku stilsku formu, i nastoji doći do novih oblika koji bi bili izraz cijele kulturne sadržine modernog vijeka. Oba pravca imaju

ipak posve općeniti zajednički cilj, tj. obnavljanje građevne djelatnosti na osnovi današnjih materijalnih i duševnih podataka.

Glavna pokretna sila novoga duha bila je, osim želje za novim savremenim stilom pre svega konačna spoznaja da ponavljanje historijskih oblika ne može dovesti do samostalnog razvitka, niti može poslužiti kao idejno vrelo stvaralačkog nastojanja, jer je i suviše očita suprotnost nove svrhe i stare vanjske forme. Moderna arhitektura nalazi svoje opravdanje u tehničkim idejama i u funkciji same građevine dok tradicionalna umjetnost stavlja na prvo mjesto umjetničko estetske vrijednosti i polazi od čiste forme kao duhovne ideje. Međutim moderna građevna umjetnost dolazi do svoje nove forme stavljajući svrhu i funkciju za cilj uz odricanje svake dekorativne i monumentalne haljine za omatanje građevnog tijela, nego udešava samo tijelo prema umjetničko estetskim idejama.

Dok se na jednoj strani moderni arhitekti zalažu za funkcionalizam i svrsi — shodnost novog građevnog stvaranja naglašujući da ono što nije praktično ne može biti ni lijepo, da je istina ujedno i ljepota, da funkcija i svrha daju najbolje oblike, dotle drugi isto tako moderni postavljaju estetsku teoriju. Po toj teoriji se ljepota praktične forme osniva na geometriji i matematici, tj. opet na naučnom principu. Međutim oba ova teoretska pravca daju u praksi iste rezultate što se opaža na modernim građevinama izvedenim u najnovije vrijeme, a koje imaju iste jednostavne i svrsi odgovarajuće forme.

Idejni elementi modernog graditeljstva jesu dakle: funkcija i svrha, a konstrukcija, tehnika i novi građevni materijal (željezo, beton, staklo) daju materijalna sredstva za ostvarenje idejne svrhe. Pravo smišljena konstrukcija i savršena tehnička pomagala omogućuju modernom arhitektu slobodnu kompoziciju velikih građevinskih zadataka koji se rješavaju logičnije i ekonomičnije, nego u prošlom vijeku. Vanjski izgled moderne građevine je sasvim drukčiji od one koja je građena u historijskom stilu. Na modernoj građevini se jasno razabira njena svrha i cilj, a unutrašnjost se očituje na spoljašnosti, ona je iskrena i poštena, jer otvoreno kaže šta hoće. Svoje estetsko djelovanje postiževa dobrom kompozicijom i proporcijom građevnih masa, harmoničnim rasporedom prozorskih otvora, velikim ravnim i čistim površinama, te ritmom svijetla i sjene.

Modernoj građevnoj umjetnosti bi se moglo predbaciti da je više praktična a manje umjetnička, ali su zato njene glavne odlike: stvarnost, istina i poštenje, što je jednako potrebno za svako umjetničko djelo, da bude svršeno. Zna biti moderna arhitektura isto tako reprezentativna i monumentalna, ako to svrha zahtijeva, jer baš svojom jednostavnošću, velikim, čistim površinama i kubističkim masama postiže monumentalne utiske. Modernizam u arhitekturi također ima svoju estetiku i svoj stil. Njegova naklonost za laku konstrukciju, za velike ostaklane površine, za sve što je otvoreno i slobodno, sve je to već samo po sebi jedna stilska ljepota. Staklo je danas osobito cijenjeni građevni materijal, njime se postižu izvanredni efekti u unutrašnjosti i na fasadi građevine. Skeletna konstrukcija od armiranog betona ili željeza daje mogućnosti da se mjesto vanjskog zida upotrijebi staklo kao vanjski plašt zgrade što dopušta da svijetlo sunce i zrak ispune unutrašnji prostor do najzadnjeg kutića.

Priroda i slobodan prostor su životne potrebe današnjeg modernog čovjeka koji živi u nemirnoj atmosferi grada. Ova okolnost utječe na to, da se danas građevine u svemu prilagođuju i približuju prirodi i prirodnim potrebama čovjeka, da moderni arhitekt udešava svoje djelo prema okolini. Veliku ulogu igra u modernoj arhitekturi odnošaj građevine prema ljudskom društvu, tj. sociološki pojam građevine, jer je do-

kazan identitet konstruktivnog principa između umjetničke forme i društvene forme, te se zahtijeva da novi oblici odgovaraju ideološkom shvaćanju društva. Tako današnje graditeljstvo pomaže rješavanje socijalnih zadataka stvarajući čovjeku povoljnije životne uslove svojim zračnim i svijetlim radionicama i svojim higijenskim, udobnim i ekonomičnim stanovima. Međusobni odnošaj pojedinaca koji žive na skućenom prostoru gradske zajednice, zatim odnos pojedinaca prema toj zajednici reguliše se zakonima ekonomske, građevnotehničke, kulturne i umjetničke prirode. U građevno umjetničkom stvaranju ne trpi se više štetni i nedisciplinovani individualizam 19 vijeka, nego sve ima da služi općem dobru i napretku zajednice i skladnom izgledu grada. Organizacija zajedničkog života u gradovima ima svoj izražaj u samom izgrađivanju grada, u podjeli gradskog područja na pojedine dijelove (rejone) koji svaki za sebe ima svoju funkciju i svrhu. Moderni grad ima svoj trgovački i poslovni centar, stanbeno područje, sasvim zasebno i dovoljno udaljeno od stanova industriju i teški obrt, ima svoje parkove, šume i športska zelenila, podiže svoja radnička naselja i kvartove vrtnih stanova, rješava problem lokalnog i tranzitnog prometa, željezničkog saobraćaja itd. Sve to dakle spada u program i zadatak modernog urbanizma.

Koliko je u tom smislu već učinjeno pokazuju svi veći gradovi na Zapadu, a koliko je moderna arhitektura stekla opravdanja i stvarne umjetničke vrijednosti, to će pokazati budućnost. Cijeli pokret ima internacionalni karakter. Njegovo značenje i uspjeh je u pojedinim zemljama ipak različit. Moderna arhitektura ima svoj početak još iz vremena svjetskog rata u Holandiji. Poslije rata dolazi do razvitka osobito u Njemačkoj i tu ona vlada od 1927 g. skoro cjelokupnom građevnom djelatnošću. U Francuskoj pokret ima neznatan utjecaj na izgrađivanje samih kuća, na prvom mjestu stoje velike inženjerske građevine koje će svakako napraviti puta novoj arhitekturi. Engleska se skoro potpuno ogradila od novoga pravca, a isto tako i u južnim romanskim zemljama moderno graditeljstvo još nije našlo plodnoga tla za razvitak. Amerika u tom pravcu pokazuje već odavna uzorna djela u industrijskim građevinama, dok se u ostaloj arhitekturi teško oslobađa historizma. Moderna arhitektura u slavenskim zemljama dolazi do izražaja osobito u Čehoslovačkoj i Rusiji, kod nas u Jugoslaviji tek u najnovije vrijeme pokazuje veće rezultate.

Svetoj Tereziji od malog Isusa

zaštitnici hrvatskih katoličkih misija u Bengaliji

Kiše plamenih ruža duše Tvoje
Veličajan miris Indijom šire,
Opijajuć' idole koji stoje,
Gdje potok milosti Božje izvire,
Kršćanskom krvlju čestoput obojen
Laticama ruža nov zadah nosi.
Žrtvom, ljubavlju, od svojih odvojen
Pastir za duša spas Gospoda prosi.
Živ duh kršćanstva tu novu luč pali
Razdiruć' zastor strašne Nirvane,
Kuju će uništiti milosti vali
U luku spasa dovesti pogane.

Primi na oltar svoj te svježe grane,
Svetice ruža od malog Isusa,
Ubrane Tebi iz ružinog busa.

Dar milom Rodu

Granulo je divno proljeće . . . Proljeće koje s toliko topline slave mlade poletne duše opet pjeva svoju zanosnu pjesmu. Ono opet ulijeva u naše srce vedrinu i ponos, ljubav i polet, srčanost i samopouzdanje. Ko od nas ne osjeća pomlađenje čitave svoje unutrašnjosti kada osvanu divni proljetni dani puni života i sjaja ?

Ma koliko se prije napatili, ma koliko rana kidalo našu često klonulu dušu, kada se na obzorju jave prve zrake proljeća, ono nas odmah stane dizati i ulijevati nove i svježije snage. Žar zanosa u nama se rasplamti, odnesena radost nam se povraća, srce nam stane življe kucati i mi se osjećamo jaki, nepobjedivi . . .

Svakoga proljeća sav naš polet i zanos, sva naša radost i vedrina pretvaraju se u pravo oduševljenje prema svemu onomu što nas okružuje, prema svojoj rodnoj grudi, prema tebi, premili naš Rode ! Kada pogledamo naše divne ravni na kojima se talasa beskrajno zeleno more vitkoga klasja, kada vidimo naše ljude kako uz veselu pjesmu po cijele dane neumorno rade, o tada nam se srce napuni takovom ljubavi prema svemu onomu što je naše, da se ono osjeća sretnim, neizmjereno sretnim . . .

Ali ovoga proljeća naša ljubav prema tebi, mili naš Rode, usplamtjela je tolikom vatrom da je iz našeg mladog srca, grijana toplim zrakama rodoljublja nikla i izrasla nježna biljka — Klasje naših ravni — koje će vječno svjedočiti našu vjernost prema tebi.

Šaljemo ti sada ovu mladu biljku uzgajanu toplinom naših grudi, okupanu u rosi naših suza radosnica, da ti bude vjesnik sreće i svjedok ljepših časova. Ona neka ti, Rode naš dragi, bude u svako vrijeme najbolja prijateljica, u danima sreće ona će se s tobom veseliti, u danima tuge biti tvoja najveća utjeha, a u dane klonulosti napuniće tvoje srce pravom bunjevačkom srčanošću, svijetlom vjere i nadom u sretniji život.

Njezini sastavci ulijevaće ti bogato znanje i ljubav za krepost, a obilje biranih pjesama i crtica davaće čitave pregršti najuzvišenijih misli i osjećaja koje dižu i oplemenjuju dušu.

Uzmi je sebi, Rode naš mili, izljubi je i slobodno pritisni na svoje grudi. Ne boj se . . . , u njezinom cvijetu ne krije zmija ljutica svoj otrovni žalac . . . Ne, ovo ti nisu poslali odrodi . . . , nego tvoja vlastita djeca koja te žarko ljube i koja su spremna da za tvoje dobro žrtvuju sve pa i svoj život . . .

Primi dakle, Rode, ovu nježnu i mladu biljku — Klasje naših ravni — utisni u nju žarki svoj poljubac da se na tvojim grudima ojača, razgrani i na tvom srcu da ti što češće procvate !

PREGLAD NAŠIH USTANOVA

Kratak pregled povijesti

„Pučke kasine“ od 1878—1935

XIX stoljeće je doba buđenja nacionalne svijesti kod potlačenih naroda, doba nacionalnih pobuna i previranja. Geslo potlačenih naroda je: „Dosta je bilo tuđega gospodstva, hoćemo da budemo gospodari u svom domu“. Za ostvarenje ovih načela služili su se potlačeni narodi ne samo oružjem, već: štampom, stvaranjem ustanova, društava itd. Ovaj narodni val obuhvatio je bunjevački rod u momentu kada mu je prijetila opasnost odnarođivanja. Bunjevci su počeli dizati glave i izričito zahtijevati svoja nacionalna prava.

Kao žarište bune za narodna prava bila je „Bunjevačka kasina“ osnovana 1878 godine. Plemenitu i uzvišenu ideju za osnivanje B. kasine dao je tadanji odvjetnik Bozo Šarčević. Sve pripremne radove za osnivanje obavljala su ova lica: Ago i Lazo Mamužić, Đeno Dulić, Barnaba Vidaković Božan, Ivan Rožić, Josip Manić-Ankić, Veco Vidaković i Bodo Kujundžić. Svoje prostorije nisu imali, te su ove poslove obavljali u kancelariji Age Mamužića. U proljeće 1878 godine održana je osnivajuća skupština na kojoj je izabrana uprava na čelu sa Đenom Dulićem i sastavljena su pravila. Tako je udaren temelj „B. kasini“. Ona ima da bude izvor svih zdravih i po narod korisnih i dobrih ideja, ona je žarište nacionalne svijesti Bunjevaca.

Sad je bilo potrebno dobiti odobrenje pravila, a to je išlo teško. Protivnici Bunjevaca uviđajući važnost i značaj B. kasine, tražili su od vel. župana Gromona da je zatvori i on ih poslušaj. Ovo je izazvalo velik gnjev kod Bunjevaca koji su ovlastili Agu Mamužića, da ode u Peštu ministru Kolomanu Tisi i da zatraži ponovno otvaranje i odobrenje pravila. Pravila su odobrena 2 studenoga 1878 godine pod uslovom da se Kasina zove Pučka, a ne Bunjevačka. Svečano otvaranje „Pučke kasine“ obavljeno je u mjesecu studenom, na Materice, uz veliku radost i oduševljenje Bunjevaca. Ova se svečanost završila večerom u gostioni „Jelen“ sa prisustvom oko 300 najviđenijih Bunjevaca.

Pučka kasina se počela sve više i više razvijati, a nagli napredak se osjetio radom velikih naših umova pop Paje i Ilije Kujundžića. Oni su od nje stvorili pravu kulturnu ustanovu koja je počela da izdaje i uređuje časopise, novine, kalendare, kao: „Kolo Mladeži“, „Neven“ i „Subotički Kalendar“.

Godine 1903 Pučka kasina slavi svoj prvi jubilej 25-godišnjicu opstanka i plodnoga rada, na vrlo svečan način uz sudjelovanje ne samo bačkih već i ostalih Hrvata.

Jedna velika potreba Pučke kasine bila je kuća gdje bi se smjestila i udomila. Toj potrebi je udovoljeno 1904 godine kupovinom vlastitog doma. Svjetski

rat je stvorio zastoje u životu i radu „Pučke kasine“. Poslije četirigodišnjeg ubilačkog i razornog rata nastala su ljepša vremena za sve, pa i za Kasinu. Njena su vrata ponovno otvorena i plemenit rad je nastavljen.

Vrlo lijep običaj Pučke Kasine je priređivanje „Velikog bunjevačkog prela“ na Marin dan koji se provlači kao nit od njenog osnutka pa do danas. „Prelo“ je riječ duboko usadena u srcu svakog pravog Bunjevca, tako omiljena i često spominjana. Ova zabava ustalasa i okupi čitav naš rod. Ona je izložba bunjevačke narodne nošnje, natjecaj narodnih igara i pjesama. Na ovoj zabavi učestvuju i ostala bunjevačka-hrvatska društva, te Bunjevci i Šokci iz okolnih mjesta.

Bunjevci okupljeni oko Pučke kasine žestoko su se borili za svoja narodna prava, za svoje oslobođenje. Borba im je okrunjena uspjehom 1918 god. Proslava oslobođenja je održana 13 studenoga 1919 godine sa jednim banketom u prostorijama Pučke kasine.

Godine 1920 osnovan je u Kasini „Fond siromašnih đaka“ iz koga se nagrađivahu dobri đaci krajem svake školske godine. Ova mala nagrada je priznanje đacima za njihov marljiv i naporan rad, odnosno potstrek na još bolji rad. Dijeljenjem nagrade Kasina postiže moralni uspjeh, jer kod omladine razvija ljubav i odanost prema njoj, odnosno ideologiji koju ona zastupa. Ovo se vršilo sve do 1930 godine kada se ovaj fond sjedinio sa „Studentskim fondom“. Ovo nije jedini fond sa potpornom svrhom u Pučkoj kasini; postoje još dva: „Fond Marije Malagurski rođ. Sudarević“ osnovan 1924 godine i „Studentski Fond“ osnovan 1926 god. Marija Malagurski rođ. Sudarević ostavila je svotu od 4000 dinara pod uslovom da se novcem od kamata nagrade učenik i učenica Građanske škole koji budu pokazali odličan uspjeh iz vjeronauke i matematike. Ovo dijeljenje nagrada vrši se i danas. Hrvatska akademska omladina „Antunović“ podnijela je molbu Kasini, da osnuje fond za potporu siromašnih studenata. Do potrebnog novca bi se došlo priređivanjem ljetnih zabava čiji bi čisti prihod išao u fond, a iz istog pak Pučka kasina izdržava jednog višeškolca u Zagrebu. Značaj ovog fonda je neprocjenjiv, jer on omogućuje siromašnim đacima da nastave započeto školovanje na sveučilištu u Zagrebu gdje će se duhovno i nacionalno usavršiti. Ovako očeličeni lako će se snaći u ovim teškim vremenima.

U godini 1920 na dan 5 prosinca proslavljena je 40-godišnjica svećeništva preč. g. Ilije Kujundžića koji je značajan i kao svećenik i kao nacionalni radnik.

Od 1921 pa sve do danas priređivane su u Kasini večere sa kušanjem vina gdje se sastajahu naši vinogradari donoseći najbolja vina i raspravljajući čisto vinogradarske probleme. Vidimo da su ove večere imale i poučan karakter.

7 prosinca 1925 god. odigrala se velika i značajna

svečanost u prostorijama Pučke kasine — otkrivanje slike pokojnog svećenika Paje Kujundžića. Na ovoj svečanosti su učestvovali prestavnici vlasti i sva subotička kulturna društva. Tom zgodom odalo se priznanje velikom bunjevačkom sinu za njegov nesebičan i požrtvovan rad na dobru Pučke kašine i Bunjevaca. Istoga dana uveče priređena je društvena večera na kojoj je takođe istican nacionalni rad i zasluge pop Paje Kujundžića.

Jedan od najljepših i najsvečanijih trenutaka u životu Kasine je proslava 50-godišnjice njenog opstanka i rada. Dobro sjeme bačeno u plodnu zemlju od poštenog i radinog sijača ubrzo je niklo. Nastala i razvijajući se u mutnim vremenima ona je toliko očeličila, da lako odbija sve neprijateljske nalete i polako ali sigurno ide svome cilju. U svom plodnom radu provela je Pučka kasina pola stoljeća i pred njom stoji najljepša budućnost.

5 svibnja uveče u 8 sati održana je svečana akademija sa bogatim programom uz sudjelovanje gđe i g. Griff, članova zagrebačke Opere i svih hrvatskih društava u Subotici. Sutra dan u 10 sati prije podne održao je svečanu sv. misu u crkvi sv. Terezije presvj. Blaško Rajić, a poslije podne je održano narodno veselje na igralištu Bačke. Slikanje članstva i banket izvršeno je 15 rujna.

Pučka kasina živo radi i potpomaže svaki kulturni pokret. U godini 1929 održana su tri predavanja, a u 1932 god. dva i to g. dr. Vinko Mandekić: O raznim agrarnim pitanjima; g. Matija Ispanović: O vinogradarstvu; g. dr. Mirko Ivković Ivandekić: „O porezu na prihod od zemljišta i zgrada po novom poreskom zakonu“; g. dr. Ljuba Mladenović, veterinar: „O svinjskoj kugi“ i g. dr. Mirko Ivković Ivandekić: „O razduživanju seljaka“.

Sva hrvatska društva u Subotici i okolici učestvovala su u proslavama i priredbama Pučke kasine, te je bila njezina dužnost da se odazove njihovu pozivu.

„Dobrotvorna zajednica Bunjevaca“ 1929 godine slavi svoju 10-godišnjicu opstanka i posvetu društvenog barjaka gdje je učestvovala i Pučka kasina i otkupila jedan čavao u vrijednosti 100 dinara.

Godine 1931 proslavljena je 10-godišnjica opstanka i rada „Hrvatskog pjevačkog društva Neven“ koji ima velikih zasluga na muzičkom polju kod Hrvata u Subotici. Kasina je učestvovala na ovoj proslavi te predala lijep dar, u znak solidarnosti i priznanja za njegov naporan rad.

Mjeseca kolovoza 1932 godine održana je proslava 10-godišnjice „Šokačke kasine“ u Baču, te je Pučka kasina poslala svoja dva izaslanika koji su još jače učvrstili bratsku vezu između dviju ustanova, te je došlo do ponovne manifestacije istovjetnosti Bunjevaca i Šokaca.

Bunjevci u Somboru okupljeni oko „Bunjevačkog

kola“ proslavili su godine 1934 proslavu posvete društvenog barjaka, a na proslavi je učestvovala i Pučka kasina sa svoja dva izaslanika.

Godine 1930 su sva bunjevačko-hrvatska društva sa Kasinom na čelu obrazovala odbor koji će se starati o proslavi 10-godišnjice smrti Mirosljuba Evetovića našega velikog pjesnika.

Događaj koji se u Pučkoj kasini nikada neće zaboravit, desio se 1933 godine, pohod Bunjevaca miloj, staroj postojbini, rijeci Buni. Ovo je bio ne samo nezaboravan već i potresan događaj, jer su plakali i oni koji ne mogu poći kao i oni koji polaze, a plaču za to što već nisu tamo. Na blagajsku crkvu metnuta je ploča sa imenima svih naših društava i ustanova.

Pučka kasina nije karitativna ustanova, ali je često potpomagala sirotinju raznim prilozima i novcem, a godine 1934 je vidno učestvovala u akciji Hrv. pjev. društva „Neven“ kada je ovaj sakupljao kukuruz za braću u Hercegovini.

Prosinca 1933 god, osnivaju naši intelektualci okupljeni oko Pučke kasine „Prosvjetnu sekciju“. Cilj je sekcije da okupi svu našu inteligenciju i da podigne kulturni niveau Kasine, pa i čitavog nam roda. Radeći u Pučkoj kasini i pod njenim okriljem uživa punu moralnu i materijalnu pomoć. U njoj će svaki pravi Bunjevac naći široko polje rada i zgodnu priliku, da se oduži sebi i svome narodu.

Mjeseca kolovoza 1934 godine održana je u prostorijama Kasine večera u počast maturanata. Na ovoj večeri je došlo do upoznavanja starijih i mlađih. Stariji su davali uputstva mlađima koji su opet iznašali svoja mišljenja i nakane.

11 studenog 1934 godine poziva Pučka kasina sva naša društva da zajednički porade na podizanju oltara u crkvi u Blagaju. Društva su prihvatila poziv, jer im se pružila zgoda, da doprinesu i duhovnom boljitku kraja odakle su došli, te da se tako oduže pradjedovima koji sve podnesoše, da nam osiguraju ljepšu budućnost. Sveta nam je dužnost podići im oltar sa koga će se dizati molitve i za nas da i u budućnosti ne zaboravimo kolijevku djedova — kolijevku našu.

„Šokačka kasina“ u Baču

„Šokačka kasina“ je osnovana 30 siječnja 1921 godine. Osnivači su bački građani: Franjo Šimudvarac, pretsjednik; Đuro Kasač, Mirko Hornjak, Adam Filipović, Ivan Ognjanov, Franjo Božin, Stipan Ognjanov, Franjo Azaševac, Mirko Topalić, Pava Bartolović, Stipan Lukić, Josip Filipović, Mato Bartolović, Antun Azaševac, Antun Nađ, Mato Bartolović, Ivan Azaševac i drugi. Od strane vlasti bio je prisutan g. Rada Legetić p. načelnik. Pretsjednik je razložio neophodnu potrebu osnivanja „Šokačke kasine“ i podastrio pravila, koja su uz burno odobravanje jednoglasno primljena.

Na ovom prvom sastanku se okupilo sve što šokačkim duhom diše i kojima je stalo da se naši Šokci, naša narodna nošnja, naša lijepa ikavština i naši običaji očuvaju za budućnost. Nemože se opisati koliko je veselje nastalo među Šokcima, ne samo u Baču, nego i u okolici kad su saznali, da je osnovana „Šokačka kasina“ koja će biti tumač njihovih misli, osjećaja i želja.

Novi su članovi svakog dana pridolazili tako da je u kratko vrijeme bilo oko 200 članova. Nabavljene su prostorijske, knjige, časopisi i novine. Siromašna tijelom, ali bogata duhom započela je naskoro rad u imenu Gospodnjem.

Prvi javni nastup vezan je za „Prelo“ čime se kasina još više pripojila uz ono iz čega je nikla i našla je pristaša u širokim slojevima naroda.

Godine 1922—23, za pretsjednikovanja Pave Bartolovića, darovala je Kasina uz pripomoć građanstva i uz velike svečanosti jedno zvono i misno odijelo ocima franjevcima, a za uzvrat se svake godine služi jedna sv. misa za pokojne članove naše „Šokačke kasine“.

Slijedećih godina nastavilo se započetim pravcem. Izborna borba našla je velik odjek u našim redovima. Tih se god. istakao neumorni član g. Ljudevit Kesejić, učitelj, koji je mnogo pridoneo napretku i osvješćenju, dok nisu godine 1932 stupili u redove kasine studenti: Stjepan Bartolović, Ivan Kovačev, Stjepan Filipović

i drugi koji su iz osnova promijenili njezin tok i udarili snažne temelje novom radu, u duhu „vjere i narodnosti“.

Iste se godine započelo: povijesnim, nacionalnim i gospodarskim predavanjima koja su održavana svake nedjelje i našla su lijep odziv članova, a ujedno je osnovana diletantska sekcija koja svake godine daje više priredaba.

U jesen iste godine svečano je proslavljena uz pomoć i sudjelovanje: „Pučke kasine“ i H. P. D. „Nevena“ iz Subotice, desetgodišnjica „Šokačke kasine“. Ovaj bez sumnje najveći i najuspjeliji nastup ukasili su svojim milozvučjem H. P. Društva „Neven“ i „Turo-poljac“, pjesmom naših ravni, pjesmom naših čeznja.

Godine 1933 podigla je Kasina spomenploču f Ivi Evetoviću, bačkom župniku-prepozitu, nar. posl. bivše Bunj. Šokačke stranke i upravitelju biskupskog vlastelinstva, te se tako odužila našem uzorsvećeniku, vođi i rodoljubu.

Slijedećih godina nastavila je svoj rad u zajednici sa svojom braćom i suplemenjacima. Stupila je u dotir sa „Pučkom kašinom“, H. P. D. „Nevenom“ iz Subotice, zatim L. K. P. D. „Zrinjskim“ iz Iloka, L. K. D. „Dunavom“ iz Vukovara i drugim našim društvima.

„Šokačka kasina“ s pravom se može nazvati svjetiljkom šokaštva koja ide boljim danima i sretnijoj budućnosti.

PORUKE UREDNIŠTVA

Zbog pomanjkanja prostora u ovom broju prikazi ostalih društvenih ustanova, dolaze u idući broj.

Pozivam cijenjeno građanstvo, da izvoli pogledati
veliko skladište ženskih modnih stvari:

A. G. B. svile

Stovarište engleskih štofova
Cijene su najsolidnije!

IVIĆ ALEKSANDAR
pomodna manufakturna trgovina, Subotica

Sva kozmetička sredstva u najfinijoj izradbi: pudere, kremove, parfime, pruža Vam solidna firma

»Nada«

Vlasnik: V. Gabrić

Prigodni
pokloni za Uskrs u velikom izboru!

PRILIKOM SVATOVA

kao i drugih svečanosti obratite se radi nabave svakovrsnih torta, deserti, parfe kao i sladoleda stručnjaku, koji navedene slatkiše ukusno i jeftino u promet donša.

FIREDI ANDRIJA

POSLASTIČAR

SUBOTICA, JELAČIĆEVA UL. 8.

Najpovoljnije mjesto
za kupovanje ženskih
i muških šešira kod

VITANOVIĆ JULIJE

Novosti! Veliki izbor! Lijepi modeli!

JEFTINE CIJENE!

SUBOTICA, KARADORDEV TRG

Pomodna manufakturna trgovina

MARTIN VUKOVIĆ

Subotica, Jelačićeva ulica 13

Preporučuje svoje veliko skladište svile, ženskih i muških štofova, svakovrsne manufakturne robe uz najpovoljnije cijene.

„KONZUM“
UVOZ KAVE I ČAJA

Sa posebnim odeljenjem za špeceraj, gdje se stručnjački rukuju čisto pakovane životne namirnice. U vlastitom interesu kupujte samo kod mene!

VLASNIK: ČABAI DEZIDER
Preko od glavne pošte. Telefon 20

Pažnja! Pogledajte izloge sa specijalnim predmetima za poklone; velika skladišta i bogati izbor od sve robe za Uskrs!

STALNO IMAMO NA SKLADIŠTU: NAJFINIJA
SUKNA ZA MUŠKA I ŽENSKA ODIJELA, SVILE,
PLIŠA I SVAKE VRSTE RUKOTVORNE ROBE
POLJAKOVIĆ i ZOMBORČEVIĆ
trgovina manufakturne robe, kraj kapele sv. Roke

Čović Vince

pomodna manufakturna trgovina

Subotica

Puk. Krupeževića ul.
br. 3-a

Širite: „KLASJE NAŠIH RAVNI“

TVORNICA SUKNA

BRANDEKER FRANJO K. D. **KULA**

PRODAVNICA U SUBOTICI
u bivšoj palati Jugo-banke.

Na opće zadovoljstvo javlja, da može
sa novoprispjelim proljetnim i ljetnim
štofovima obzirom na dobrotu i ukus,
te niske cijene svakoga zadovoljiti.
Pogledajte i uvjerite se bez obaveze
na kupovanje.

1936 godine Jugosl. Atl. Društvo

„Bačka“

priprema veliki
nogometni i lako-
atletički jubilej za

35-godišnjicu
svoga opstanka.

*Kupujte u filijali
dvorske knjižare*

Maričić i Janković

SUBOTICA

Karadorđev trg 3. Telef. 2-52

Preporučuje se

Miloš Kurteš

trgovina kolonijalne i delikatesne robe

SUBOTICA

Osnovana 1911 - Telefon 483

FILIJALA: VILSONOVA ULICA 51